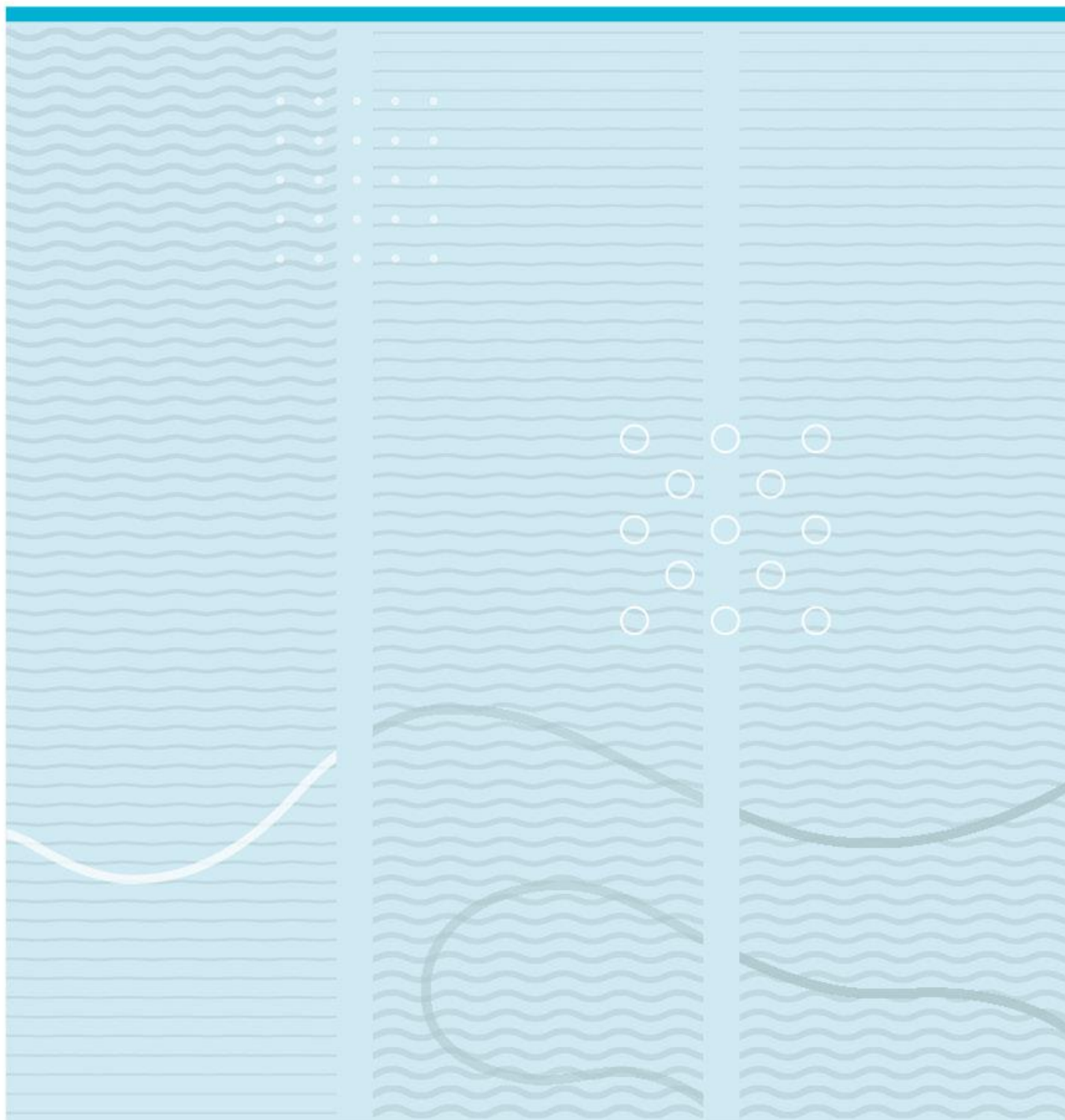

Oskar Nikolai Lilleås

Svensk innvandring til Eiker 1865-1910

En undersøkelse av den svenske innvandringens omfang, svenskernes tilpassing til samfunnet og innbyggernes holdninger til dem.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært lang og krevende, men like fult læringsrikt. Veien har vært lang, og nå er målet nådd. Et arbeid som begynte å det små med litt slektsforskning, har endt opp med en masteroppgave jeg kan være stolt over; et prosjekt som har vært spennende å arbeide med. Så klisje som det er, ville jeg ikke klart dette uten hjelp og støtte fra de rundt meg.

Først vil jeg takke veilederen min, James W. Godbolt for all hjelp og støtte han har gitt meg underveis. Etter å ha hatt han som veileder på flere oppgaver, kjennes småpratene på kontoret hans like naturlig ut som de faglige samtale. Spesielt siste strekningen av prosjektet har han heiet meg over mål, før tvilen tok overhånd.

Jeg vil videre takke historiker Bent Ek for all assistansen han har gitt meg gjennom arbeidet, spesielt med kildene som gjorde masteroppgaven mulig å begynne med. Takk for interessen for det lokalhistoriske arbeidet mitt, og for å ha satt meg i kontakt med etterkommerne til svenskene jeg har undersøkt.

Dernest ønsker jeg å takke Tore Hæg for historien til hans oldefar, Nils Johnsson Hägg, som innvandret til Eiker på 1860-tallet. Hans historie har vært med å gi et ansikt til all forskningen min.

Norsk Folkemuseum vil jeg takke for tilgang og hjelp med arkivmaterialet til arbeiderne i treforedlingsindustrien i Eiker. Uten dem og deres intervjuer, ville min undersøkelse ikke vært den samme.

Til slutt vil jeg takke familien hjemme i Vestfossen. De mistet aldri troen på at jeg skulle fullføre dette prosjektet, og støttet meg hele veien der de kunne.

Samme varme takknemlighet går også ut til klassen min. I fem år har vi holdt sammen, dyttet oss gjennom vanskelighetene og holdt motet oppe når noen har trodd dette ikke skulle gå.

Horten, september 2019

Oskar Nikolai Lilleås

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg den svenske innvandringen til Eiker mellom 1865 og 1910. Oppgavens hensikt er å undersøke omfanget av den svenske innvandringen; hvor mange svensker innvandret til Eiker i denne perioden, hvor i Eiker svenskene befant seg og bosatte seg, og hvilke yrker de var å finne i. Var det «rallaren» som var å finne i Eikerbygdene, eller var den svenske innvandringsgruppen mer sammensatt? Denne delen av undersøkelsen bygger hovedsakelig på folketellingene fra denne perioden.

Videre tar undersøkelsen seg for hvorvidt og hvordan svenskene tilpasset seg samfunnet de kom til. Ble de assimilert inn i lokalbefolkningen, segregerte de seg fra den eller ble de integrert? I denne delen av undersøkelsen tar jeg i bruk ulike indikatorer på svenskenes grad av tilpasning; navnendringer, statsborgerskap, ekteskap, kirketilhørighet og bostedsmønster.

Til slutt undersøker jeg hvilke holdninger eikværingene hadde til de svenske innvandrerne. Ble svenskene oppfattet som konkurrenter på arbeidsmarkedet, voldelige fylliker, eller som ganske normale folk på linje med dem selv? For å kunne svare på dette, undersøker jeg arbeiderminner fra lokale arbeidere, aviser og litteratur fra samtiden.

I undersøkelsen tar jeg i bruk en kvantitativ metode for å bearbeide folketellingene og kategorisere data fra dem, samt arbeide med idealtyper for å finne det som er felles eller særegent med de ulike gruppene. Videre tar jeg i bruk en kvalitativ metode når jeg arbeider med arbeiderminnene, for å kunne tolke deres meninger og hvordan dette er relevant for min undersøkelse, samt hvilke problemer dette kan medbringe.

Undersøkelsen min viser at den svenske innvandringen i stor grad samsvarer med den svenske innvandringen til Norge generelt. Svenskene var oftest menn i arbeidsfør alder og var å finne i store deler av arbeidslivet. Industrialiseringen av Eiker medførte at flere svensker endte i industrien, spesielt ved ullvarefabrikken ved Fredfoss. De svenske innvandrerne tilpasset seg i stor grad til lokalsamfunnet i Eiker, og de stod sjeldent frem som noe problem for eikværingene.

Forord	1
Sammendrag	2
1. Introduksjon	5
1.1 Tema og problemstilling	5
1.2 Avgrensning av tidsperiode og geografisk område	5
1.3 Kildesituasjon	6
1.3.1 Primærkilder	6
1.3.2. Sekundærkilder	7
1.3.3 Historiografi	8
1.3.4 Metode	9
1.3.5 Begreper	11
2.1 Den historiske bakgrunnen for undersøkelsen	15
2.1 Svenskene i Norge	16
2.2 Fra Eiker len til Øvre- og Nedre Eiker	18
2.2.1 Kommuneinndelingen og kommunenes ulike utviklinger	19
2.2.2 Eiker som innvandrersamfunn	20
3. Svenskene i Eiker	22
3.1 Johan Albert Larsson – Gründer, industrieier og en av mange svensker	22
3.2 Den svenske innvandringens omfang	22
3.3 Når kom svenskene?	26
3.4 Innvandrergruppens sammensetning	28
3.4.1 Kjønnfordeling og aldersfordeling	28
3.5.2 Svenskenes del av næringslivet	30
3.5.3 Svenskenes yrker og erverv	34
1865	34
1875	35
1891	36
1900	36
1910	37
3.6 Oppsummering	38
4. Integrering, assimilering og segregering	40
4.1 Navnebytte	40
4.1.1 Oppsummering	44
4.2 Statsborgerskap: Svensk hånd, norske papirer	44
4.2.1 Sammenligning mellom Øvre Eiker og Nedre Eiker	51

4.2.2 Oppsummering	53
4.3 Ekteskap – indikator på integrering?	53
4.3.1 Oppsummering	61
4.4 Tilhørighet til kirkesamfunn	62
4.4.1 Oppsummering	69
4.5 «Vesle-Sverige» - Svenske nabolag eller naboer?	70
4.5.1 Oppsummering	73
4.6 Konklusjon av kapittel	74
4.7 Nils Johnsson Hägg (1835-1906), svensk eikværing	77
5. Eikers innbyggere og deres oppfattelse av svenskene	79
5.1 Arbeiderminner – Arbeiderne forteller selv	79
5.2 Aviser	83
5.3 Litteratur fra samtiden	85
5.4 Konklusjon av underkapittel	93
6. Konklusjon	95
7. Anvendt litteratur	100
Andre masteroppgaver	101
Folketellinger	101
Arkivmateriale fra Norsk folkemuseum	102
Kilder hentet fra internett	103

1. Introduksjon

Fra 1850 til 1900 innvandret det over 100 000 utlendinger til landet i den første masseinnvandringen i norsk historie. Flesteparten av dem fra Sverige.¹ Over hele Østlandet var det svenske innvandrere å finne, inkludert i bygdene i Øvre Eiker og Nedre Eiker. Eiker-kommunene, som resten av landet, var i en brytningstid, mellom det tradisjonelle jordbrukssamfunnet og det moderne industrisamfunnet. De gamle vannsagene var i tilbakegang, befolkningen sank i store deler av Eiker, men et variert næringsliv klarte å opprettholdes. Senere kom storindustrien også hit, som med tid skulle bli et av Norges sterkeste industrielle samfunn.² Treforedlingsindustri, gummivare- og tekstilindustri stod sterkt her. Det var dette samfunnet svenskene innvandret til. Etter hvert var svenskene å finne over store deler av Eiker og i bygdens mange næringer, noen steder sterkere representert enn andre.

1.1 Tema og problemstilling

I denne masteroppgaven ønsker jeg å gjøre rede for den svenske innvandringen til Eiker (Eiker len frem til 1885, og Øvre Eiker og Nedre Eiker kommune etter 1885) i perioden fra 1865 til 1910. Gjennom oppgaven undersøker jeg omfanget av den svenske innvandringen; hvor mange svensker innvandret til Eiker i denne perioden? Hvem var de, når kom de hit og hvor arbeidet dem? Jeg ønsker å vise at det ikke kun var svenske anleggsarbeidere, «rallare», som innvandret, men heller en variert gruppe individer som var å finne i mange ulike yrker. Videre ønsker jeg å undersøke i hvilken grad svenskene var integrert, assimilert eller segregert fra resten av lokalsamfunnet, ut ifra ulike kriterier; Navneendringer, ekteskap, statsborgerskap, kirketilhørighet og bostedsmønster. Skilte svenskene seg ut fra resten av lokalbefolkningen, eller gled de mer eller mindre problemfritt inn i samfunnet? Til slutt vil jeg forsøke å si noe om hvilke holdninger som eikværingene hadde til de innvandrere svenskene; Ble de sett på som voldelige fylliker, eller var bildet mer nyansert?

1.2 Avgrensning av tidsperiode og geografisk område

Jeg har valgt å avgrense tidsperioden for undersøkelsen min til 1865 til 1910. Avgrensingen baserer seg på to rammer; For det første bygger den på tidligere forskning og anvendt litteratur, som viser at den svenske innvandringen var mest omfattende fra slutten av 1860-tallet.³ Innvandringen fortsatte frem mot 1910, der vi kan finne innslag av svensker i

¹ Einar Niemi, *I Nasjonalstatens tid 1814-1940* (Oslo: Pax forlag, 2003), s. 227.

² Ove Bjarnar, *Elvekulturen*. Bind 3 i *Eikers historie* (Hokksund: Øvre Eiker kommune, 1994), s. 372-373.

³ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 182.

industrier i Eiker. Derfor undersøker jeg frem til 1910, som for det andre ligger i tilgangen på kilder. Fra 1865 til 1910 har vi tilgang på folketellingene fra denne perioden, og som jeg har tatt i bruk i denne undersøkelsen. Folketellingen for 1920 blir ikke tilgjengelig digitalt før i 2020, slik at undersøkelsen stopper i 1910.

Undersøkelsen min omfatter dagens to kommuner av Øvre Eiker og Nedre Eiker. Før 1885 var disse to kommunene samlet under Eiker len, og vil før kommunedelingen i 1885 bli undersøkt under ett. Etter kommunedelingen utviklet de seg i ulike retninger, slik at samfunnene svenskene møtte kunne være ulikt fra kommune til kommune, om ikke bygd til bygd. Disse ulikhetene mellom Øvre- og Nedre Eiker blir tatt opp og undersøkt der det virker hensiktsmessig å gjøre senere i oppgaven.

1.3 Kildesituasjon

1.3.1 Primærkilder

Undersøkelsen min av bygger hovedsakelig på tilgjengelig primærkilder. Sentralt her er folketellingene over Eiker len fra 1865 og 1875, og folketellingene for kommunene Øvre Eiker og Nedre Eiker fra 1891, 1900 og 1910. Ut ifra disse folketellingene kan jeg finne kvantitativ informasjon om Eikerbygdenes innbyggere, og mer spesifikt informasjon om de svenske innvandrerne vi kan finne i området; Hvor mange svensker var i Eiker, hvor bodde de, hvor gamle var de, og hva deres yrker var. Lokalhistoriker Bent Ek har fra før av systematisert folketellingene fra Eiker for perioden 1865 til 1900 i Excel, og jeg har vært heldig nok til å bruke disse. Hans arbeid med folketellingene har gjort det enklere for meg å bearbeide dataene, og lage en mal for å selv systematisere folketellingen for 1910.

Videre har jeg tatt i bruk samtidens aviser, for å kunne få et inntrykk av hvordan holdningene til svenskene var lokalt. Lokalaviser for Eikerbygdene har ikke vært tilgjengelig for meg, men andre aviser som eikværingene kan ha, lest har jeg fått ta i bruk. Hvordan skrev avisene om svenskene? Som sosialistiske revolusjonære, voldelige kriminelle, drankere eller andre negative stereotyper? Eller finner vi mer positive beskrivelser av de svenske innvandrerne? Undersøkelser av disse avisene kan da være med på å fortelle oss hvordan svenskene ble sett på.

De siste primærkildene jeg har brukt, er arbeiderminnene fra Norsk Folkemuseum.⁴ På 1950-60-tallet stod historiker Edvard Bull for innsamlingen av intervjuer av arbeidere. Hensikten var å intervjuere arbeidere som var aktive i arbeidslivet i tiårene rundt 1900, og samle inn beretninger om hvordan deres levekår var på den tiden. Intervjuene fra arbeidere i treforedlingsindustrien har jeg hatt mest nytte av, som har gitt meg innsikt i arbeidernes hverdag, men enda viktigere beretninger om svenskene i Eiker.

1.3.2. Sekundærkilder

For å kunne gjennomføre en fruktbar og god undersøkelse, har jeg tatt i bruk flere verk som angår temaet mitt. For å kunne sette den svenske innvandringen i perspektiv og sammenligne med innvandringen på nasjonalt nivå, har jeg tatt i bruk bind to i trebindsverket om Norges innvandringshistorie, *I nasjonalstatens tid: 1814-1940* av Einar Niemi. Boken har vært uvurderlig i å se den svenske innvandringen til Eiker i sammenheng med det nasjonale fenomenet. Videre har jeg tatt å bruk Grete Brochmann og Knut Kjeldstadlis bok *Innvandringen til Norge: 900-2010* som supplement for denne kontekstualiseringen, samt kapitler i andre bøker og artikler om samme tema.

Siden dette er en undersøkelse av innvandringshistorie i en lokalhistorisk kontekst, har det videre vært til stor nytte og selvfølge å bruke lokalhistoriske verk om Eiker. Først og fremst har jeg tatt i bruk Ove Bjarnars *Elvekulturen*, det tredje bindet i trebindsverket om Eikers historie. Av nyere litteratur har jeg brukt Jon Skeies bok om Øvre Eikers historie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap*. Andre verk om fabrikkene og næringslivet generelt i Eiker har også vært brukt.

Til slutt har jeg tatt i bruk andre masteroppgaver som har undersøkt svensk innvandring i andre lokalsamfunn; Anne-Cathrine Olving og hennes master om den svenske innvandringen til Fredrikshald og Lars Sveinung med sin master om *svensk innvandring til Odda*, har vært godt brukt for å sammenligne innvandringen til Eiker med. Til slutt har deler av Liv Brox Haugen sin master om innvandrerne bidrag til industrialiseringen av Norge vært til hjelp med å vise svenskens rolle her.

⁴ Norsk folkemuseum, «Arbeiderminner», hentet 10.09.19 fra <https://norskfolkemuseum.no/arbeiderminner>
Side 7 av 104

1.3.3 Historiografi

Forskning på Norges innvandringshistorie er ikke et nytt felt. Tidligere forskning har undersøkt hvilke grupper som innvandret opp gjennom historien, hvorfor de innvandret hit og hvordan det gikk med dem siden.

Einar Niemi, Jan Eivind Myhre og Knut Kjeldstadli var forfattere av boken *I Nasjonalstatens Tid 1814-1940*, som var bind 2 av trebindsverket *Norsk innvandringshistorie* med Kjeldstadli som redaktør. Boken fokuserer på innvandringen i perioden mellom 1814-1940, der forfatterne har undersøkt ulike sider av innvandringen. Hvilke nasjonaliteter innvandrerne hadde, hvor stor omfanget innvandringen var, hvilke yrker gikk innvandrerne inn i, hvor de bosatte seg og hvordan de tilpasset seg datidens samfunn. Forskningen deres viste at svenskene var den største innvandrergruppen, samt at de var å finne i store deler av det norske samfunnet. Svenskene flest bosatte seg i bygdene, men arbeidet i liten grad som gårdbrukere. De var heller å finne som håndverkere, dagarbeidere, anleggsarbeidere og industriarbeidere. Med tanke på utviklingen i Eiker fra et jordbrukssamfunn til industrisamfunn, er det interessant å sammenligne den lokale utviklingen med den nasjonale. Videre konkluderte forfatterne med at svenskene oftest ble en naturlig del av det norske samfunnet, selv om konflikter kunne oppstå som følge av konkurranse på arbeidsplassen. Oppstod det slike konflikter i Eiker, eller gled svenskene relativt lett inn i lokalsamfunnet?

Masteroppgavene til Olving og Lid har også undersøkt den svenske innvandringen, men spesifikt til sine geografisk avgrensede områder. Olving undersøkte Fredrikshald/Halden i perioden 1870-1910, mens Lid undersøkte Odda i 1906-1930. Olving undersøkte om hvordan innvandringen til Fredrikshald gikk for seg, hvor i arbeidslivet svenskene endte opp, i hvilken grad de ble integrert og hvorvidt det oppstod konflikter mellom dem og nordmennene. Lid sin undersøkelse innebar mye av det samme, samtidig som Lid fokuserte mer på rekrutteringen av de svenske arbeiderne enn Olving. Svenskene i Odda var færre enn i Fredrikshald, samtidig som Lid konkluderte med at det var færre konflikter mellom dem og nordmennene. I Fredrikshald oppstod det flere konflikter og misnøye som følge av gruppens størrelse i arbeidslivet, selv om de samtidig var ettertraktet for deres ekspertise og kompetanse. Spørsmålet om svenskenes grad av integrering og mottakelse av den lokale befolkningen er relevant for min undersøkelse, og blir tatt i bruk for å sammenligne mellom deres undersøkelser og min egen av Eiker.

I Eiker har det blitt undersøkt lite om de svenske innvandrerne. I begge verkene om Eikers lokalhistorie, beskrives bakgrunnen til og fremveksten av storindustrien fra 1880-tallet og utover. I denne industrien er det mulig å tenke at svenskene var å finne, om ikke ellers i næringslivet. Innvandring og innflytting blir nevnt i sammenheng med befolkningsnedgangen på midten av 1800-tallet, men ikke beskrevet i nøyere detalj. Hvor svenskene blir nevnt mest i begge verka, er der Fredfoss og «Velse-Sverige» blir skrevet om. Her var det naturligvis svensker, men igjen er det ikke beskrevet nærmere. For min undersøkelse blir det viktig å undersøke i hvilken grad «Vesle-Sverige» levde opp til sitt navn, samt hvor ellers svenskene var å finne.

Lokalhistoriker Bent Ek skrev i sammenheng med 100-årsjubileumet til unionsoppløsningen, en artikkel om svenske innvandrere på Eikerbygda. I «Svensker på Eiker» skriver han om hvor mange svensker det befant seg på bygda rundt år 1900-1905, hvor de bodde og hvor de jobbet. Kort skriver han om kjønnsfordelingen og hvem svenskene giftet seg med. Utenom dette finnes det lite skrevet om svenskene. Dermed blir det interessant å gjennomføre en slik helhetlig undersøkelse av dem.

1.3.4 Metode

Forskning dreier seg om å stille spørsmål.⁵ Dette skriver Kjeldstadli til spørsmålet om hvordan vi skal kunne oppdage noe nytt eller noe interessant i historien. Det er det jeg ønsker å gjøre med denne undersøkelsen; stille spørsmål om noe vi ikke vet, men ønsker å vite. Ut ifra hvilke spørsmål jeg ønsker å svare på, må jeg ikke bare ta i bruk de ulike kildene vi har tilgjengelig, men også vite hvordan jeg skal bruke dem. Når jeg skal undersøke det lokale fenomenet med svensk innvandring til Eiker, er det som Kjeldstadli skriver at «[...] vi må tenke etter om lokalsamfunnet er en del av en større helhet, hvordan det lokale systemet er gjensidig avhengig av andre systemer.»⁶ Innvandringen til Eiker var ikke et isolert fenomen, men del av den svenske innvandringen til hele landet. Videre var Eiker integrert i et tettere økonomisk nettverk utover 1800- og 1900-tallet. Samtidig er det grunn til å undersøke forholdet mellom det allmenne og særegne, slik Kjeldstadli videre skriver; «Å sette lokalsamfunnet i forhold til allmenn kunnskap hjelper en til å komme på interessante spørsmål, med krav på interesse ikke fordi de har rikshistorisk betydning, men fordi de

⁵ Knut Kjeldstadli, *Fortiden er ikke hva den en gang var – En innføring i historiefaget* (Oslo: Universitetsforlaget, 1999), s. 44.

⁶ Kjeldstadli, *Fortiden er ikke hva den en gang var*, s. 90.

vedrører generelle menneskelige problemer.»⁷ Når jeg undersøker Eiker og svenskene her, blir det ikke kun de jeg undersøker, men det lokale fenomenet i en større sammenheng.

For å svare på mange av spørsmålene denne undersøkelsen stiller, tar jeg som nevnt tidligere i bruk folketellingene fra perioden 1865-1910. Her tar jeg i bruk en kvantitativ metode for å kunne finne og tolke informasjon ut ifra dataene. Dette innebærer å jeg, gjennom å tallfeste store mengder data, kan ordne dem som informasjon i lettere uttrykk.⁸ I praksis innebærer dette å samle informasjon fra folketellingene i kategorier, for å kunne si noe om det som helhet; Antallet på svenskene, hvor mange innenfor visse yrker, alder, og så videre. Når vi har så store mengder data som vi har i de fem folketellingene, er dette en forutsetning for å kunne forstå fenomenet dataene representerer.

Visse forbehold må likevel bli tatt. For det første kan informasjonen i folketellingen bli skjult eller misvisende, som gjennom prioriteringer av noens yrke.⁹ En svensk innvandrer kan ha drevet både med gård og håndverk, men kun blitt oppført som «husmann med litt jord» i folketellingen. Videre har man problemet med begrepsendringer gjennom tid; «Kategorier og begreper er ikke stabile over tid, Det reelle meningsinnholdet skifter.»¹⁰ Som jeg nevner i kapitlet om svenskens plassering i næringslivet, er et begrep som «dagarbeider» slett ikke tydelig. Her blir man nødt til å ta en beslutning om hvilken betydning av begrepet man tar i bruk. Til slutt er det ikke all kvalitativ informasjon man kan trekke ut av folketellingene, som hvor lenge visse svensker oppholdt seg i Eiker. Folketellingene ble nedskrevet med flere års mellomrom, men i tidsrommet mellom har vi ingen informasjon om. For alt vi vet flyttet svenskene fra Eiker rett etter den første folketellingen og kom tilbake rett før den neste ble gjennomført, uten at vi vet dette.

Når jeg undersøker folketellingene, er det å sette sammen det man kaller for «ideatype» en mulig metode å trekke ut informasjon fra dataene jeg har. En ideatype innebærer å «[...] konstruere typen som rein som mulig [...]», og gjennom dette «[...] prøver en å få fram det vesentlige i det fenomenet en beskriver.»¹¹ Med en ideatype, for eksempel gruppen av svenske anleggsarbeidere eller teglverksarbeidere, kan vi trekke noen slutninger ut ifra det som er felles for dem; «[...] den viser en mulig form at et fenomen, viser noe som er objektivt

⁷ Kjeldstadli, *Fortiden er ikke hva den en gang var*, s. 91.

⁸ *Ibid.*, s. 230.

⁹ *Ibid.*, s. 161.

¹⁰ *Ibid.*, s. 237.

¹¹ *Ibid.*, s. 147

mulig.»¹² Det samme gjør jeg når jeg undersøker svenskene ved Fredfoss mot slutten av perioden. Man skal likevel være forsiktig med å generalisere for mye med idealtypene, da man står i fare for å forenkle det unike med den enkelte. Nyansene ved hver enkelt person forsvinner.¹³ Selv om mange svensker var vevere og de jobbet i samme fabrikk, betydde det ikke at de var alle like, verken i væremåte eller tankesett. Lars Sveinung Lid skrev det så fint; «[...] men bak kvart einaste tal var det eit menneske [...] med same draumar og kvaler.»¹⁴

Intervjuene fra arbeiderne i Eiker er med på å gi et inntrykk over svenskernes tilstedeværelse i Eikerbygdene, og enda viktigere hvordan de ble oppfattet av eikværingene selv. I arbeidet med disse kildene tar jeg i bruk en kvalitativ metode, for å kunne finne hvilken mening arbeidernes minner hadde, og hvordan dette kan tolkes i forhold til undersøkelsestemaet.¹⁵ I dette tilfellet kan intervjuenes innhold være supplement til hva forskningen eller sier om nordmennenes forhold til svenskene; illustrasjoner»¹⁶ Et problem som dukker opp ved bruk av disse intervjuene, er tidsrommet mellom tidspunktet for hendelsene arbeiderne forteller om, og når de ble intervjuet. Detaljer ved hendelsen som arbeiderne har glemt, eller deres minne av hendelsen, kan ha blitt påvirket av seinere erfaringer i dette tidsrommet.¹⁷ For arbeiderne i Eiker kunne det være 50 år mellom de som barn så svenske anleggsarbeidere sloss så blodet rant, og de ble intervjuet. Har deres minne av hendelsen blir preget av det foreldrene deres fortalte dem, og hva de selv har hørt eller lest om i avisene seinere? Uansett må man ta intervjuene, selv om de er både interessante og innsiktsfulle, med en klype salt.

1.3.5 Begreper

I en undersøkelse om innvandring, er flere begreper som er relevant å bruke. Jeg skal her definere de ulike begrepene jeg tar i bruk, samt diskutere hvorfor flere av begrepene ikke alltid er like enkle å definere. Når begrepene blir tatt i bruk underveis i undersøkelsen, vil jeg henviser tilbake til dette kapittelet så langt det lar seg gjøre.

Det første begrepet jeg skal definere, er svensk identitet: Hva innebærer det å være «svensk»? Undersøkelsen min tar jo for seg den svenske innvandringen til Eiker, og dermed er det essensielt å vite hvem vi kan regne for svensk. Folketellingene opererer ikke med tydelige skiller for hver enkeltes nasjonalitet. I stedet kan det være vanlig å gå ut ifra hvor en var født;

¹² Kjeldstadli, *Fortiden er ikke hva den en gang var*, s.147.

¹³ Ibid., s. 150

¹⁴ Lid, «Svensk innvandring til Odda 1906-1930», s. 29.

¹⁵ Kjeldstadli, *Fortiden er ikke hva den en gang var*, s. 183.

¹⁶ Ibid., s. 193.

¹⁷ Ibid., s. 196.

Claus V. Carlander i 1891 sitt fødested var i Sverige.¹⁸ Uten videre kan vi tenke oss at alle som var født i Sverige, var svensker.

Så enkelt er det ikke nødvendigvis. Lars Sveinung Lid diskuterer dette godt i sin masteroppgave om svensk innvandring til Odda, når han skriver at «Teknisk sett er ein svenske ein person med svensk statsborgerskap. Men «svensk» handlar også om identitet, kulturelle markørar og medvit om kven ein er eller har ynske om å bli oppfatta som.»¹⁹ Videre går han ut ifra en tredeling av alle de potensielle svenskene; svenskfødte, de som var født i Sverige; svenske statsborgere, de med svensk statsborgerskap; og personer med svensk familietilknytning, altså de som var gift med eller barn av en svenskfødt eller svensk statsborger.²⁰

Jeg velger å gjennomføre undersøkelsen på personene i den første kategorien, de som var født i Sverige. For det første er tallmaterialet såpass omfattende, at en undersøkelse av to eller alle tre kategoriene ville blitt for dette formålet. For det andre har jeg identifisert nordmenn med svensk statsborgerskap og andre indikatorer på at de kunne vært svensk, til tross for at de nok ikke var det. Å basere undersøkelsen på fødested kan dermed være mer oversiktlig med tanke på datamengden, og mer presisert mot de vi med en viss grad av sikkerhet kan anta var «svensker». Til slutt er det «fødesteds»-definisjon som *I nasjonalstatens tid 1814-1940* ser ut til å gå ut fra når de regner innvandrere.²¹

Videre skal jeg definere de ulike formerne for innvandring eller migrasjon, flere av dem som kommer til å bli undersøkt i oppgava. Den første formen for innvandring eller migrasjon vi kan ta for oss, er arbeidsinnvandring. Arbeidsinnvandring eller arbeidsmigrasjon kan defineres som innvandring der innvandrere migrerte i søken etter lønnet arbeid.²² Flesteparten av disse var av typen lønnsarbeidere, som «[...] kom med sin egen arbeidsvilje og sin allmenne arbeidsevne, ut fra et premiss om at det eksisterte et behov for arbeidskraft, sjøl om det sjølsagt varierte etter de allmenne økonomiske konjunktorene.»²³ Denne typen innvandrere kan vi forvente å finne i Eiker under undersøkelsen, samt de man kaller for

¹⁸ Folketelling 1900 Nedre Eiker herred, 007, 0011 Steinbergeie, Clas Vilhelm Carlander, hentet 15.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037120002436>

¹⁹ Lars Sveinung, «Svensk innvandring til Odda 1906-1930» (Hovudfagsoppgåve i historie, Universitetet i Bergen, 2001), s. 13.

²⁰ Ibid.

²¹ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 179-181

²² Hallvard Tjelmeland, *I globaliseringens tid 1940-2000* (Oslo: Pax Forlag, 2003), s. 393-394.

²³ Ibid., s. 394.

karrieremigranter.²⁴ Disse ble i stor grad hentet til Norge fra utlandet, for eksempel fagkyndige innenfor tekstilindustrien som ble hentet til Eiker for å assistere i etableringen eller moderniseringen av en fabrikk.

Sirkelmigrasjon er også en form for migrasjon som vi kan finne i Eiker. Myhre definerer sirkelmigrasjon som «[...] karakterisert ved mer eller mindre faste arrangementer, ofte knyttet til sesongvise arbeidsreiser, innhøsting, anleggsarbeid og lignende.»²⁵ Slike arbeidere finner vi hos svenskene våre, spesielt hos teglverksarbeidere og steinhuggere i Nedre Eiker.

Kjedemigrasjon er den siste formen for migrasjon som er relevant for undersøkelsen. I sin definisjon framhever Myhre at «[...] Det eksisterer gode forbindelser mellom opphavssted og desinasjonssted.» Her er det snakk om svenske familiemedlemmer som innvandret til Eiker, etter at familiefaren hadde oppholdt seg i bygda en viss tid og sett det som gunstig for familien å følge etter. Når dette er sagt, er det denne former for migranter som er vanskelig å identifisere blant svenskene. Noen kan vi likevel antyde har fulgt dette mønsteret.

Til slutt skal jeg definere kjernebegrepene jeg tar i bruk for å undersøke i hvilken grad og hvorvidt de svenskene innvandrerne tilpasset seg lokalsamfunnet i Eiker; Integrasjon, assimilasjon og segregering. Betydningene av disse begrepene er ikke alltid like tydelige. Skillet mellom begrepene «integrasjon» og «assimilering» er i dagligtale ofte uklart, og begrepene brukes om hverandre. En kunne snakke om at man ønsket å integrere deler av befolkningen, mens man egentlig mente at de skulle assimileres. Hva betyr så dette?

Det å assimileres defineres av Einar Niemi flere steder i *I nasjonalstatens tid: 1814-1940* som å bli tatt fullstendig tatt opp i majoritetskulturen, altså bli en del av den på flere nivåer, men spesielt kulturelt; det var et spørsmål om man beholdt sin identitet som utenlandsk, forankret i sitt språk, kulturelle tradisjoner og normer, eller om man ble «norsk». Det å være integrert derimot, ville innebære at «[...] de fungerte godt i det nye samfunnet, men beholdt samtidig en del av de kulturelle kjennetegnene som de brakte med seg.»²⁶ Å finne et tydelig skille mellom det å være integrert og assimilert derimot, er hos svenskene tilfelle ikke lett å se, siden norsk og svensk kultur var såpass lik hverandre.²⁷ Når gikk man over fra å være integrert til å være assimilert? Når man bosatte seg fast? Giftet seg med en nordmann og gikk

²⁴ Jan Eivind Myhre, «Historiske perspektiver på flytting», red. Odd Lovoll i *Migrasjon og tilpasning*. (Tid og tanke, nr. 3, 1998), s. 60

²⁵ Ibid.

²⁶ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 256.

²⁷ Niemi, *I nasjonalstatens tid*, s. 265.

i en norsk kirke? Eller kunne man aldri bli helt «norsk» før man la vekk det svenske språket? For svenske innvandrere får jeg inntrykket av at dette skille ikke var tydelig, slik at det ikke er alltid like enkelt å konkludere med dette videre i undersøkelsen. Når vi videre skal snakke om segregering, kan begrepet være like problematisk å definere når man kan definere. Hvordan skal en finne ut når innvandrere er «[...] atskilt og lite innvevd i det nye samfunnet.»²⁸ Igjen er det nok ulike grader av å være segregert, fra å være fullstendig adskilt for resten lokalsamfunnet, til det å være adskilt på noen arenaer. Som jeg kommer inn på under, er kirketilhørighet en slik arena man kunne enten tilhøre eller være utenfor, uten at det nødvendigvis betydde at man var fullstendig segregert. Metodisk er det altså vanskelig å si noe om hvor «norske» de ble. Til tross for de tvetydighetene som ligger i disse begrepene, vil jeg likevel forsøke å finne ut av svenskens grad av assimilering, integrering eller segregering.

²⁸ Niemi, *I nasjonalstatens tid*, s. 256.

2.1 Den historiske bakgrunnen for undersøkelsen

Norge på 1800-tallet og starten av 1900-tallet var preget av store endring; Overgangen fra et jordbrukssamfunn til et industrisamfunn, standssamfunnet til klassesamfunnet, og en sentraliserende nasjonalstat var i gang. Denne perioden var videre grad preget av sosial mobilitet, både nasjonalt og internasjonalt med massemigrasjoner, fra periferien til sentrum. Samfunnet etter århundreskiftet ville i liten grad vært til å gjenkjenne for en fra det forrige.

Utover siste halvdel av 1800-tallet ble det etablert moderne industri i flere steder i landet, spesielt på det relativt tett befolkede Østlandet, der tilgang på naturressurser og vassdrag gjorde det lønnsomt å opprette industri. Norge, særlig de sørøstlige delene av landet, var i en ekspansjonsfase, med industri, tettsteder og jernbaner.²⁹ Det samme kan sies for veksten av en sentraliserende, parlamentarisk statsmakt i Oslo og den voksende arbeiderklassen som arbeidet i utallige jernverk, papirfabrikker, mekaniske verksteder og så videre. Utvandring fra Norge var også høyt på dagsordenen. Etter Irland var det Norge som opplevde at flest utvandret til utlandet, i forhold til sitt eget folketall. Hele 800 000 nordmenn forlot landet mellom 1850 og 1920.

At Norge var en utvandringsnasjon er dog kun én side av historien. Norges innvandringshistorie er går lengre bak i tid, når vi allerede i middelalderen snakker om innhenting av utenlandske prester for å fylle mangelen på geistlige i det nylige kristne Norge.³⁰ Seinere finner vi utenlandske håndverkere og handelsmenn her til lands, noen mer permanente enn andre.³¹

I moderne norsk historie er det naturlig å se på siste halvdel av 1800-tallet når man skal snakke om innvandringshistorie; «Den første masseinnvandringen»³². I 1865, Norges befolkning var på rundt 1,7 millioner, kan vi regne med at det befant seg over 21 000 utlendinger i landet, altså 1,2 % av hele befolkningen.³³ Dette antallet økte utover århundret til å ligge på 2,9 %.³⁴ Dette i seg selv kan virke som et relativt lite fenomen sammenlignet med dagens andel av utlendinger i landet med over 700 000 innvandrere mot hele befolkningen på over 5 millioner, altså 14 % av befolkningen.³⁵ Andelen utlendinger i Norge var allikevel

²⁹ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 223.

³⁰ Grete Brochmann og Knut Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge: 900-2010* (Oslo: Pax forlag, 2014), s. 47.

³¹ *Ibid.*, s. 63-34.

³² Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 179.

³³ *Ibid.*, s. 181.

³⁴ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 179.

³⁵ Statistisk sentralbyrå, «14 prosent av befolkningen er innvandrere», hentet 16.08.19 fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/14-prosent-av-befolkningen-er-innvandrere>

relativt høy i forhold til andre europeiske land på den tiden, da for eksempel våre naboland Sverige og Danmark hadde en andel helt ned på 0,2 og 0,3 % utenlandsfødte i samme periode.³⁶

2.1 Svenskene i Norge

Det er da naturlig å se på svenskene sin del i denne masseinnvandringen, da de for det første dominerte gruppen med utlandsfødte; i folketellingen for 1865 står det nedskrevet utlendinger ut ifra deres fødeland. Her finner vi nære nasjonaliteter som dansker og finner, de fra lengre ned på kontinentet fra Tyskland, Frankrike, Østerrike-Ungarn og Sveits, og så langt som Amerika og Asia. Sammenlignet med svensken derimot, er de få. Av de 21260 som ble regnet som utlandsfødte i 1865, var 15784 av disse født i Sverige.³⁷ Altså stod svenskene for tre firedeler av den totale innvandrerbefolkningen, og utover århundret ville de fortsette å dominere den. Dette må bety at de hadde en spesiell motivasjon til å utvandre til Norge.

Det er mer korrekt å si at svenskene hadde flere grunner til både å utvandre, men også innvandre. For å kunne si noe om deres motivasjoner, kan vi først se på hvor svenskene kom i fra. Ca. 80 prosent av svenskene kom fra de tre lenene nærmest norskegrensa: Värmlands len, Älfsborg Len og Göteborgs- og Bohus len.³⁸ I løpet av perioden med stor svensk innvandring til Norge, var det flere perioder med uår på den svenske landsbygda, der man rapporterte at «[...] folk spiste mose, lyng, beinmel og hasselknopper.»³⁹ Slutten av 1860-tallet var spesielt vanskelig for de tre nevnte lenene, som forklarer hvorfor antallet svensker mer en fordoblet seg fra 1856-65 til 1865-75.⁴⁰ Videre lå disse tre lenene var i den økonomiske periferien av Sverige, altså generelt mindre utviklet enn Sverige som helhet, som gjorde det vanskelig for folk å kunne livnære seg til tider.⁴¹

Det var samtidig ikke bare uår som tvang svenskene ut av Sverige, men også faktorer i Norge som trakk dem hit. For det først kan vi trekke inn det siste momentet ovenfor, at Värmland, Älfsborg og Göteborg og Bohus lå i en økonomisk periferi. På andre siden av grensa lå Østlandet med hovedstaden, Norges økonomiske sentrum. Norsk økonomi opplevde gode tider på 1870-tallet, blant annet innenfor industrien som akkurat hadde sitt fotfeste i Kristiania

³⁶ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 180.

³⁷ *Ibid.*, s. 181.

³⁸ *Ibid.*, s. 262.

³⁹ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 235

⁴⁰ *Ibid.*, s. 182.

⁴¹ *Ibid.*, s. 262.

og resten av Oslofjordområdet.⁴² Der kunne svenskene fra de dårligstilte lenene ved grensa komme i håpet om å finne arbeid da den norske økonomien var i vekst. For det andre er det faktiske arbeidslivet relevant å se på, da man var av den oppfatning at det var ikke bare var arbeid å finne over grensa, men at arbeidet var bedre betalt. Først og fremst var lønnsnivået for norske industriarbeidere høyere enn det var i Sverige, og videre hadde svenskene et ønske om et friere arbeidsforhold som man oppfattet at man kunne få i Norge.⁴³ For det tredje kunne svenskene både tilby kompetanse som man manglet her til lands, og fylle stillinger som nordmenn generelt ikke ville selv ta. «Rallere», anleggs- og jernbanearbeidere er et godt eksempel, men også de som ikke kom hit kun av egen overbevisning, i alle fall ikke på samme måte. Det å hente inn ekspertise utenlands er ikke noe nytt fenomen før, under eller etter denne perioden. Kongemakten under middelalderen og eneveldet hadde vane av å innhente utlendinger som hadde kompetanse man manglet her til lands. I vår periode var det flere av de svenske innvandrerne som hadde blitt hentet inn for å bidra til vekst i den norske økonomien. Vi finner eksempler på svensker som ble hentet inn for å både modernisere og effektivisere produksjonen på fabrikker, et sårt trengt behov i den økonomiske veksten og industrialiseringen.⁴⁴

Alt i alt kan vi si at svenskene emigrerte over grensa på leting etter arbeid, da det både kunne være vanskelig å skaffe seg noe slags erverv i hjemlandet i flere perioder med dårlige tider, og arbeidsmarkedet på flere måter var bedre i Norge. Dette gjenspeiler seg i statistikken over hvem disse svenske innvandrerne var. Leter vi etter den gjennomsnittlige svenske innvandrer her til lands mellom 1865 og 1910, finner vi en ung voksen mann i arbeidsfør alder. Han var enslig, hadde verken kone eller barn med seg over grensa, og kunne havne flere steder i det norske samfunnet og arbeidslivet; Vi finner svensker som industriarbeidere og anleggsfolk rundt om i de østnorske byene, som nevnt ovenfor, men også håndverkere, jordbruksarbeidere og tjenestefolk på bygdene.⁴⁵ Vi finner også selvsagt kvinner innenfor disse yrkene også. Både menn og kvinner kom én gang over grensa før de dro hjemover, mange dro sesongvis fram og tilbake ettersom arbeid var tilgjengelig, mens mange også slo seg ned for godt. Det eneste stedet vi ikke finner noe særlig til svenskene er i det aller høyeste

⁴² Ibid., s. 261.

⁴³ Ibid., s. 347.

⁴⁴ Ibid., s. 361.

⁴⁵ Jan Eivind Myhre, «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker – Innvandringen fra Sverige til Norge på 1800-tallet» i *Norsk-svenske relasjoner i 200 år*, red. Øystein Sørensen og Torbjörn Nilsson (Oslo: Aschehoug & Co., 2005), s. 96-97.

sjiktet av det norske samfunnet, mer spesifikt i de politiske og akademiske embetene. Dette var det jo lover imot, da slike stillinger krevde at man var norsk; «innfødsrett» som det het, betydde da at man måtte ha blitt født i Norge av norske foreldre, som da diskvalifiserte dem.⁴⁶ Ellers i samfunnet var de å finne overalt, i størst grad i grensetraktene til Sjøta Bror og i minnene grad jo lenger vekk man dro.

2.2 Fra Eiker len til Øvre- og Nedre Eiker

Før de første store industrisentrene og fabrikkene ble etablert på slutten av 1880-tallet, var Eikerbygdene delvis karakterisert som et bondesamfunn med gårder og jordbruk som livsnæring til innbyggerne. Samtidig fantes det flere næringer i Eiker, ved siden av det tradisjonelle jordbruket. Eiker hadde allerede på 1700-tallet en differensiert økonomi og næringsliv, der sagbruk nedover Drammensvassdraget var en viktig binæring for bøndene, sammen med gruvedrift og jernverk.⁴⁷ I tillegg var Eiker integrert i en større interregional jordbruksøkonomi, og med sin lokalisering mellom gruvebyen Kongsberg til vest og handelsbyen Drammen i øst, sammen med tilgang på naturressurser, lå Eikerbygdene i god posisjon til å møte det fremtidige industrisamfunnet som ville komme.⁴⁸

Tiden fra 1860-tallet til 1890-årene ble likevel en overgangsfase, fra gammelt til nytt. Sagbrukene slet etter 1860-årene, som følge av opphevelsen av sagbruksprivilegiene, og det samme gjorde store deler av økonomien som følge av liberalisering og internasjonale kriser.⁴⁹ Folketallet stagnerte og gikk tilbake etter en periode med vekst etter 1865 og mot 1890⁵⁰, da færre kunne livnære seg og mange flyttet.⁵¹ Etter at Eiker blir delt inn i to kommuner, Øvre og Nedre Eiker, fortsetter denne trenden i større grad for Øvre Eiker, mens Nedre Eiker kommer seg raskere igjen etter 1885.⁵² Samtidig som Eiker får færre innbyggere, beholdt bygdene det mangfoldige næringslivet med bygdeindustri som ikke forsvinner før 1880-tallet, da storindustrien gjør sitt inntog.⁵³ Til tross for de harde tidene vokser Eiker seg til et av de mest industrialiserte områdene i landet, selv om to kommune utvikler denne industrien i ulik

⁴⁶ Ibid., s. 97.

⁴⁷ Jon Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap 1885-1935*. Bind 1 i *Øvre Eikers historie* (Hokksund, Øvre Eiker kommune, 2015), s. 22.

⁴⁸ Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 372-373.

⁴⁹ Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap 1885-1935*, s. 130.

⁵⁰ Ibid., s. 57.

⁵¹ Ibid., s. 57.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid., s. 24

hastighet.⁵⁴ Øvre Eiker forble et jordbrukssamfunn i større grad enn Nedre Eiker, men vokser likevel frem med nevneverdige industrisentre i bygdene mot 1900-tallet.⁵⁵

2.2.1 Kommuneinndelingen og kommunenes ulike utviklinger

De to kommunene jeg har valgt å undersøke, Øvre- og Nedre Eiker, har ikke alltid vært to separate enheter. Fra å ha vært samlet som Eiker len, ble storbygda delt i to da kommunestyret vedtok å skille Nedre Eiker ut som egen kommune.⁵⁶ To argumenter pekte mot delingen; For det først var Eiker en altfor stor kommune, og for det andre ønsket ikke Nedre Eiker å forbli i storkommunen.

I 1885 hadde man forutsett at også det som siden ble Øvre Eiker skulle videre deles opp i egne kommuner. Mens Nedre Eiker etter 1885 fikk et innbyggertall mellom 3200-3400, hadde Øvre Eiker et innbyggertall på over det dobbelte; rundt 8000.⁵⁷ Nedre Eiker hadde først oppstått som ett sognekall, mens Øvre Eiker bestod fremdeles av de to prestegjeldene Haug og Fiskum, og sognet Bakke. De ble aldri skilt ut i sine egne kommuner slik flere av innbyggerne hadde ønsket.⁵⁸ Dermed kom Øvre Eiker til å være en mindre konsolidert enhet enn Nedre Eiker var.⁵⁹

Videre ønsket ikke Nedre Eiker å være en del av storkommunen. Opp til 1860-tallet hadde Nedre Eiker skilt seg ut fra resten av Eiker, men mellom 1860- og 1890-tallet økte befolkningen i Nedre Eiker raskere enn i Øvre Eiker, som opplevde en befolkningsnedgang.⁶⁰ Samtidig ble industrien etablert tidligere og i større grad i Nedre Eiker, mens Øvre Eiker var karakterisert som et jordbruks- og skogssamfunn i større grad.⁶¹

Hvorfor er dette relevant for oppgaven? Ettersom det lå et grunnlag for å skille kommunene fra hverandre, samt at de to kommunene utviklet seg i ulike retninger, kan forklare mulige ulikheter mellom den svenske innvandringen til hver av kommunene. Spesielt fordelingen av yrker kan vi finne forankring i hvilken grad kommunene var industrialisert eller ikke.

⁵⁴ Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 372-373.

⁵⁵ Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap 1885-1935*, s. 99.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap 1885-1935*, s. 57.

⁵⁸ Ibid., s. 191.

⁵⁹ Ibid., s. 68.

⁶⁰ Ibid., s. 57.

⁶¹ Ibid., s 52 og s. 99.

2.2.2 Eiker som innvandrersamfunn

Eikerbygdene var ikke ukjent med verken innvandring eller innflytting fra utenom Eiker, som en kanskje skulle tro. Som del av den dansk-norske unionen hadde Eiker sin del av danske adelsmenn som prøvde lykken sin her. På 1500-tallet var dansken Peder Hanssøn å finne på Fossesholm Herregård i Vestfossen på Øvre Eiker, der han hadde Fossesholm som bosted mens han bestyret sitt lille sagbruksimperium nedover Drammensvassdraget.⁶² Senere skal det ha vært tyske bergverkseksperter i Vestfossen⁶³, tyske og engelske glassmestere i Hokksund⁶⁴, og ut i vår periode kan vi identifisere andre utlendinger; dansker, tyskere, engelskmenn og skotter, for ikke å glemme hjemvendte norskamerikanere født på andre siden av havet.

Det er for det andre da tegn på at eikværingene også tok del i de store migrasjonene i Europa og Amerika. Ifølge kirkebøkene, som holdt oversikt over de som både innvandret og utvandret fra prestegjeldet, utvandret det i overkant av 500 eikværingene fra kommunen mellom 1865 og 1875.⁶⁵ De som er oppført i emigrantprotokollene utvandret i stor grad til USA, både under og etter disse tiåra, men vi finner også eikværingene som endte opp i Canada, Cuba Sør-Afrika og Australia.⁶⁶ Eiker var allikevel ikke en utvandringskommune på lik linje med andre kommuner i landet, selv ikke i Buskerud. Numedal og Sandsvær var viktigere for utvandringen enn Eiker. Dog dro enda flere til andre steder i Norge; «Utvandringen fra Eiker var ikke spesielt stor hverken tidlig eller i 1880-åra. Men det forekom et betydelig innslag av innenlands flyttinger, primært til Kristiania, Drammen, Kongsberg, Arendal og Fredrikstad. Mange reiste til Finland og Sverige.»⁶⁷

Vi finner og innslag av beboere i på Eiker som hadde flyttet inn utenfra kommunen. Etter perioden der Øvre Eiker hadde opplevd en befolkningsnedgang, begynte folketallet å vokse igjen etter 1890. Noe av denne nye veksten skyldtes innflytting utenfra både Øvre og Nedre Eiker.⁶⁸ Et konkret eksempel er å ta fra folketellingene, der vi i 1910 finner en familie på gården Sandengen på Røkeberg i Øvre Eiker; husfaren Laurits Olavesen kom fra Hadeland,

⁶² Bent Ek, «Fossesholmgodset», hentet 16.08.19 fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fossesholmgodset>

⁶³ Eiker Arkiv, «Bergverk», hentet 16.08.19 fra <https://eikerarkiv.no/manedens-kulturminnetema-kulturminner-pa-nett/bergverksdrift-pa-eiker/>

⁶⁴ Bent Ek, *Fabrikken ved Hellefossen – Borregaard Hellefos 1898-1998* (Hokksund: Borregaard Hellefos A/S, 1998), s. 19-20.

⁶⁵ Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 311.

⁶⁶ Ibid., s. 294-297 & Jon Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap 1885-1935*, s. 112.

⁶⁷ Ibid., s. 298.

⁶⁸ Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap*, s. 86-88.

hans kone Hansine fra Romerike, og ett av deres barn ble født i Hønefoss.⁶⁹ Denne familien ser vi at har flyttet på seg innenfor Øvre Eiker gjennom tidenes løp, da to av deres andre barn ble født i Hokksund og ett født lengre nord i Skotsmoen. I og med at de i 1910 bodde på Røkeberg, kan det indikere muligheten for mobilitet på Eiker både innad og utad av befolkningen. Dette stemmer overens med utviklingen ellers i landet, når man ikke lenger var bundet på gården eller bygda, men i stedet hadde en større frihet. Det er dermed mulig å konstatere at selv om Eiker ikke var i stor grad et samfunn preget av migrasjon, var det allikevel ikke ukjente med det.

⁶⁹ Folketelling 1910 Øvre Eiker, 002 Røkeberg, 0001 Sandengen, hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/census/rural-residence/bf01036473000453>

3. Svenskene i Eiker

3.1 Johan Albert Larsson – Gründer, industrieier og en av mange svensker

La oss ta en tur til Vestfossen, og følge Arbeidergata østover. Etter hvert kommer vi til krysset vi på folkemunne kaller for «Doktorhjørnet», og vi fortsetter turen videre oppover Fredfossgata. I enden kommer vi til en gammel fabrikkbygning. Plassert nedenfor skogen oppi åsen, mellom boligfeltet til venstre og jordet til høyre, ser vi det som står igjen av den gamle ullvarefabrikken på Hedenstad, Fredfoss Uldvarefabrik. I dag huser fabrikklokalene alt fra barnehage, konferansesenter og kunstgalleri, et langt kall fra det yrende industrilivet som var å finne i og rundt den gamle fabrikken. Fra før av hadde det ligget en papirfabrikk der, men den brant ned i 1870 og etterlot Møllabekken til å bli brukt av en kjemikaliefabrikk ti år senere, uten noen større industri der. Men i 1895 finner vi en hittil ukjent mann på disse trakter, som vitende eller uvitende skulle forandre dette bondelandskapet rundt den til tider uforutsigbare bekken. I løpet av ti-tjue år gikk området rundt gården Hedenstad fra å være alminnelig jordbruksterreng, til å være et tettere bebodd industriområde, med over 120 arbeidere med familie, dominert av de røde mursteinsbygningene som står den dag i dag. Dette takket være Johan Albert Larsson og hans bekjente som kom til Norge for å prøve lykken i et nytt land. Disse var en håndfull av svenskene som innvandret til Eiker-området. Flere hadde kommet før dem, og flere skulle det bli.⁷⁰

3.2 Den svenske innvandringens omfang

Den første folketellingen vi har å gå ut ifra er den fra 1865, den første folketellingen siden 1801 der man skrev ned alle navnene på de som ble nedskrevet.⁷¹ Ettersom kommunedelinga for Eiker ikke kom til å ta sted før tjue år seinere, har vi ikke skillet mellom befolkningen på Øvre- og Nedre Eiker som vi får i folketelling fra 1891. Dette betyr at det ikke er alltid like lett å konkludere hvor i Eiker folk befant seg under folketellingen, da den operer med gårdsnavn som kan ha forandret seg eller ikke er i bruk i dag. Jeg vil allikevel forsøke å etablere hvor de er å finne i 1865 og 1875, noe som blir lettere med de tre følgende folketellingene.

Det første undersøkelsen vi skal ta for oss i denne oppgaven, er altså en kvantitativ undersøkelse av folketellingene for denne perioden. Å få en oversikt over det faktiske antallet

⁷⁰ Avsnittet bygger på kapittel om Fredfoss Ullvarefabrikk i Egil Werner Erichsen. *Aalgaards Uldvarefabrikker: A/S De Forenede Ullvarefabrikker D.F.U. : 1870-1945* (Oslo: D.F.U, 1947).

⁷¹ Chris Nyborg, «Folketellingen 1865», hentet 16.08.19 fra https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Folketellingen_1865

på innbyggere i både det samlede Eiker Len, og Øvre- og Nedre Eiker, er ikke en oppgave uten problemer. Ut ifra folketellingene vi har tilgjengelig på nett, kan vi se at Eiker Len hadde i 1875 en befolkning på 11 869 innbyggere.⁷² Går vi derimot ut ifra annet kildemateriale, finner vi andre tall. Ove Bjarnar skriver i *Elvekulturen* at «[...] fram til 1875 økte befolkningen til 11 531.»⁷³ Videre kan vi ut ifra de digitaliserte folketellingene på Excell som Bent Ek har nedskrevet, finne 11 846 innbyggere i Eiker. Når vi har disse ulike tallene å arbeide med, må vi ta et valg om hvilke tall vi skal gå ut ifra. Dermed tar jeg i bruk hovedsakelig folketellingene til Ek og de digitaliserte folketellingene på Digitalarkivet, med tanke på at de er de nyeste og mest bearbejdede tallene vi har tilgjengelig, mens *Elvekulturen* ble utgitt i 1994 og tallene der er av en eldre dato. Dersom folketellingene vi har på Digitalarkivet ikke stemmer overens med Ek sine utregninger, går jeg ut ifra Ek sine folketellinger. Går vi ut ifra disse tallene, får vi en tabell over befolkningen i Eiker len, Øvre Eiker og Nedre Eiker;

Tabell 1:

Innbyggere i Eiker len, Øvre Eiker kommune og Nedre Eiker Kommune 1865-1910

	Øvre Eiker kommune	Nedre Eiker kommune	Eiker len før 1885	Eiker totalt Etter 1885
1865	-	-	11 737*	-
1875	-	-	11 846**	-
1891	7696	3593	-	11 307
1900	7775	4749	-	12 524
1910	8531	5931	-	14 462

*Bent Ek sin folketelling for 1865 har 50 personer mindre enn Digitalarkivet.

**Bent Ek sin folketelling for 1875 har 23 personer mindre enn Digitalarkivet.

Tabellen over Eikers befolkning gir oss et bilde av et samfunn først i vekst, så nedgang etter at Eiker ble delt i to kommuner. Befolkningsnedgangen er synlig i tiden mellom 1875 og 1891 når vi ser på Eiker som helhet, ettersom vi ikke har adskilte tall for Øvre- og Nedre Eiker før kommunedelingen. Når befolkningen begynner å øke igjen, ser vi at veksten er størst i Nedre Eiker. Mens innbyggertallet her økte med 2338 fra 1891 til 1910, var veksten mindre i Øvre Eiker. Her økte det mer beskjedent, med 835 i samme periode. Tallene viser et Øvre Eiker

⁷² Folketelling 1875 Eiker Prestegjeld, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/source/52123>

⁷³ Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 276.

som tok lengre tid å ta seg igjen etter nedgangstidene mellom 1860- og 1890-tallet, mens Nedre Eiker gjenspeiler et mer industrielt samfunn.

Hvem mange av innbyggerne i Eiker kom da fra Sverige? Folketellingene forteller oss hvor hver enkelt person var født, men noen unntak der vi ikke har informasjon om dette. For eikværingene står det i 1865 kun at de er fra «Eker» eller «Ekers prestegjeld», mens vi i de senere folketellingene finner mer spesifikk informasjon om deres fødested. Siden vi skal fokusere på svenskene, holder det å undersøke deres opprinnelsesland inntil videre. Som oftest er kun utlendingers opprinnelsesland oppført, og ikke hvor i opprinnelseslandet de er fra, selv om vi finner unntak.

Tabell 2:

Svensker og alle innvandrere i Eiker

	Svenske innvandrere	Utlendinger totalt	Eiker totalt
1865	97 (0,82 %)	107	11 737
1875	173 (1,4 %)	180	11 846
1891	215 (1,9 %)	227	11 307
1900	235 (1,87 %)	265	12 524
1910	245 (1,69 %)	280-300*	14 462

*Antallet utlendinger i 1910 har jeg ikke regnet ut, men antar at de ble flere utover perioden likevel.

Utlendingene i Eiker virker å ikke ha vært en overveldende gruppe blant de lokale eikværingene, når de ifølge dataen vår var såpass få tallmessig. Finner, skotter, dansker var del av denne utlendinggruppen, men det er tydelig at det var svenskene som stod for det største innskuddet av utlendingene. Gjennom hele perioden vokser gruppen med svenske innvandrere kontinuerlig fra 97 i 1865, til 245 i 1910, som er sammenlignbart med utviklingen ellers i landet. Det svenske miljøet i Eiker var nok ikke like fremtredende som de var i Østfold, der de til tider stod for åtte til ti prosent av befolkningen.⁷⁴ I Eiker stod de ikke for mer enn under to prosent, og andelen sank utover 1900-tallet som vi kan se. Slik sett kan man oppfatte den svenske andelen av Eikers befolkningen som nokså liten.

⁷⁴ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 143.

Samtidig ligner Eiker på andre norske landsdeler med en mer moderat innvandring fra Sverige, som kanskje er mer hensiktsmessig å sammenligne med enn kjerneområdene i Østfold og rundt Kristiania. Riksgrensen lå jo akkurat i Østfold og nærmere hovedstaden, slik at det letteste for svenskene var å utvandre dit. Til andre deler av landet ser vi at andelen svensker kunne ligge på samme nivå som vi ser Eiker lå på; rundt to prosent i samme periode.⁷⁵

Dette kan vi også se ut ifra kart over antall og andel svensker i Norge. Kjell J. Bråstad la frem et kart over de viktigste innflytterområdene for svensker i 1891, som vi kan undersøke. Østfold er det mest markante område med svensk innvandring, som vi kunne forvente, mens store deler av Østlandet ligger på en andel med 1,5 – 3,9 prosent svensker av befolkningen. Leter vi etter Øvre- og Nedre Eiker på dette kartet, ser vi at de ligger i det omfattende området av Østlandet med 1,5 – 3,9 prosent svensker.⁷⁶ For 1900 kan vi se på kartet vi finner hos Einar Niemi og Jan Eivind Myhre, der vi finner en lignende fremstilling. I 1900 ser vi at øvre Eiker og Nedre Eiker sin andel av svensker lå på et nivå mellom 1,4 prosent og 3,7 prosent, sammenlignbart med andre nærliggende kommuner i det samme området.⁷⁷ Antallet svensker i Eiker-området ser også ut til å være på et lignende nivå med resten av sørøst-landet, slik at vi kan anta at Eiker, hverken før eller etter 1885 og kommunedelingen, skilte seg nevneverdig ut her. Det samme kan vi anta gjelder for de andre folketellingene, selv om en sammenligning av disse ikke har blitt gjennomført ennå.

Var det forskjell på hvor mange svensker de befant seg i de to kommunene som Eiker ble delt inn i etter 1885? Å lage en oversikt over dette er ikke vanskelig, ettersom vi har to ulike folketellinger for hvert år å arbeide med. Med samme fremgangsmåte som vi har tatt i bruk for de tidligere folketellingene, kan vi sette opp våre data i en ny tabell.

⁷⁵ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 263.

⁷⁶ Kjell J. Bråstad, «Et lokalt perspektiv – innflytting til Agder» i *Migrasjon i Norden*. Vol. 3, Sølvi Sogner og Aud Mikkelsen Tretvik (Oslo: Foreningen Norden, 1997), s. 47.

⁷⁷ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 268-269.

Tabell 3:**Svensker innvandrere i Øvre Eiker og Nedre Eiker**

	Svensker i Øvre Eiker	Øvre Eikers totale befolkning	Svensker i Nedre Eiker	Nedre Eikers totale befolkning
1891	107 (1,39 %)	7696	108 (3 %)	3593
1900	118 (1,5 %)	7775	117 (2,46 %)	4749
1910	144 (1,68 %)	8531	101 (1,7 %)	5931

Når vi sammenligner de to Eiker-kommunene opp mot hverandre, ser vi at antallet svensker holdt seg relativt stabilt de to første folketellingene, før vi i 1910 ser en nevneverdig økning i Øvre Eiker. I Nedre Eiker derimot ser vi at færre svensker var å finne i samme tid. En lignende utvikling kan vi se i andelen svensker sammenlignet med kommunenes totale innbyggere, der svenskene i Øvre Eiker fortsetter å bli en større del av befolkningen kontra svenskene i Nedre Eiker. Tallene for 1891 og 1900 kan vi forklare Nedre Eikers større befolkningsvekst enn Øvre Eiker, men ikke 1910. Tallene våre tyder på at flere svensker fortsatte å utvandre til Øvre Eiker fram mot 1910, mens Nedre Eiker av en ukjent grunn tiltrakk færre av dem. Dette kan vi forsøke å svare på senere i oppgaven når vi skal undersøke svenskernes yrker. Før det skal vi undersøke når svenskene utvandret til Eiker.

3.3 Når kom svenskene?

Neste del av undersøkelsen tar for seg når i vår periode at den svenske innvandringen til Eiker skjedde. Ved å undersøke dette, kan vi finne svar på hvorfor vi fikk en sterk bølge av innvandring i noen perioder, og i andre ikke. En slik undersøkelse kan være omfattende å gjennomføre, med tanke på vårt begrensede kildemateriale. En møter samme problematikk som Lars. J. Lid gjorde i sin masteroppgave, da vi har informasjon om svenskene i folketellingene, men ingenting om hva som skjedde med dem mellom folketellingene.⁷⁸ Vi har en omtrentlig ti-årsperiode mellom hver folketelling vi jobber ut ifra, slik at mye kan ha skjedd på den tiden med svenskene, uten at vi kan vite noe om det. Jeg har ikke tilgjengelig de

⁷⁸ Lars Sveinung Lid, «Svensk innvandring til Odda 1906-1930» (Hovedfagsoppgåve i historie, Universitetet i Bergen, 2001), s. 30.

samme kildene fra lensmannen som Lid hadde, slik at vår undersøkelse blir mer generell og spekulerende.

Det vi kan si om innvandringens utvikling, er at vi ser den største veksten av svenske innvandrere de to første tiårene i perioden, 1865 og 1875, der antallet svensker nesten fordobler seg. Antallet svensker forsetter å øke mot 1891, mens veksten mot 1900 og 1910 er av et mindre omfang. Den mest interessante veksten blir kanskje den mellom 1865 og 1875, selv om vi kan begrunne den i den generelle svenske innvandringen i denne tiden. Det var jo akkurat på slutten av 1860-tallet at de hardeste tidene for det sørvestlige Sverige utspilte seg, og forårsaket den store svenske utvandringen til Norge.⁷⁹

Kan vi videre forklare hvorfor svenskene innvandret til akkurat Eiker, ved å se på hva Eikerbygdene kunne tilby dem? Noe av det som trolig trakk svenskene til Eiker, var jernbanebygging som fant sted i denne tiden. I løpet av 1868 hadde man fullført konstruksjonene av jernbanestrekningen som gikk fra Drammen, vestover mot Eiker og de diverse stoppestedene i bygda, og videre oppover mot Randsfjorden i Oppland.⁸⁰ Videre ble det påkrevd et sidespor som kom til å forbinde Kongsberg med det som ble kalt for Randsfjordbanen. Tre år lå dette sidesporet også ferdiglagt. Uten å gå for dypt inn på svenskens yrker i Eiker, noe vi skal undersøke nærmere senere, kan vi likevel tenke oss at vi ville finne svenske «rallare» i dette tidsrommet. «Rallare» var kallenavnet på den typiske svenske anleggsarbeideren som var med å bygge opp den norske jernbanen, selv om dette er en stereotype av et mangfold av ulike individer.⁸¹ Svensker som kan ha jobbet ved jernbanebyggingen kan vi finne i folketellingene fra denne tida; I 1865 finner vi totalt fem svenske jernbanearbeidere, mens vi i 1875 finner sju. Disse alene gir ikke en god forklaring på hvorfor svenskene blir flere i 1875, men gir et inntrykk om at de i alle fall ikke sluttet å være nødvendige etter at jernbanen var ferdig. Dersom vi inkluderer alle svenskene som kan ha hatt tilknytning til jernbaneprosjektet, som veiarbeidere, grøftegravere, noen av dagarbeiderne og andre, ser vi ikke en nevneverdig økning; Maksimalt kan 27 eller 28 svensker ha arbeidet her i 1865, mens det i 1875 er snakk om muligens 31. Dersom det hovedsakelig ikke var jernbanen som tiltrakk svenskene, kan vi tenke oss at den generelle økonomien i Eiker kunne tiltrekke svenskene; «Perioden fra 1860-65 til 1891 ble en

⁷⁹ Einar Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 234.

⁸⁰ Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 356 & Nils Johnsen, *Eiker: Træk av en storbygds saga* (Kristiania, ukjent forlag, 1914), s. 385-386.

⁸¹ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 244.

overgangsperiode. Folketallet gikk tilbake. Men det mangfoldige næringslivet holdt seg oppe. Det utviklet seg en rekke bygdeindustrier og virksomheter som forsvant igjen da den moderne storindustrien gjorde sitt inntog på Eiker [...]»⁸² Dermed kan det gi mening at framfor å spesifikt utvandre til Eiker for å arbeide i jernbanen, så virket Eiker som et godt alternativ for svenskene på generelt økonomisk grunnlag.

3.4 Innvandrergruppens sammensetning

Nå som vi har etablert omfanget av den svenske innvandringen til Eiker, kan vi begynne å undersøke hvordan denne innvandringsgruppen var sammensatt. Her kommer jeg til å redegjøre for ulike oppdelinger av den svenske befolkningen, hovedsakelig gruppens kjønn, alder, yrke og arbeidsplass. Underveis vil jeg kommentere og drøfte av de funnene jeg har gjort, samt undersøke i hvilken grad det er snakk om «rallare» eller en mer sammensatt gruppe.

3.4.1 Kjønnfordeling og aldersfordeling

Når vi undersøker kjønna og alderen innvandrerne hadde i denne perioden, ser vi at de fleste innvandrerne til Norge var unge menn. Dette gjelder også svenskene, der de fleste av innvandrerne kom til landet for å søke arbeid.⁸³ Det var jo akkurat de dårlige tidene i den svenske periferien de dro vekk fra, og til den voksende norske økonomien, spesielt rundt Oslofjorden. Når vi først skal se på kjønnfordelingen, kan vi likevel finne unntak, som Anne-Cathrine Olving bemerket om Fredrikshald. Der så det ut som «[...] det var balanse blant de innflyttende svenskene. Dette henger nok sammen med at byen kunne tilby arbeidsplasser i industrien til både menn og kvinner.»⁸⁴ På sin side forteller Lars Sveinung Lid at det er mennene som dominerer i hans periode, mens kvinnene er lite synlige.⁸⁵ Det blir dermed spennende å undersøke hvordan de lokale forholdene på Eiker var, sammenlignet med Lid, Olving og den nasjonale kjønnfordelingen av svenskene.

Å undersøke hvilket kjønn de svenskene innvandre hadde, er kanskje den minst problematiske undersøkelsen vi kan gjennomføre, sammenlignet med de andre undersøkelsestemaene ovenfor. Folketellingene gir oss en oversikt over de enkelte personenes kjønn, slik at vi ved

⁸² Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt felleskap 1885-1935*, s. 24.

⁸³ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 227 og 366.

⁸⁴ Anne-Cathrine Olving, «Svensk arbeidsinnvandring til Fredrikshald 1870-1910» (Hovedfagsoppgave i historie, NTNU, 2007), s. 21.

⁸⁵ Lid, «Svensk innvandring til Odda 1906-1930», s. 38.

tvil på hvilket kjønn et svensk navn har, kan likevel konkludere hvilket kjønn de var. En tabell med svenske menn og kvinner fordelt vil dermed se slik ut;

Tabell 4:
Fordeling på kjønn av svenske innvandrere i hele Eiker

	Menn	Kvinner	Totalt
1865	71 (73,9 %)	25 (26 %)	96
1875	110 (63,5 %)	63 (36,4 %)	173
1891	143 (66,5 %)	72 (33,4 %)	215
1900	144 (61,2 %)	91 (38,7 %)	235
1910	157 (64 %)	88 (35,9 %)	245

Kjønnfordelingen på Eiker ser ut til å stemme mer overens med den fordelingen vi ser på generell basis for landet, framfor Olving og Lid sine funn. Kvinnene er ikke like mange som mennene noen ganger gjennom perioden, men de er ikke så få som de skal ha vært på Odda heller. Vi kan se at mennene i stor grad står for to tredjedeler av gruppen svensker og kvinnene en tredjedel. Unntaket er i 1865 der mennene står for tre fjerdedeler og kvinne bare en fjerdedel.

Dette gir mening, ettersom de svenskene kvinnene skilte seg ut fra andre innvandrerkvinner; mens innvandrerkvinner oftest kom til Norge som følge av ektemannen, innvandret mange svenske kvinner på eget initiativ⁸⁶. Når Eiker i tillegg kunne tilby arbeid for de svenskene kvinnene, utenom de vanlige yrkene som tjenestepike, kan vi forklare den relativt store andelen av dem de i 1900 og 1910. Når vi ser en sammenlignbar andel av kvinner i 1875, er det vanskeligere å begrunne dette i fabrikkarbeid tilgjengelig for dem. Det er mulig at vi ser en kjedemigrasjon, der de svenske konene har fulgt etter sin mann som allerede hadde etablert seg i Eiker. Alternativt presset uåra i Sverige flere kvinner ut på søken etter arbeid som tjenestepiker, samt at vi finner et lite antall kvinner i arbeid som spinderialbeidere ved Solberg Spinderi. Det helhetlig bilde er likevel at mennene står i flertall, som vi kunne forvente å finne.

⁸⁶ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 137.

Aldersmessig tenker vi oss at de fleste svenske innvandrene var unge når de kom til Norge; unge menn i arbeidsfør alder som søkte arbeid der det var mulig å få.⁸⁷ I Odda fant Lid ut at den samme gjennomsnittsalderen gjaldt, i alle fall tidligere i hans periode; i 1910 var gjennomsnittsalderen for svenskene i Odda 24 år ifølge folketellingen, men han konstaterer at det skjer en «forgubbing» av svenskene i de senere årene.⁸⁸ For Eiker kan vi gjøre den samme undersøkelsen, ved å se på hvilket år svenskene var født og regne frem et gjennomsnitt for hver folketelling;

Tabell 5:
Gjennomsnittsalder til svensker i Eiker

	Menn	Kvinner	Begge kjønn
1865	37	30	35
1875	38	33	36
1891	38	38	41
1900	42	40	41
1910	43	41	42

Til forskjell fra svenskene i Odda, er gjennomsnittsalderen mye høyere her enn man ville forventet. Selv om vi finner mange svensker i 20- og 30 års alderen i alle folketellingene, ser det ut til at den gjennomsnittlige svensken i Eiker var eldre. Dette utelukker ikke at de var arbeidsinnvandrere, da de fremdeles ville ha vært i arbeidsfør alder. Allikevel tyder den høyere alderen på både kvinner og menn, at dette var en mer etablert gruppe innvandrere enn den typiske unge «rallaren». Dette gjelder i alle fall de som befant seg i Eiker da folketellingene ble nedtegnet, da de typiske sesongarbeidere lite sannsynlig ble plukket opp i kildene våre. Det er uansett voksne, arbeidsføre svensker vi finner på Eiker i denne perioden, med kontinuerlig tilflytting av andre relativt unge svensker som hindrer gjennomsnittsalderen å øke betraktelig.

3.5.2 Svenskenes del av næringslivet

Med en oversikt over kjønns- og aldersfordeling redegjort, kan vi undersøke hvor i arbeidslivet i Eiker svenskene endte opp i. Som jeg nevnte innledningsvis, ønsker jeg å undersøke hvorvidt svenskene i Eiker var den typiske «rallaren», eller om han var å finne i det

⁸⁷ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 227-228.

⁸⁸ Lid, «Svensk innvandring til Odda 1906-1930», s. 37.

«mangfoldige arbeidslivet» som overlevde befolkningsnedgangen etter 1860-tallet.

Folketellingene gir oss kanskje den beste oversikten over de enkelte svenskernes yrke. Disse innføringene er dessverre ikke alltid like tydelig, da vi kan finne upresise yrkestitler som «arbeider» og «arbeidsmann», i tillegg til yrkestitler som vi i dag ikke har hørt om, som «plysarre».⁸⁹ De aller fleste yrkestitlene, eller «ervervene» som det het i 1900, er likevel tydelige nok til at vi kan lage en helhetlig fremstilling.

I starten skal jeg dele inn svenskene i hvilken næring yrkenes deres kan falle innunder; Primær-, sekundær- og tertiærnæringer, for å få en oversikt over hvor svenskene var representert. Deretter vil en videre inndeling av svenskernes yrker bli lagt frem for å undersøke spesifikt i hvilke arbeidsplasser svenskene var å finne.

En utfordring som har dukket opp når jeg skal bestemme hvilken næring et yrke/ervert kan og skal høre til, er når man kommer over en type yrkestittel som mange svensker historisk sett hadde; «dagarbeider» eller andre type arbeidere der det ikke er videre spesifisert hva eller hvor svensken arbeider. Ove Bjarnar problematiserer det samme i *Elvekulturen*;

«Begrepet «arbeider» er slett ikke entydig. Her brukes det om alle former for manuelt arbeid utenom jordbruk og håndverk. Det inkluderer imidlertid et betydelig antall «dagarbeidere» eller «løsarbeidere», som utvilsomt hadde jordbruksnæringen som en viktig del av sitt levebrød. Det var slett ikke vanntette skott mellom jordbruket og de øvrige næringene.»⁹⁰

Jeg velger å gå ut ifra at dagarbeidere i stor grad arbeidet innenfor skog- og jordbruket, altså primærnæringen, mens andre arbeidere passer innenfor sekundærnæringen. Denne problematikken er dessuten mindre relevant i de senere folketellingene, der yrkene er mer presise eller utfyllende. Min inndeling vil dermed fremstilles med primærnæringer som alt innehavende av jordbruk og skogsarbeid. Sekundærnæringer vil inneholde industriarbeidere, anleggs-, vei- og jernbanearbeidere, håndverkere og annen bearbeiding av råvarer.

Tertiærnæringer blir videre yrkene som tilbød tjenester, varehandel, kontor og annet.⁹¹

Oversikten inneholder til slutt gruppen svensker som ikke faller inn under de andre kategoriene, som de uten arbeid, jobbet hjemme eller var støttet av fattigvesenet. Til slutt velger jeg å ekskludere svensker under alderen av rundt 15 år, ettersom det er mindre trolig at

⁸⁹ Folketelling 1910 Øvre Eiker, 002 Røkeberg, 0060 Hedenstad Nordre, Oskar Johanson, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036473000892>

⁹⁰ Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 316.

⁹¹ Preben Munthe, «Næringsliv» i *Store norske leksjon*, sist endret 29. april 2016, <https://snl.no/n%C3%A6ringsliv>

disse var i arbeid. Noen i denne alderen kan vi se hadde et eller annet arbeid, slik at avgrensningen blir tatt med skjønn. Allikevel kan vi derfor få en mer representativ oversikt av hva de jobbet med.

Tabell 6:

Oversikt av næringene svensker hadde arbeid i hele Eiker, over omtrentlig 15 år

	Primær- næringer	Sekundær- næringer	Tertiær- næringer	Annet/Ikke i arbeid	Totalt	Ikke med- regnet
1865	36 (39,5 %)	36 (39,5 %)	6 (6,6 %)	13 (14,3 %)	91	5
1875	50 (31,8 %)	55 (35 %)	17 (10,8)	35 (22,3 %)	157	16
1891	50 (25 %)	88 (44 %)	11 (5,5 %)	51 (25,5 %)	200	15
1900	36 (16,1 %)	100 (44,8 %)	17 (7,6 %)	70 (31,4 %)	223	12
1910	34 (14,8 %)	103 (44,8 %)	19 (8,2 %)	74 (32,2 %)	230	15

Det første vi kan kommentere i tabellen, er den økende andelen med svensker som enten arbeidet med noe annet eller ikke hadde noe arbeid i det hele tatt. Før vi antar at denne gruppen representerer en stor gruppe som ikke ville arbeidere, må vi minnes på at denne gruppen også inkluderer alle konene til de svenskene innvandrerne; koner som tradisjonelt var ventet å være i hjemmet og passe barn, og ikke være ute i arbeidslivet. Det som er interessant med denne gruppen, er likevel at den tyder på en større andel av den svenske befolkningen som oppholdt seg i Eiker med hele eller store deler av familien sin. Ellers finner vi fattigunderstøttede og pensjonerte svensker som ikke lenger er i arbeid.

Det andre vi kan se på i tabellen, er hvordan andelen av primær- og sekundærnæringene endrer seg i løpet av en 45-års periode. Mens svenskene var likt fordelt mellom primærnæringene og sekundærnæringene i 1865, har deres rolle som arbeidere i jordbruket og skogbruket sunket betraktelig fram mot 1910. Det er tydelig at før storindustrien slo rot i Eiker fra 1880-tallet og videre, var jordbruket fremdeles et viktig arbeidsmarked for svenske innvandrere. Med tanke på at bøndene på 1860- og 1870-tallet gjorde det klart at det var en mangel på arbeidskraft i jordbruket, samt at mange unge eikværing flyttet vekk fra Eiker, er det rimelig å påstå at svenskene utgjorde et nyttig bidrag til Eikers jordbruk.⁹² Etter 1891 og

⁹² Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap 1885-1935*, s. 23.

utover ser vi likevel at andelen svensker innenfor jordbruket minker til det laveste antallet og nivået fra hele perioden, som kan komme av effektiviseringen som tok sted i landbruket.⁹³ Et mer effektivt landbruk medførte at man hadde mindre behov for husmenn og tjenestefolk, som ville forklare den hvorfor det ble færre svensker i primærnæringene.

Vi kan likevel stille spørsmål med hvorfor svenskene forsvinner fra jordbruket og primærnæringene, når vi vet antallet sysselsatte her økte kraftig for eikværingene mellom 1891 og 1900.⁹⁴ Dersom flere i Eiker arbeidet innenfor disse næringene, hvorfor fulgte ikke svenskene i samme retning? Ut ifra tabellen ovenfor, er en logisk slutning at svenskene finner sine erverv i sekundær- og tertiærnæringene i Eiker, som også var i vekst i denne perioden.⁹⁵

Den viktigste næringen for svenskene i og etter 1875, var sekundærnæringene med industrien, håndverkene og lignende næringer. Selv om andelen her ikke øker voldsomt, er det likevel denne næringen som er størst av alle frem til 1910, som stemmer overens med svenskenes rolle innenfor norsk industriutvikling. Slik blant annet Liv Brox Haugen kom frem til, var det et behov for kompetente og arbeidsvante folk i den voksende industrinæringen i Norge i andre halvdel av 1800-tallet. Utlendinger stod for både et viktig og nødvendig bidrag til denne industrireisning, og svenskene var den største gruppen av alle utlendingene.⁹⁶ Vi skal komme nærmere innpå de enkelte industriene i Eiker som svenskene arbeidet ved, men svenskenes rolle i en håndfull av industriforetak må nevnes. Spesielt de vi kan finne i folketellingene for 1900 og 1910, der ullvare-, cellulose- og kalosjearbeidere er viktige innslag.

Teglverksarbeidere og steinhuggere er også viktige yrker svenskene var å finne i, typiske yrker for svenskene også ellers i landet.⁹⁷

Veksten av tertiærnæringene kan vi forklare med de mange tjenestepikene som nok søkte arbeid her til lands etter uåra på den svenske landsbygda. Bare fra 1865 til 1875 går vi fra å finne éi svensk tjenestepike til 12 stykker. Det er likevel ikke bare tjenestefolk vi finner blant svenske; I 1875 og 1891 finner vi den ene kjøpmannen, Gustav Andersen Hiller, mens i 1900 har blitt til tre. Veksten kan vi forankre i den generelle veksten i handel- og serviceyrkene i Eiker på denne tiden.⁹⁸

⁹³ Jon Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap*, s. 187-188.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 172.

⁹⁵ *Ibid.*, s. 172-173.

⁹⁶ Liv Brox Haugen «Innvandrede arbeideres bidrag til industrialiseringen av Norge i perioden 1840-1900» (Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2001), s. 69 og 70.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 78-80.

⁹⁸ Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap 1885-1935*, s. 172.

3.5.3 Svenskenes yrker og erverv

Når vi nå har lagt frem fordelingen på de ulike næringene svenskene var å finne i, kan vi undersøke nærmere hvilke spesifikke yrker og arbeidsplasser svenskene arbeidet i.

Svenskenes yrker er enkelt å finne ut av, mens hvilken arbeidsplass de jobbet ved er ikke alltid like lett. Noen svensker sine yrker/erverv har kun oppført hva de arbeidet som, men ikke hvor dette var; Petter Haakensen i 1891 jobbet på en cellulosefabrikk, men hvilken cellulosefabrikk i Eiker dette var står ikke.⁹⁹ Vi kan likevel anta at det var fabrikken i Vestfossen han arbeidet ved, med tanke på han bodde her. Et annen tanke å ha med seg, er at svenskene ikke nødvendigvis kun holdt seg til et yrke. Noen av dem kunne gjerne ha to yrker eller erverv å livnære seg på, som var vanlig på denne tiden, slik at man kan regne en svenske i flere yrker.

Først kommer jeg til å redegjøre for de ulike yrkene svenskene var å finne i for hver enkelt folketelling. Deretter følger en undersøkelse av hvor de mer spesifikt arbeidet, hvor jeg ønsker å hvor svenskene typisk havnet, men også hvor de var fraværende i næringslivet i Eiker.

1865

Det som slår oss når vi ser på de ulike yrkene til svenskene, er at svenskene i stor grad er spredt over ulike yrkesgrener. De to største yrkesgruppene her er husmennene (og huskvinnen) både med og uten jord, dagarbeiderne, og jernbane- og veiarbeiderne. Det er ingen av disse gruppene som er overveldende mange sammenlignet med senere folketellinger, men det tyder likevel på at også svenskene i Eiker havnet i de typiske yrkene man forventer å finne svenskene i. Spesielt veiarbeid og jernbanearbeid var jo typiske arbeid for «rallarne» blant svenskene, og det relativt store antallet som jobbet med dette stemmer overens med anleggelsen av Randsfjordbanen på 1860-tallet. Jernbanen ble åpnet for trafikk i 1866, og i sin helhet i 1868, altså ikke mange år etter at vi finner de svenske jernbanearbeiderne.¹⁰⁰ Og de svenske stod for en nevneverdig andel av alle veiarbeiderne i Eiker på denne tiden; av de 46 i Eiker som jobbet med veiene, var 11 av dem svenske. Disse var spredt over Eiker, men en liten gruppe av dem holdt til i Skotselven. Om det var noe omfattende veiarbeid som foregikk her i denne tiden har jeg ikke klart å avdekke, men konsentrasjonen av både norske og svenske veiarbeidere her tyder på det.

⁹⁹ Folketellingen 1891 Øvre Eiker herred, 3 (Øvre Vestfossen (Foss-sida), 033 Hus No 155 i Vestfossen, Petter Haakensen, hentet 15.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052790000913>

¹⁰⁰ Nils Johnsen, Nils Johnsen, *Eker: Træk av en storbygds saga* (Kristiania, ukjent forlag, 1914), s. 385.

Et interessant funn er de to svenskene kvinnene som arbeidet ved den gamle papirfabrikken utenfor Vestfossen, Eker Papirmølle, der Fredfoss senere skulle oppstå. Disse to representerer de svenskene som senere kom til å ende opp i industrisamfunnet, som i 1865 ennå ikke hatt slått rot i Eiker. Videre finner vi familien Rydgren, som var viktige individer innen Solberg spinderei. I 1865 har vi to mannlige Rydgren-medlemmer i viktige stiller i bygda; Edvard Rydgren som var spinnerimester ved Solberg Spinderei, og Laurentius F. Rydgren som vi kunne finne ved Eker Papirmølle. Rydgren-familien hadde originalt blitt hentet inn fra Gøteborg gjennom J. E. Rydgren sitt rykte som en kompetent fagmann innenfor tekstilindustrien.¹⁰¹ På Solberg spinderei fortsatte familien å spille en viktig rolle i flere generasjoner, men opprinnelig var dette et typisk eksempel på karrieremigrasjon.

Ellers finner vi en rekke av andre yrker med svensker i, der de er enten én eller noen flere; en saugarbeider (en som sagde plank), et par tjenestefolk, en gruvearbeider, fire smeder, steinbrytere, skomakere, vanlige arbeidere og så videre. Et bredt spekter av yrker der svenskene fikk seg arbeid, selv om disse få kanskje ikke skilte seg ut i like stor grad som de øvrige.

1875

Når vi hopper ti år fremover i tid, øker både antallet svensker i Eiker og variasjonen av hvor i næringslivet de var å finne. Spesielt for svenskene som jobbet innenfor primærnæringen dette året, finner vi mange som hadde to yrker å livnære seg på. Vi finner jordbrukere som i tillegg har blitt oppført som dagarbeidere, jernbanearbeidere, skogsarbeidere, murere og så videre.

Sammensetningen av yrkene til svenskene i 1875 ligner i stor grad på hvordan det så ut ti år tidligere. Vi har fremdeles flere jernbanearbeidere som jobber på Randsfjordbanen, en noe økning av antall smeder og den samme skomakeren som før. Det som har endret seg er i stor grad antallet på svensker. Spesielt antallet på svenske tjenestefolk har økt til de doblete fra ti år før, fra åtte i 1865 til 15 i 1875. Det samme gjelder for antallet dagarbeidere, som nok gjenspeiler den generelle utvandringen fra Sverige til Norge og Eiker på denne tiden. Ellers er svenskene stort sett godt blandet i det mangfoldige arbeidslivet i Eiker.

En gruppe svenske vi kan merke oss for senere, er gruppen teglverks- og mursteinarbeidere vi ser dukke opp i dette året. Oppstandelsen av disse arbeiderne kan vi forklare med etableringene av flere nye teglverk i Eiker i denne perioden.¹⁰² Sammen med den store

¹⁰¹ Haugen «Innvandrede arbeideres bidrag til industrialiseringen av Norge i perioden 1840-1900», s. 65.

¹⁰² Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 394.

utvandringen fra Sverige til Norge, gir det mening at teglverkene var ufaglærte svensker kunne få arbeid, spesielt når «[...] arbeidet ved teglverkene ikke var særlig populært blant nordmenn ettersom det var bedre og «renslige» arbeid å få, for eksempel ved sagbukene.»¹⁰³ Disse kommer til å bli enda viktigere i de senere årene, men vi ser spirene til et av svenskernes største bidrag i Eiker begynne å gro her, i større grad Nedre Eiker enn Øvre Eiker. Disse teglverksarbeidere kan vi si var delaktige i å innlede industrialiseringen av Nedre Eiker, når de sammen med andre bygdeindustrier «[...] de utgjorde en elvekultur som skapt til å ta i mot den nye industrien som trengte seg på [...]»¹⁰⁴

1891

Her er det gruppen med svenske steinhuggere som er den tydeligste yrkesgruppen blant alle. Hele 34 av svenskene i arbeid, har «stenhugger» som sin yrkestittel, mens ytterlige seks svensker arbeider med stein på en eller annen måte. Nesten samtlige av disse steinhuggere bodde i kretsene Solbergelva og Ulverud, som plasser dem i nærheten av der blant annet Solberg Steinhuggeri skal ha ligget.

Flere industriarbeidere finner vi også blant svenskene, men ikke så mange som vi kanskje ville forventet. Ved Solberg spinderi finner vi to kvinnelige bomullspinnere, tre arbeidere ved cellulosefabrikkene (to i Skotselv og én i Vestfossen) og fire ved kalkfabrikken i Mjøndalen. Til slutt finner vi en håndfull med arbeidere ved tresliperiene i Vestfossen og Hokksund. Liker virker tendensen blant svenskene at de livnærte seg innenfor håndverkene og bygdeindustrien, dersom de ikke arbeidet innenfor jordbruket eller skogbruket. Spesielt i Nedre Eiker ser vi en overvekt av svensker som arbeider innenfor håndverkeryrket eller bygdeindustrien, mens Øvre Eiker fremdeles er stort sett representert med svensker i jord- og skogbruket. Dette stemmer overens med at Nedre Eiker hadde kommet lengre i industrialiseringen enn Øvre Eiker hadde, blant annet takket være nærheten til Drammen og de goder dette hadde.¹⁰⁵ I Nedre Eiker finner vi tross alt 65 svensker innenfor sekundærnæringen, til forskjell fra Øvre Eiker der kun 23 var å finne, til tross for at den svenske befolkningen var like stor i begge kommunene.

1900

Det er i 1900 at vi virkelig ser svenskernes inntreden i industrisamfunnene i Øvre- og Nedre Eiker. Av de 100 svenskene som jobbet innenfor sekundærnæringene, var 39 av disse å finne i

¹⁰³ Haugen, *Innvandrede arbeideres bidrag til industrialiseringen av Norge i perioden 1840-1900*, s. 79.

¹⁰⁴ Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 410.

¹⁰⁵ Jon Skeie, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap 1885-1935*, s. 51-52.

industrier. De største industriarbeidsplassene for svenskene var i Øvre Eiker; Fredfos Uldvarefabrik med 12 arbeidere, fire cellulosefabrikkarbeidere i Vestfossen og to i Skotselv, og fire arbeidere ved ulike tresliperier. For Nedre Eiker finner vi sju arbeidere ved cellulosefabrikken i i Krokstadelva og en ved Mjøndalen, seks kalosjefabrikkarbeidere, en høvleriarbeider, en spinneriarbeider ved Solberg spindri og en sementfabrikkingeniør. Dermed har antallet fabrikkarbeidere i Øvre Eiker økt til 22, mens det for Nedre Eiker har havnet på 18. Fremdeles ligger Nedre Eiker foran Øvre Eiker i antall svensker i sekundærnæringen, men svenskene begynner å gjøre seg gjeldende i denne næringen, og skal fortsette å gjøre det de neste ti årene også.

Ellers blir det færre svensker i primærnæringene i begge kommunene, aller mest i Nedre Eiker der de er kun ti stykker. I Nedre Eiker virker det som at svenskene jobbet på andre eikværingers gårder eller i skogen, utenom to svenske jordbrukere vi kan anta eide jorda. Øvre Eiker ser vi en lignende fordeling med færre gårdseiere, og flere arbeider i på andre gårder og i skogen.

1910

Til slutt i 1910 kan vi se slutten av utviklingen av den svenske innvandringen vi har undersøkt. Mens vi i Nedre Eiker igjen ser svenskene spredt over en rekke yrker innenfor de ulike næringene, har vi i Øvre Eiker fått en sterk konsentrasjon av svenske arbeidere ved Fredfos Uldvarefabrik. Så mange som 32 svensker av en svensk befolkning på 135(145 dersom vi inkluderer barna), er å finne arbeidende her, en merkbar andel. Ellers i Øvre Eiker finner vi sju cellulosefabrikkarbeidere fordelt på de to cellulosefabrikkene, en liten gruppe på ni skogsarbeidere og en mindre gruppe av tjenestefolk, men det er tydelig at svenskene ved ullvarefabrikken som dominerer her. Her er det logisk å se for oss at de har blitt rekruttert til bedriften av J. A. Larsson, som selv var svensk og erfaren fra tekstilindustrien i hjemlandet. Allerede i 1895, da Larsson begynte etableringen av Fredfos Uldvarefabrik, brakte han med seg to svenske arbeidere.¹⁰⁶ Det var tross alt i Sverige at kompetansen lå, så det ville nok vært naturlig å rekruttere fra miljøet Larsson var kjente fra før av.

I Nedre Eiker ser vi den mer spredte fordelingen av svenskene. Kun én svenske er å finne ved gummivarefabrikken i Krokstadelva, mens cellulosearbeiderne har blitt jevnere fordelt på cellulosefabrikkene i kommunen. Ellers finner vi de vanlige yrkene for svenskene som før; teglverksarbeider, steinhugger, kalkfabrikkarbeider, samt en håndfull med skreddere,

¹⁰⁶ Haugen «Innvandrede arbeideres bidrag til industrialiseringen av Norge i perioden 1840-1900», s. 66.

skomakere, jernbanearbeidere og så videre. I Nedre Eiker ser det dermed ut til at svenskene har fordelt seg jevnt over næringslivet i kommunen i større grad enn i Øvre Eiker, som har en nevneverdig kjerne av arbeidere ved ullvarefabrikken. Selvsagt må vi nevne at det også i Øvre Eiker finnes en lignende spredning av svensker i næringslivet som i Nedre Eiker; snekkere, murere, en maler, butikkdame og urmaker, for å nevne noen. Det er likevel tydelig at Øvre Eiker skiller seg ut med akkurat denne gruppen arbeidere ved Fredfoss.

3.6 Oppsummering

Vi kan oppsummere den første delen av undersøkelsen av svenskene med at de i stor grad gjenspeiler den øvrige utviklingen av svensk innvandring til Norge. Innvandringen av svensker tok seg til frem mot og etter 1875, selv om det var svensker i Eiker allerede før da. Høydepunktet av den svenske innvandringen til Eiker var i 1910 når det var 245 svensker å finne, fordelt i de to kommunene, selv om vekten av svenskene nå lå i Øvre Eiker framfor Nedre Eiker. Sammenlignet med resten av landet lå Eiker og Eiker-kommunene under svenskernes tyngdepunkt i Østfold og hovedstaden, men likevel på samme nivå som andre kommuner på Østlandet der man kunne finne svensker.

Kjønnsfordelingen hellet mot en relativt mannsdominert innvandrergruppe, men ikke overveldende. Året der andelen menn og kvinner var nærmest lik, var i 1900 da nesten 40 % av svenskene var kvinner og 60 % var menn. Ellers fordelte kjønne seg med menn på omtrentlig 65 % og kvinner på 35 %. Sammen med gjennomsnittsalderen på svenskene, stemmer dette overens med den gjennomsnittlige svenske innvandrerens på denne tiden; En ung svensk mann i arbeidsfør alder.

Når vi ser på hvor svenskene var å finne i næringslivet i Eiker, ser det ut til at de stort sett var å finne over store deler av det varierte næringslivet som foregikk industriveksten i begge kommunene. Mens de i starten av perioden var jevnt fordelt mellom primær- og sekundærnæringene, vokste deres tilstedeværelse i den siste fram mot 1910. Bønder, dagarbeidere, gårdsgutter og skogsarbeidere var fremdeles å finne i begge kommunene de seinere åra, men det er tydelig at det var i sekundærnæringene svenskene var størst; Håndverk, anleggsarbeid, og mer eller mindre moderne industriarbeid var svenskernes store bidrag til næringslivet i Øvre- og Nedre Eiker. Enten de la skinner på Randsfjordbanen, hugget stein eller lagde teglstein, eller jobbet ved spinnemaskinene i fabrikken, ligner dette på

hvilke arbeidsplasser svenskene hadde ellers i landet også. Tjenestepikene og de hjemneværende skal vi heller ikke glemme, da de var også med i gruppen innvandrere fra Sverige som har satt sine spor i Eikerbygdene.

4. Integrering, assimilering og segregering

Et av de mange spørsmålene som blir stilt rundt innvandringen til hvilket som helst land, er i hvilken grad innvandrerne tilpasser seg det nye samfunnet de kommer til. Vi spør i dag hvordan man kan best integrere landets nye borgere inn i majoritetskulturen som blir oppfattet som markant forskjellig fra flere av innvandrergruppene, eller om de samme gruppene i altfor stor grad blir segregert eller segregerer seg selv fra resten av samfunnet. Disse spørsmålene kan også være viktige å stille oss når man skal undersøke innvandrere tidligere i historien. I dette kapittelet skal jeg dermed forsøke å undersøke svenskernes grad av integrering eller assimilering, der jeg vil argumentere for at svenskene i stor grad var en integrert eller assimilert del av lokalbefolkningen i Eikerbygdene. Som forklart i metode-kapittelet, er det vanskelig å tydelig definere hva begrepene «assimilere», «integrere» og «segregere» innebærer, og om dette er begreper som går over i hverandre.

Først skal jeg undersøke om hvorvidt svenskene endret eller fikk endret sine navn, for så drøfte om dette kan fortelle oss noe om deres grad av integrering/assimilering. Deretter skal jeg undersøke svenskernes statsborgerskap, hvilke statsborgerskap de hadde og hvorvidt dette også kunne gjøre dem mer eller mindre integrerte. Videre kommer undersøkelse av ekteskapene til svenskene, der jeg ser på hvor mange som var gift og hvor svenskernes ektefeller kom fra. Deretter følger undersøkelsen om hvilket kirkesamfunn de ulike svenskene tilhørte, og hva dette hadde å si for deres innpass i lokalbefolkning. Til slutt skal jeg se på hvorvidt svenskene bosatte seg i etnisk svenske nabolag, «ghettoer», eller om deres bostedsmønster var mer spredt enn som så.

4.1 Navnebytte

Overgangen fra å ha et utenlandsk, i vårt tilfelle svenske til norske fornavn og etternavn, kan være en mulig indikator på hvorvidt man var integrert eller assimilert. Å forandre sitt etternavn fra et typisk svensk «Larson» til den norske varianten «Larsen», kunne indikere at en selv oppfattet seg som norsk, eller i alle fall ikke ønsket å skille seg mer ut enn nødvendig; «[Vi ser at] mange svensker innflyttere valgte å endre sitt etternavn [...] [eller å] døpe sine barn med typiske norske fornavn.»¹⁰⁷ Et slikt valg fra svenskene sin sine kan godt tenkes å være et aktiv valg av dem, i et forsøk på å lettere bli del av lokalsamfunnet man bodde og

¹⁰⁷ Kjell J. Bråstad, «Et lokalt perspektiv – innflytting til Agder» i *Migrasjon i Norden*. Vol. 3 i Nordliv (Oslo: Foreningen Norden, 1997), s. 51.

kanskje ønsket å bli en del av selv, enten de selv opplevde dem selv som nordmenn eller ønsket å bli sett på det av andre. Spesielt de tidene relasjonene mellom Norge og Sverige fikk medfart, som rundt unionsoppløsningen rundt 1905, kan det tenkes at det var lite populært å hete «Pederson», spesielt hvis det var lett nok å endre det til «Pedersen» eller «Pettersen».

Igjen kan vi undersøke folketellingene våre i håp å finne et svar på dette. Det å lete etter selve navna på svenskene er ikke en meget komplisert oppgave. Det mer krevende arbeidet i denne undersøkelsen blir å identifisere hvilke svensker som er de samme fra år til år, og deres motivasjon for navneskiftet. Men vi skal gjøre et forsøk.

Blant våre svensker finner vi noen etternavn med en viss «svensk klang» til dem sammenlignet med typiske norske etternavn: Løv, Elstrøm, Varneskog, Algrensdatter og så videre. I alle fall til en viss grad kan man påstå at disse navna høres «svenske» ut, med tanke på hvordan de er skrevet. Som vi kan lett se, er alle disse navna skrevet på en norsk skrivemåte; «Ø» istedenfor «Ö», Algr(e)n framfor Algr(ee)n og datter heller enn «dotter». Allerede i 1865 ser vi at samtlige svensker har navn som har blitt fornorsket, selv på svensker som ikke opphold seg i landet ti år seinere. Etter mine undersøkelser er det krevende å finne noen svensk skriveform på etternavn i de to første folketellingene, og ikke før i 1891 finner noen tydelige eksempler; Emmanuel Nilson,¹⁰⁸ Eva Karoline Johannesson,¹⁰⁹ Karl Johan Blomquist¹¹⁰ og så videre. Selv den ene svensken jeg kan være mer eller mindre sikker på befinner seg i Eiker helt fra 1865 til 1910, Johan Frødin først og deretter Johan Olafsen Frødin, har ikke sitt navn nedskrevet på svensk. Eksempler på endring av skrivemåte finner vi likevel noen steder, som hos Emil Matsson med en svensk skriveform i 1900, for så å hete Emil Matsen i 1910. Videre har vi Emanuel Nilsson i 1891, som i 1900 heter Emanuel Nilssen. Men endringene ser ikke ut til å være konsekvente for alle. Dette kan virke underlig, men la oss først undersøke fornavnene før vi drøfter en mulig forklaring.

Tar vi for oss svenskenes fornavn, finner vi igjen flere typiske; Kajsa, Stina, Gustav, Josefine, Adele, Adolf med flere. Disse navnene er ikke nødvendigvis kun brukt i Sverige, men flere av dem kan påstås å bli oftere funnet hos svensker enn hos nordmenn. Går vi frem på samme måte som vi gjorde ovenfor, møter vi noe av den samme problematikken. Samtlige er skrevet

¹⁰⁸ Folketelling 1891 Nedre Eiker herred, 006 Lysaker, 004 Sognepræst Bull, Emanuel Nilsson. Hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052791002363>

¹⁰⁹ Ibid., Eva Karoline Johansson, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052791002365>

¹¹⁰ Folketelling 1891 Øvre Eiker herred, 14 (Øv Hokksund, søndre), 074 A. Andersen, Karl Johan Blomqvist, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052790005702>

på en forholdsvis «norsk» skrivemåte, eller skrivemåten er enten nokså eller helt likt uavhengig av man er norsk eller svensk. Dette er forøvrig ikke en uforventet situasjon, men tanke på likheten mellom de to språkene, slik at vi ikke får en så stor språklig forskjell som man nok ville opplevd ved utvandring lenger unna. Vi finner allikevel eksempler på navn som endrer seg underveis i folketellingene.

I 1865 finner vi den svenske kona Keisa Jandatter boende med sin svenske ektemann og deres to barn.¹¹¹ Vi finner henne igjen ti år seinere boende med familien sin, nå med to barn til på lasset, men her ser vi at fornavnet hennes er skrevet «Kaisa».¹¹² Ved første øyekast var det ikke mulig for meg å finne henne igjen i 1891, da jeg ikke kunne finne en Kaisa Jansdatter eller lignende før i 1900. Det var allikevel mulig å finne ei svensk enke med navn «Keisa A. Baustrøm Narveruddalen» i 1891, som jeg vil konkludere er den samme Keisa og Kaisa fra før av. Hvorfor? Hennes fødselsår samsvarer med de andre Keisa/Kaisa-ene jeg har funnet før og etter, født i eller rundt 1830. Videre bodde Keisa i omtrentlig samme område i 1891 som hun gjorde i 1875. Til slutt finner vi to unge menn som bor i samme husstand som Keisa, Anders Gustav og Karl Johan Baustrøm Narveruddal. Deres fornavn og fødselsår stemmer overens med navna på hennes barn i 1875, selv om etternavnet til alle tre har endret seg.¹¹³

Et annet eksempel vi kan trekke frem, er Stina Andersdatter fra 1865 som vi i 1875 finner igjen under navnet Stine Andersdatter. Eneste endringen vi kan finne her, er endelsen på hennes fornavn: Stina til Stine. Kan vi så komme til noen konklusjoner fra disse navneendringene, og kanskje trekke noen slutninger der vi ser at navna ikke har endret seg?

Den første muligheten vi skal undersøke, er den at jo lengre man befant seg i Eiker, jo større sannsynlighet var det at man endret på navnet sitt. For på en ene siden, kan vi som sagt se på Keisa eller Kaisa vi har undersøkt, selv om det er vanskelig å komme til noe handfast ved hennes tilfelle. Det er sant nok at vi ser henne har fått en ny skrivemåte på navnet sitt etter vi først finner henne, men navneendringene her er ikke konsekvent nok til å komme noen slutning. Med eksempel til Stina Andersdatter derimot, kan vi trekke en slik slutning.

Ettersom hun oppholdt seg i Eiker og født barn mellom 1865 og 1875, kan vi tenke oss at navnebyttet til Stine var et naturlig valg for å skille seg mindre ut blant de lokale. Det er

¹¹¹ Folketelling 1865 Eiker prestegjeld, 015 Ytterkollen, 0016 Nærverud, Keisa Jansdatter, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038091008113>

¹¹² Folketelling 1875 Eikerprestegjeld, 016, 0006 Stensmyreie, Kaisa Jahnsdatter, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052123007042>

¹¹³ Folketelling 1891 Nedre Eiker herred, 001 Ytterkollen, 053 Stensmyren, Keisa A. Baustrøm Narveruddalen, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052791000270>

likevel et spørsmål om hvorfor denne endringen ikke har kommet før, med tanke på at hennes første barn ble født i Eiker åtte år før hun fremdeles het Stina.

På den andre siden finner vi flere eksempler på svensker som fremdeles har beholdt den svenske skriveform av navnet sitt, først og fremst etternavnet. Vårt fremste eksempel på dette er vår allerede kjente Johan Albert Larsson, som til Eiker i 1895. I folketellingene ser vi ham først i 1900, etter å oppholdt seg i landet i fem år.¹¹⁴ I dette tidsrommet hadde Larsson rukket å få to barn mens familien var boende i Øvre Eiker, og selv etter ti år til finner vi ham med sitt svenske etternavn. Dette er videre etter at Larsson har fått ytterligere to barn til, samt at han har klart å anskaffe norsk statsborgerskap.¹¹⁵ Et eksempel til vi kan trekke frem, er Brynte (Brynse) Jonasson som har beholdt sin svenske navneform mellom 1900 og 1910.¹¹⁶

Den andre muligheten er trolig mer sannsynlighet, nemlig at navneendringene vi ser i løpet av perioden vår i stor grad var tilfeldige eller ufrivillige fra svenskenes side. Det var ikke alltid tilfellet av de svenskene tilflytterne gikk aktivt inn for å endre navna sine, men at det var lokalbefolkningen rundt dem som omtalte dem med norske navn. Slikt kunne skje dersom man skulle bli nedskrevet i en folketelling, slik at selv om man oppga sitt navn som «Pedersson», så ble det nedskrevet som «Pettersen» enten bevisst eller ubevisst.¹¹⁷ Slikt kan tilfelle være for noen av svenskene på Eiker også, i alle fall dersom vi ser på et eksempel vi har.

I 1891 kan vi finne Urmaker Karl Andersen boende i Øvre Eiker sammen med sin kone, Stina Nilsdatter. Vi vet ikke hvor lenge de har oppholdt seg her, men vi vet at han fremdeles bor i kommunen i 1900 og 1910, dessverre som enkemann i den siste tiden. Vi kan være ganske sikre på at det er samme person vi snakker om, til tross for at vi finner ham som Karl Andersson i 1900 og ikke Anderssen, med tanke på at han arbeider som urmaker disse tjue årene.¹¹⁸ Det virker lite hensiktsmessig å ikke bare endre etternavnet sitt fra den allerede norske skriveformer til den svenske, men også å endre det samme etternavnet to ganger. Det er nok lite logikk i at dette var et aktivt valg. Derimot gir det mer mening dersom hans

¹¹⁴ Folketelling 1900 Øvre Eiker herred, 002, 0049 Hedenstad, Johan Albert Larsson, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037119000621>

¹¹⁵ Nils Johnsen, *Eker: Træk av en storbygds saga*, s. 231.

¹¹⁶ Folketelling 1910 Nedre Eiker herred, 001 Ytterkollen, 0075 Langesø Værk, Brynse Jonasson, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036474000546>

¹¹⁷ Einar Niemi, *I nasjonalstatens tid*, s. 393

¹¹⁸ Folketelling 1900 Øvre Eiker herred, 006, 0069 Nybak, Karl Andersson, hentet 15.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037119002525>

etternavn i 1891 ble skrevet som Andersen og at dette var en feil, for så å bli rettet opp i 1900. Den retroaktive endringen ti år senere er også et spørsmålstegn, men her kan det tenkes at Karl nå brukte den norske formen i stor grad, dersom han var kjent som Andersen i alle disse årene uansett. Dersom dette er situasjonen for de svenskene som har forandrede navn i folketellingene, er det svært vanskelig å kunne si noe handfast om hvorvidt de ønsket å tilpasse seg lokalsamfunnet i Eiker eller ikke. Uten å vite noe om de mulige motivasjonene bak deres navn og om hvorvidt de ble endret på eller ikke utenfor folketellingene, er en slik undersøkelse for komplisert på dette tidspunktet, slik Myhre også kan bekrefte.¹¹⁹

En interessant tanke er jo at svenskene selv kanskje ikke så på navneendringen som relevant, i alle fall for noen av dem. For eksempel hadde den profilerte J. A. Larsson som sagt statsborgerskap, slik at det kan tenkes at det var en viktigere indikator på hvorvidt han ble sett på som norsk av både nordmenn generelt og eikværingene han omgikk med.

4.1.1 Oppsummering

Selv om vi kan finne noen eksempler på navneendringer i denne perioden, får jeg likevel inntrykket av at navneendringene hos svenskene vanskelig kan si noe tydelig om deres grad av integrering og assimilering. I de tilfellene vi har funnet svensker med etternavn som endrer seg fra deres svenske skrivemåte til den norske, har vi liten eller ingen informasjon om nøyaktig når og hvorfor endringen skjedde. Var det et aktivt valg fra svenskens side, eller skjedde det mer eller mindre på måfå ettersom deres navn ble oppført i folketellingene? Vi vet rett og slett ikke, og dermed virker det mindre hensiktsmessig å arbeide svenskens navn som en integreringsmåler. Det vi kan si noe om her, er likevel at noen svensker valgte å beholde navnene sine til tross for at de oppholdt seg i Eiker over lengre tid. Andre endret det relativt raskt etter å ha ankommet Eiker.

4.2 Statsborgerskap: Svensk hånd, norske papirer

En annen innfallsvinkel på spørsmålet om hvorvidt svenskene var integrert i Eiker, kan være å undersøke om innvandrerne hadde statsborgerskap i Norge, Sverige eller et tredje land. Vi kan trekke frem flere begrunnelser for hvorfor dette kan være en fruktbar indikator å undersøke;

Norsk statsborgerskap ga flere rettigheter som man ellers ikke fikk dersom man var utenlandsk statsborger, eller i noen tilfeller ikke hadde statsborgerskap i det hele tatt. Før 1888 fantes det ikke faste kriterier for hva det innebar å være statsborger. Derfor ble mange

¹¹⁹ Myhre, «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker», s. 102.

svenske innbyggere regnet som statsborgere etter at de flyttet til Norge. Det var altså først i 1888 det ble innført en statsborgerlov i Norge, som konkret la frem hvem som var norsk statsborger, hva det innebar og hvem som kunne få det. Dette innebar at mange svenske innvandrere som tidligere hadde vært regnet som norske statsborgere, mistet statsborgerskapet fordi de nye kravene blant annet man måtte være født i Norge, ha hjemstavnrett og ha attest om god vandel.¹²⁰ Hjemstavnrett innebar at man hadde oppholdt seg i en kommune flere år i strekk, for å kunne ha krav på støtte fra fattigvesenet dersom man skulle være så uheldig å trenge det.¹²¹ Attest om god vandel var det flere utlendinger som søkte fra presten hjemme i Sverige.¹²² Disse to siste kravene var ment for å sikre seg mot utlendinger som var arbeidsuføre, fattige eller fordrukne.

Dette gjorde at mange svensker mistet de rettighetene de tidligere hadde hatt i 1888, bare fordi de ikke var født i Norge.¹²³ Det var imidlertid mulig å søke om å få statsborgerskap. Det finnes eksempler på svenske innvandrere som fikk innvilget søknaden om nytt statsborgerskap til tross for at de ikke hadde plettfri rulleblad. Dette tyder på at det nok ikke var vanskelig å få gjennomslag for søknadene. Likevel sier tallet på svenske innvandrere med norske statsborgerskap etter 1888 oss noe om at dette var mennesker med motivasjon for å ha like rettigheter som nordmennene. Dette fordi man aktivt måtte sende inn en søknad, og dermed kan disse tallene være en indikator på at dette er mennesker som var godt integrert i lokalsamfunnet, eller ønsket å bli det. Det finnes ett eksempel på en svensk baneformann som ikke fikk fast ansettelse ved Vestfoldbanen fordi han ikke hadde norsk statsborgerskap, til tross for at han hadde jobbet på jernbanen i Hedmark¹²⁴. Han ville dermed hatt motivasjon for å anskaffe seg et statsborgerskap i Norge. Dette kan være relevant, spesielt med tanke på at svensker etter 1894 mistet sine svenske statsborgerskap dersom de hadde oppholdt seg utenfor Sverige i ti år.¹²⁵ For sesongarbeiderne sin del, er det rimelig å tenke at de hadde liten motivasjon til å anskaffe seg statsborgerskap, ettersom man ikke ville ha nevneverdig nytte av det.

På den andre siden kan vi også sette spørsmålstegn hvorvidt vi kan bruke statsborgerskap som en helhetlig indikator på integrering. For det første kan vi påpeke at et ervervet

¹²⁰ Myhre, «Kajsa, Sven og hundre svensker», s. 100.

¹²¹ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 201.

¹²² Ida Tolgensbakk, «Pass», hentet 11.09.19 fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:Pass>

¹²³ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 103.

¹²⁴ Aage Lunde, *Jernbaneminner i Arbeidsfolk forteller* (Oslo: Tiden, 1962) s. 52.

¹²⁵ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 103.

statsborgerskap ikke uten videre endret hvordan man ble oppfattet av nordmennene rundt en. Slik som Brochmann og Kjeldstadli spør i *Innvandringen til Norge*; «*En person kunne formelt sett bli statsborger. Men ble han eller hun med det en nordmann? Eller måtte også uformelle indre grenser krysses?*»¹²⁶ Om en hadde norsk statsborgerskap eller ikke betydde ikke nødvendigvis at andre oppfattet en som mer norsk av den grunn. Andre faktorer kunne jo spille inn som skilte en ut.¹²⁷

For det andre er ikke tallene vi har tilgjengelig nødvendigvis helt pålitelige. Ifølge tallmateriale jeg har fått av Bent Ek, er det ingen svensker som har fått oppført sitt statsborgerskap i folketellingen fra 1865. Ikke før i 1875-folketellingen har Ek oppført hvilket statsborgerskap de enkelte personene har. For 1865 passer dette overens med materiale vi kan finne på de digitaliserte folketellingene på nettet. For 1875 har vi allikevel ikke klart å søke etter statsborgerskap til verken nordmenn eller svensker på Digitalarkivet. Kun én med svensk statsborgerskap dukker opp etter søk, til tross for at Bent Ek har identifisert flere med statsborgerskap fra dette året. For 1891 er det mulig å finne to, og vi må til 1900 og 1910 før vi kan finne et større tallmateriale som samsvarer med Ek sine funn.

Jeg skal allikevel forsøke å komme med en konklusjon om svenskenes grad av integrering ut ifra deres statsborgerskap, om så materialet jeg har ikke alltid er like konsist. Undersøkelsen jeg utfører vil inkludere alle folketellingene jeg har fått av Ek, utenom 1865-folketellingen. De mest sikre vi da har å gå ut ifra er folketellingene fra 1900 og 1910, og dermed må vi kanskje ta de resterende to med en klype salt. Selv om en ikke ble oppfattet av eikværingene som mer eller mindre norsk, til tross for at en hadde et norsk statsborgerskap, kan vi fremdeles få en pekepinn på hvordan svenskene selv oppfattet seg og sin egen integrering.

Vi kan uansett sette opp en tabell over hvilke statsborgerskap vi kan anta eller vet svenskene i Eiker hadde i denne perioden, og få en tabell som ser slik ut:

¹²⁶ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 106.

¹²⁷ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 458.

Tabell 7:
Statsborgerskap til svensker i Eiker

Svensker med statsborgerskap i:	Norge	Sverige	Annet eller ukjent	Svensker totalt
1875	152 (88 %)	21(12 %)	0	173
1891	188 (87 %)	19 (9 %)	8 (3 %)	215
1900	176 (75 %)	58 (24 %)	1 (0,4 %)	235
1910	135 (55 %)	107 (43 %)	3 (1 %)	245

Ved første øyekast av tabellen, kan vi se at majoriteten av svenskene igjennom perioden hadde norsk statsborgerskap. Går vi ut ifra at tallene vi har i 1875 er troverdige, er det tenkelig at en del svensker i Eiker hadde norske statsborgerskap som følge av mer liberale krav til borgerskap før statsborgerloven av 1888 konkretiserte hvilke krav en måtte oppfylle.¹²⁸ Om noen av dem hadde liten interesse av å bli integrert i lokalsamfunnet, hadde de i alle fall lettere for å oppnå borgerskap. Vi kan allikevel anta at de aller fleste var integrert, med tanke på at flertallet er så stort med 88 prosent med norsk statsborgerskap i 1875. Flertallet fortsetter å ha norske statsborgerskap helt ut 1910, selv andelen og antallet av disse synker i og etter 1900.

Som jeg har nevnt tidligere var det mange svenske innvandrere som mistet sitt norske statsborgerskap som følge av den nye statsborgerloven som kom i 1888. Man skulle altså kunne forvente å se en nedgang i antall svenske innvandrere med norsk statsborgerskap, men tabellen viser det motsatte.¹²⁹ Dette gir oss grunn til å stille spørsmålet om hvorfor vi ser en økning istedenfor en nedgang.

Økningen tabellene viser kan ha flere ulike forklaringer. Det kan for eksempel tenkes at flere av svenskene gikk aktivt inn for å gjenerverve statsborgerskapene sine. Før hadde det kanskje ikke vært viktig nok å være statsborger for å enten identifisere seg som norsk eller ha nytte av godene et statsborgerskap innebar. I gruppen mennesker som har ukjent statsborgerskap finnes det indikasjoner på at de har vært boende i Norge i flere år. Ser vi på de åtte svenskene vi ikke har informasjon om, kan vi lese at flere av dem har vært her lenge. «bosat her i landet

¹²⁸ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 205.

¹²⁹ *Ibid.*, s. 207-208.

10 A», «5-6 aar i lande» og «Har været i landet 34 Aar»¹³⁰ Det kan tenkes at disse ikke anså statsborgerskap som viktig til tross for at de var etablerte og integrerte i lokalsamfunnet. Etter 1888 derimot, da statsborger-begrepet ble tydeligere definert og avgrenset, er det mulig at flere nå så viktigheten av å ha det. Vi vet ikke om disse uten statsborgerskap ikke ønsket å ha det, om de var i prosessen ved å anskaffe det eller hadde fått avslag, så vi kan kun spekulere.

Denne tolkningen kan stemme overens med det man finner dersom man undersøker de her som ikke har norsk statsborgerskap. Nesten samtlige svensker som har svensk statsborgerskap, arbeider i 1891 som steinhuggere og annet dagarbeider. Disse kan vi regne med var typiske sesongarbeidere som ikke oppholdt seg lenge i Eiker eller landet.

Det kan også tenkes at nedgangen med norske statsborgerskap ikke blir synlig, fordi den nye loven også fastslo at de som var gift med en norsk mann automatisk kunne få norsk statsborgerskap. Dette innebærer at en rekke svenske kvinner som kanskje tidligere ikke så viktigheten av å ha statsborgerskap, plutselig fikk det automatisk.¹³¹ Dessuten har vi fastslått at det var mange svenske menn som søkte om å få tilbake statsborgerskapet sitt etter den nye loven ble innført. Det antallet menn som ikke søkte, og dermed mistet statsborgerskapet kan dermed bli tilslørt fordi flere kvinner, som ikke tidligere hadde hatt statsborgerskap, fikk det. Dette kan vi støtte opp under med funnene vi kommer frem til i undersøkelsen av svenskernes ekteskap, når vi ser økningen av svenske kvinners ekteskap med nordmenn. Ettersom så mange nye svenske kvinner giftet seg med nordmenn i 1891, er det naturlig å tenke seg at tallene vi har for norske statsborgerskap blir så stor som den er.

Går vi videre til folketellingene for 1900 og 1910, kan vi som sagt undersøke dem med en større grad av sikkerhet. Gjør vi dette, ser vi den relativt store nedgangen av svensker med norsk statsborgerskap i Eiker, til fordel for svenskene som hadde statsborgerskap i Sverige. Mens vi i 1891 kan påpeke at andelen svensker med svensk statsborgerskap lå på 9 %, øker den i 1900 til 24 %, for så å nærme seg andelen med norsk statsborgerskap med 43 %. Kort sagt ser vi en kontinuerlig økning av svensker med svensk statsborgerskap mellom 1891 og 1910, mens de med norsk statsborgerskap går nedover. Hvorfor ser vi en slik nedgang?

En mulig forklaring på denne veksten av svenske statsborgerskap, er at tallmateriale vi har for 1900 og 1910 er mer troverdige. Som sagt er det grunn til å tro at de første folketellingene

¹³⁰ Folketelling 1891 Øvre Eiker herred, 2(Øvre Røkeberg), 039 Stranden, Marie Johannesdtr, hentet 15.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052790000562>

¹³¹ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 319.

ikke er helt korrekte når vi snakker om statsborgerskap, mens de senere i større grad er sikrere når de har nedskrevet hvilket statsborgerskap den enkelte personen hadde. Sånt sett kan vi tenke oss at tallene på ulike statsborgerskap vi har for 1900 og 1910 ikke nødvendigvis er større eller mindre enn tidligere, men heller mer representativt for hvordan situasjonen faktisk var i Eiker. Dette går likevel ut fra at de som oppførte svenskene i de tidligere folketellingene ikke gjorde en nøye jobb, og akkurat statsborgerskapet er det ikke vanskelig å se for seg var viktig for de å få informasjon om. Andre forklaringer vil derfor undersøkes.

Kan forklaringen ligge i det at vi ser en økning av sesongarbeidere i Eiker i 1900 og 1910? Som vi fant ut i folketellingen for 1891, var nesten samtlige av svenskene som hadde svensk statsborgerskap, sysselsatt i yrker som var typisk sesongarbeid. I 1891 var det hovedsakelig steinhuggere vi fant blant disse svenskene, og man kunne forvente å finne slike sesongarbeidere senere også. Et titalls svensker finner vi ansatt som steinhoggere i både 1900 og 1910, sammen med teglverksarbeidere, murer, grøftegravere og generelt veiarbeidere. Er dette tilfellet, er det kanskje naturlig å tenke oss at disse ikke så grunn til å integreres i Eiker, fordi de ikke skulle være etablere seg i bygda over lengre tid.

Det vi derimot finner dersom vi undersøker hvilke yrker de med svensk statsborgerskap hadde, støtter ikke i stor grad opp under denne hypotesen. Av de med svensk statsborgerskap, finner vi i liten grad svensker som vi kan regne med er sesongarbeidere; i 1900 kan vi trekke frem to murere, en dagarbeider i jordbruket og en omreisende skomakersvend. I 1910 har vi et par steinbrytere, en håndfull med skogsarbeidere og teglverksarbeidere. Flere av disse arbeider derimot i mer faste yrker enn vi kanskje skulle forvente oss, som fabrikkarbeidere. Videre kan vi finne andre svensker som jobber med typiske sesongarbeider, men som har norsk statsborgerskap. Dermed er det ikke sikkert at veksten av svensker med svenske statsborgerskap kan forklares av flere sesongarbeidere, om i alle fall ikke som eneste forklaring. Hvis det ikke er sesongarbeiderne, hvem er det da?

Vi kan antyde en forklaring på dette spørsmålet, dersom vi går tilbake og undersøker hvilke yrker disse svenskene hadde. Som sagt er det langt fra alle som arbeidet i typiske sesongarbeid. Tvert imot ser vi en økning av fabrikkarbeidere. Sammenligner vi dette funnet med industriveksten vi ser i Eiker på denne tiden, kan dette gi mening. Blant de svenskene med svensk statsborgerskap, finner vi i 1900 hovedsakelig svensker nedskrevet som kalkfabrikkarbeider, «galogefabrikkarbeider», diverse arbeidere ved en ullvarefabrikk, samt et

par svenske cellulosearbeidere. I 1910 er en stor del av disse svenskene vevere og andre ullvarefabrikkarbeidere.

I perioden mellom 1891 og 1910 ble det etablert en rekke fabrikker og industriforetak i både Øvre Eiker og Nedre Eiker. Sammenligner vi disse arbeidsplassene med svenskens yrker, stemmer de god overens. Kalkfabrikkarbeidere har mest sannsynlig arbeidet ved Mjøndalen Kalkovne, som ble formelt startet opp i 1897.¹³² Galogefabrikkarbeidere, bedre kjent som kalosje- eller gummisko-fabrikkarbeidere hører jo hjemme i kalosjefabrikken i Krokstadelva i Nedre Eiker, Den norske Galoge- og Gummivarefabrik, som ble stiftet i 1896 og startet produksjonen i 1898.¹³³ Ullvarefabrikkarbeiderne jobbet så klart ved Fredfoss Ullvarefabrikk i Vestfossen, som ble etablert i 1895. Til slutt kan cellulosearbeiderne ha arbeidet ved en av de flere cellulosefabrikkene man hadde i bygdene; Vestfossen Cellulosefabrikk, Krogstad Cellulosefabrikk, Skotselv Cellulosefabrikk blant mange flere, alle etablert på 1880- og 1890-tallet.¹³⁴ Når disse fabrikkene var relativt nyetablerte i bygda, og vi ser en økning av svensker med svensk statsborgerskap, gir det mening at disse svenskene er relativt nykommere til Eiker. Hva innebærer dette da for deres grad av integrering?

Vi kan tenke oss at disse svenskene ønsket eller planla å etablere seg mer eller mindre i Eiker, men at deres integrering ble holdt igjen av at de hadde kommet relativt nylig. Som sagt måtte man ha hjemstavsrett for å kunne bli norsk statsborger etter 1888. Dette innebar at en måtte ha oppholdt seg ett sted i landet i en lengre periode. Fra 1845 gjaldt det med tre års stadig opphold, videre «[...] fra 1863 var det nok med to år. Samme regler gjaldt for nordmenn som for utlendinger, men i 1886 ble tidsrommet satt til fem år.»¹³⁵ Etersom man etter 1886 måtte ha oppholdt seg på ett sted i Norge i fem år, er det lett å forstå hvorfor de ikke ennå ikke hadde norske statsborgerskap, dersom de ønsket det. Dermed kan vi forestille oss at den økende andelen av svensker med svensk statsborgerskap i 1900 og 1910 ikke betydde at de var mindre integrerte eller ikke ønsket å integrere seg i Eiker, men at de ikke hadde bodd her lenge nok til å oppfylle kravene til norsk statsborgerskap.

I det hele tatt kan det påstås at andelen svensker med svensk statsborgerskap er overrepresentert i statistikken, dersom vi også inkluderer konene og familien til de

¹³² Reidar Andersen, «Mjøndalen Kalkovne», hentet 01.09.19 fra <https://eikerarkiv.no/mjondalen-kalkovne/>

¹³³ Bent Ek og Kjell Sølvberg, *Kalosjen 100 år: Norges eldste gummivarefabrikk 1896-1996*. Krokstadelva: @[s.n.@], 1996, s. 20.

¹³⁴ Knut Bech Fageraas, et.al., *Masser av papir: norsk papir- og massefabrikker gjennom 150 år* (Elverum: Norsk skogmuseum, 2006), de ulike fabrikkene blir omtalt enkeltvis innenfor «Drammensvassdraget».

¹³⁵ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 201.

nyankomne svenske arbeiderne. Ser i folketellingene for 1900 og 1910, ser vi at litt under halvparten av de svenske kvinnene med svensk statsborgerskap er gifte. Så godt som alle disse er gift med svenske menn, bortsett fra ei. Av de som er ugifte, er litt under halvparten av disse døtre som sannsynligvis har fulgt resten av familien til Eiker. Igjen betyr ikke dette at de ikke har vært mer eller mindre integrert i lokalsamfunnet i Eiker, men at de ikke har oppholdt seg her lenge nok til å eventuelt søke statsborgerskap.

Vi skal heller ikke glemme at langt fra alle som både ønsket og faktisk søkte om å få norsk statsborgerskap, fikk søknaden innvilget av norske myndigheter. Ser vi på Kjeldstadli sin tabell over innvilgede statsborgerskap i *I nasjonalstatens tid*, ser vi en halvering i akkurat denne perioden; Mens man i perioden 1891-1900 hadde 3576 svensker i Norge som fikk norsk statsborgerskap, halverer dette tallet seg til 1801 i perioden 1901-1910.¹³⁶ Er det en nedgang så omfattende på landsbasis, er det ikke utenkelig at dette utfallet også stemmer for svensken i Eiker.

Alt tatt til betraktning, er det vanskelig å si noe håndfast om svenskens grad av integrering ut ifra hvilket statsborgerskap. Informasjon vi har fra de første folketellingene er vi som sagt ikke sikre på om stemmer fullstendig, og selv der vi har sikrere data er det ikke lett å konstatere om hvorfor de enkelte har norsk statsborgerskap eller ikke. Vi kan allikevel trekke noen slutninger om hvorvidt de var integrerte eller ikke. Selv om vi ser en økning av svensker med svensk statsborgerskap gjennom 1900 og 1910, er det tross alt gruppen av svensker som faktisk har norsk statsborgerskap som er i flertallet her. Dette tolker jeg da som at de fleste av svenskene var relativt integrert i hele Eiker. Det er beklagelig at vi ikke har folketellingen fra 1920 å undersøke om den synkende trenden fortsatte, men ut ifra det vi har kan vi tenke oss at flere av de nye svenskene i denne perioden kanskje ville få statsborgerskap etter hvert.

4.2.1 Sammenligning mellom Øvre Eiker og Nedre Eiker

Vi kan følgelig fortsette undersøkelsen vår og stille spørsmålet om det er mulig å finne en nevneverdig forskjell på statsborgerskapene til svenskene, fordelt på Øvre Eiker og Nedre Eiker, istedenfor å undersøke begge kommunene under ett som vi nå har gjort. La oss derfor sette opp tallene vår i en ny tabell, med svenskens statsborgerskap i hver av kommunene. 1875-folketellingen ekskluderer vi, ettersom Eiker ikke var delt i de to nye kommunene på dette tidspunktet.

¹³⁶ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 437.

Tabell 8:**Svenskenes statsborgerskap, fordelt på Øvre- og Nedre Eiker**

Svensker i	Øvre Eiker med norsk statsborgerskap	Øvre Eiker med svensk statsborgerskap	Svensker totalt i Øvre Eiker
1891	101 (94 %)	0	107
1900	85 (72 %)	32 (27 %)	118
1910	68 (47 %)	74 (51 %)	144
Svensker i	Nedre Eiker med norsk statsborgerskap	Nedre Eiker med svensk statsborgerskap	Svensker totalt i Nedre Eiker
1891	87 (80,5 %)	19 (17,5 %)	108
1900	91 (78 %)	26 (22 %)	117
1910	67 (66 %)	33 (32 %)	101

For 1891 ser vi at det er kun i Nedre Eiker vi har svensker med svensk statsborgerskap, mens vi i Øvre Eiker ikke har noen registrerte før i 1900. Som vi har vært inne på tidligere, var det hovedsakelig svenske steinhuggere i Eiker som hadde svenske statsborgerskap i 1891. Det er disse svenskene vi ser her, som kan tyde på i alle fall disse svenskene var i liten grad integrert i Nedre Eiker.

Går vi litt fremover i tid, ser vi i 1900 at Øvre Eiker og Nedre Eiker er nokså like i forhold til hvilke statsborgerskap svenskene hadde, både i tall og andel av befolkningen. Videre mot 1910 er det da interessant å se at det i Øvre Eiker er flere svensker med svensk statsborgerskap enn med norsk, til forskjell fra Nedre Eiker som fremdeles har et flertall av svensker med norsk statsborgerskap. Dette kan bety at svenskene i Nedre Eiker var i større grad mer integrerte i befolkninga enn de i Øvre Eiker, der vi nok har flere nyankomne svensker, som ved Fredfoss Uldvarefabrikk.

4.2.2 Oppsummering

Som vi har nevnt flere ganger i dette kapitlet, har vi kommet frem til at det kan være problematisk å måle integrering ut ifra statsborgerskap. Samtidig som det er kan være en indikator på hvorvidt svenskene gikk aktivt inn for å etablere seg som enten svenske medborgere i landet eller markere seg som «gode nordmenn», var det også like mulig at de gjorde det av mindre nasjonale hensyn. De kunne ønske statsborgerskap for å kunne ta nytte av rettighetene det brakte med seg, uavhengig om de så på seg selv som nordmenn eller ikke. Videre var det ikke alle svensker som fikk innvilget søknader om norsk statsborgerskap, slik at svensker med svensk statsborgerskap kunne oppleve seg selv om integrert uten at vi kan være sikre på det. Allikevel kan statsborgerskapene være med på å gi oss et delvis representativt bilde av hvilken grad svenskene var integrert, eller hvor i prosessen de var fra å være nye innbyggere til å bli en del av lokalbefolkningen.

Av svenskene i Eiker virker det som flertallet hadde norske statsborgerskap, selv om andelen med svenske statsborgerskap vokser jo lengre vi kommer ut i vår periode. Flertallet av svensker med norske statsborgerskap kan tyde på en kjerne av svensker som var i stor grad integrert i Eiker, selv om noen uten tvil mistet statsborgerskapet sitt etter 1888. Når vi da ser en økning av de med svensk statsborgerskap gjennom 1900 og 1910, kan vi trekke frem at dette er nye svensker som har kommet til et voksende, industrielt Eiker. Noen av disse var nok ikke interessert i å integreres i Eiker, kanskje fordi de skulle tilbake til Sverige eller videre i Norge, men mange av dem kan vi anta ville ønske å både integreres og anskaffe statsborgerskap etter å ha bodd lenge i Eiker. Flere av disse svenskene endte opp i Øvre Eiker framfor Nedre Eiker.

Alt i alt tolker jeg mine funn som at svenskene med norske statsborgerskap var mer sannsynlig å være integrert i Eiker og lokalsamfunnet her. En undersøkelse av folketellingen fra 1920 vil kanskje avsløre om veksten av svensker med svensk statsborgerskap fortsatte gjennom de neste ti årene, eller om de nye svenskene mellom 1891 og 1910 slo seg til ro i Eiker.

4.3 Ekteskap – indikator på integrering?

Dersom vi skal forsøke i hvilken grad svenskene i Eiker var integrerte i samfunnet, kan vi undersøke de svenske innvandrerne og deres ekteskap. Svenskenes ekteskap kan være en målbar integreringsfaktor, da det kunne være et tegn på «[...] harmonisering mellom

nordmennene og de svenske innflytterne.»¹³⁷ Som Bråstad skriver, var ekteskapsmarkedet et av områdene der svensker og nordmenn kom sammen. Vi kan begrunne dette videre når Myhre skriver at «Giftemål anses ofte å være et godt mål for integrasjon.»¹³⁸ Dette er da en god vei å gå, med tanke på at svenske innvandrere med ektefeller ville ha større grunn til å etablere seg et sted enn å stadig vandre rundt på leten etter arbeid. Hadde man enten kone eller mann her i Norge, hadde man flere hensyn å ta, spesielt hvis ektefellen var norsk. Ønsker å undersøke enda nærmere svenskens grad av integrering, er det senere fruktbart å se på hvor ektefellene deres kom fra, ikke bare om de var gift eller ikke. Dette har Lars Sveinung Lid også undersøkt i sin masteroppgave, og konkludert med at «Val av ektefelle og kor denne var fødd verkar å vere avgjerande for kor vidt svenskane vart verandre i Odda eller ikkje.»¹³⁹

For å kunne vite om hvorvidt svenskene i Eiker var gift eller ikke, og hvem de var gift med, tar vi i bruk folketellingene. Ulikt de andre kapitlene om svenskens integrering og assimilering, er vi i stand til å ta i bruk alle folketellingene vi har fra 1865 og opp til 1910. Vi kan etablerte hvorvidt svenskene var gift eller ikke, deres «sivilstatus» slik det heter i folketellingene, ved å se på hver enkelt person som er innført. Ved innføringen over «sivilstatus» står det «g» for gift, «ug» for ugift, «e» for enke og enkemann, eller ingenting dersom vi ikke har informasjon om dette. Denne informasjon sier oss dog ikke noe om hvor svenskens ektefelle kom fra. For å kunne finne dette, må vi se på hele husholdning og lete etter personen som samsvarer med den gifte svensken; Dersom svensken er husfaderen i huset, er det naturlig at husmoderen i samme husholdning er hans kone, og ut ifra dette lese hvor hun var født.

Det er allikevel ikke alltid vi kan finne sikker data på svenskene, deres sivilstatus og hvor deres ektefelle kom fra. Noen av svenskene som var gift står ikke oppført i samme husholdning som sin ektefelle. Hanna Carlsen fra 1900, for eksempel, står oppført som tjenestepike/husmor på gården Kaarvolden Nordre i Nedre Eiker. Vi kan se at hun tilsynelatende skal være gift. Ut ifra resten av husholdningen kan vi allikevel ikke se hvorvidt hennes ektemann var norsk eller ikke, da ingen samsvarer med hennes alder, familiestilling eller sivilstatus.¹⁴⁰ Samme problem finner vi hos svenskene som var nedskrevne som enker og

¹³⁷ Bråstad, «Et lokalt perspektiv – innflytting til Agder», s. 50.

¹³⁸ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 265.

¹³⁹ Lid, «Svensk innvandring til Odda 1906-1930», s. 42.

¹⁴⁰ Folketelling 1900 Nedre Eiker herred, 003, 0028 Kaarvold nordre, Hanna Carls., hentet 15.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01037120000848>

enkemenn i folketellingene. I noen tilfeller kan vi kjenne igjen denne svensken fra den tidligere folketellingen, og dermed vite hvor ektefellen kom fra. De fleste gangene er dette likevel ikke mulig, som i tilfellet til Anders Andersen. I 1865 finner vi ham som tjenstekarl og enkemann.¹⁴¹ Vi vet ikke når han kom til Norge, og hvorvidt han var gift før eller etter at han utvandret hit. Dermed kan vi ikke med sikkerhet si noe om i graden av integrering til svenskene som var enke/enkemann, uten å ha rom for å ta feil.

Til tross for utfordringene vi står ovenfor, er det likevel mulig å kunne si noe om svenskene og deres grad av integrasjon gjennom deres sivilstatus og ekteskap. Først blir svenskenes sivilstatus undersøkt, altså hvorvidt de var gifte, ugifte eller enker. Vi bearbeider deretter dataene videre til svenskenes ektefeller og deres nasjonalitet, for så se hvor de norske ektefellene kom ifra. Dette kan forhåpentligvis gi oss en oversikt over alle svenskene sine ekteskap, og i hvilken grad dette gjorde dem integrerte eller ikke. Innsnevringene av undersøkelsene om hvor ektefellene kom ifra, kan fortelle oss om svenskenes grad av integrering. Etter å ha arbeidet med materialene vi har tilgjengelig, får vi en tabell over svenskene og deres sivilstatus som ser slik ut:

Tabell 9

Alle svensker – sivilstatus

	Ugifte	Gifte	Enke	Ukjent	Totalt
1865	38 (39,5 %)	51 (53,1 %)	7 (7,3 %)	-	96
1875	72 (41,6 %)	91 (52,6 %)	9 (5,2 %)	1 (0,5 %)	173
1891	77 (35,8 %)	124 (57,6 %)	14 (6,5 %)	-	215
1900	74 (31,5 %)	147 (62,5 %)	14 (5,9 %)	-	235
1910	78 (31,8 %)	143 (58,3 %)	20 (8,1 %)	4 (1,6 %)	245

Går vi ut ifra denne tabellen, ser vi at flertallet av svenskene vi har på Eiker var gift i hele vår periode. Tendensen til å være gift ser vi øker markant fra 1891 og utover, mens det i 1865 og 1875 ikke var et overveldende flertall av gifte svensker å finne. Det at vi finner flere gifte svensker enn ugifte er på en side interessant, med tanke på hvem man har oppfattet som den gjennomsnittlige innvandreren; «Flertallet av innvandrerne var unge, ugifte mennesker, flest

¹⁴¹ Folketelling 1865 Eiker prestegjeld, 016 Nedre Milesvigen, 0114 Paulaasen, Anders Andersen, hentet 15.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038091008974>

menn.»¹⁴² Ettersom vi har flere gifte svensker som oppholdt seg i Eiker gjennom hele perioden, kan dette tyde på at flertallet av svenskene vi ser her var i større grad integrerte. Det

Det må samtidig ikke bli glemt at vi nok ikke har alle svenskene regnet med i denne statistikken, i dette tilfellet mange av de ugifte svenskene. Et ukjent antall av svenskene som vandret til Eiker kan vi regne med ikke ble registrert i folketellingene, da de var her i korte perioder, slik som Myhre også påpeker; «I tillegg kommer de som bodde i Norge en kort stund, men ikke rakk å bli registrert i noen folketelling. Og hva med sesongarbeiderne, som bare var i Norge i noen somre? De ble jo ikke registrert, trolig heller ikke i de svenske registrene.»¹⁴³ Dermed er det mulig at tallet på ugifte svensker var høyere enn det vi finner i folketellingene. Vi kan likevel anta at overvekten av gifte svensker fremdeles gjelder, ettersom flertallet av dem både varer gjennom hele perioden og er så stor etter 1891. Dermed kan vi si at de fleste svenskene vi finner i Eiker kan ha vært integrert til en viss grad. Spesielt etter økningen etter 1891, da det er nesten dobbelt så mange gifte svensker som ugifte. Dette stemmer også overens med Lid sine funn om svenske innvandrere i Odda, da «[...] det stort sett er gifte svenskar som slår seg ned i Odda over lengre tid, i motsetning til ungarar.»¹⁴⁴

Går vi videre og undersøker hvor svenskernes ektefeller kom fra, kan vi med større sikkerhet anta deres grad av integrering og assimilering i Eiker. Som sagt kan vi etablere nasjonaliteten til svenskernes ektefeller ved å se på hele husholdningen, slik at vi kan legge frem en tabell som ser slik ut;

Tabell 10:

Nasjonalitet til svenskernes ektefeller

	Norsk	Svensk	Ukjent	Gifte svensker totalt
1865	37 (72,5 %)	12 (23,5 %)	2 (3,9 %)	51
1875	56 (61,5 %)	31 (34 %)	4 (4,4 %)	91
1891	86 (69,3 %)	34 (27,4 %)	4 (3,2 %)	124
1900	98 (66,6 %)	45 (30,6 %)	4 (2,7 %)	147
1910	99 (69,2 %)	35 (24,5 %)	9 (6,3 %)	143

¹⁴² Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 366.

¹⁴³ Myhre, «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker», s. 92.

¹⁴⁴ Lid, «Svensk innvandring til Odda 1906-1930», s. 42.

Dataene vi har tyder på at svenskene vi hadde på Eiker først og fremst var gift med nordmenn, og svenskene som giftet seg med andre svensker, var en mindre gruppe. De to første folketellingene forteller oss at fordelingen på ekteskapene var omtrentlig to tredjedeler svensk-norske, og en tredjedel helsvenske. Så i de tre siste ser vi at den svensk-norske andelen vokser markant til rundt tre fjerdedeler av alle ekteskapene, en fordeling som kan anta skjedd også andre steder i landet; «Svensker hadde nok en tendens til å gifte seg med andre svensker – noe annet ville ha vært rart – men tendensen var ikke overveldende. [...] I Kragerø i siste generasjon av 1800-tallet utgjorde ekteskap mellom to svensker bare ¼ av alle ekteskap der svensker var involvert.»¹⁴⁵ Når vi da skal bruke dette som en indikator for svenskens integrering, kan vi igjen påstå at de fleste svenskene vi har funnet viser tegn til å være det. Som i andre steder i landet, tyder ekteskap med en nordmann på en større sannsynlighet for å oppholde seg lengre i landet enn de i et hel-svensk ekteskap.¹⁴⁶ Spesielt når tendensen til å gifte seg med nordmenn øker seinere i perioden, kan vi jo tenke oss at dette er en tydelig indikator. Når vi likevel ser en liten økning av helsvenske ekteskap i 1900, kan vi lese ut ifra folketellingen at de 11 nye svenskene enten jobbet eller var gift med en som jobbet på Ullvarefabrikken i Fredfoss eller Kalosjefabrikken i Solbergelva. Vi kan dermed si at økningen i 1900 ikke viser til en mindre integrert gruppe svensker, men heller allerede gifte svensker som kom hit for arbeid. Siden antallet helsvenske ekteskap i 1910 synker tilbake til samme nivå som i 1891, virker det som at tendensen med å gifte seg med nordmenn holdt seg oppe.

Vi kan forsøke å undersøke svenskens grad av integrering, ved å se nærmere på hvor svenskens norske ektefeller kom fra. Dette kan gi oss en indikator på om de var mer integrerte ved å være gift med nordmenn fra Eiker, eller i mindre grad dersom de var gift med nordmenn fra andre steder i landet. Ut ifra dataene vi har tilgjengelig kan vi lage en slik tabell;

¹⁴⁵ Myhre, «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker», s. 102.

¹⁴⁶ Lid, «Svensk innvandring til Odde 1906-1930», s. 43.

Tabell 11:
Hvor de norske ektefellene kom fra:

	Nordmenn fra Eiker	Nordmenn fra ellers i landet	Norsk ektefeller totalt	Svenske ektefeller
1865	21 (56,7 %)	16 (43,2 %)	37	12
1875	34 (60,7 %)	22 (39,3 %)	56	31
1891	52 (60,5 %)	34 (39,5 %)	86	34
1900	56 (57,1 %)	42 (42,8 %)	98	45
1910	55 (55,5 %)	44 (44,4 %)	99	35

Til forskjell fra de tabellene ovenfor, ser vi ikke en tydelig tendens hos svenskene våre til å gifte seg med en gruppe eller en annen. Ekteskap med nordmenn fra Eiker-kommunene ser ut til å være i flertall, men ikke overveldende. Andelen av ekteskap med eikværing var størst i 1891, for så jevne seg ut de siste årene. Vi kan tenke oss at dette viser en mindre grad av integrering enn dersom vi kun regner alle nordmennene under samme gruppe. Nordmennene utenfra Eiker var jo også ankommet til Eiker på et eller annet tidspunkt, og ikke født her. På en måte kan de muligens ha blitt sett på som innvandrere de også, om på et mer lokalt bygde- og landsdelsnivå.

Et mer passende begrep vi kan bruke her er «innflytter», framfor «innvandrer». Selv om en var norsk, født og oppvokst i Norge, kunne det nok oppstå en viss avstand fra andre nordmenn når de dukket opp i Eikerbygdene; «Bygdepatriotismen levde fortsatt.»¹⁴⁷ Det kan tenkes at en fra en fjern bygd, langt vekk fra Eiker og Østlandet, ble oppfattet som annerledes enn en lokal eikværing; Spørsmålet blir da om hvorvidt disse innflytterne falt under samme kategori som innvandrerne? Vi kan i alle fall tenke oss at det er mulig.

Samtidig er det grunnlag for å si at andelen med norske ektefeller fra ellers i landet ikke nødvendigvis gjorde svenskene mindre integrerte. Et viktig poeng her er at mange av ektefellene kom fra steder ikke langt unna Øvre- og Nedre Eiker; Ole Brynil sin kone i 1865

¹⁴⁷ Knut Kjeldstadli, *Et splittet samfunn: 1905-1935*, bind 10 i «Aschehougs Norgeshistorie» (Oslo: Aschehoug, 2005), s. 11.

kom fra Drammen,¹⁴⁸ Oluf Jonassens kone i 1875 kom fra Modum,¹⁴⁹ Maja Lisa Eriksdatter sin ektemann i 1900 kom fra Kongsberg, for å kun nevne noen. Disse stedene la relativt nærme Eiker-området, og dermed ikke virke adskilt eller annerledes sammenlignet med for eksempel Jølster i Sogn og Fjordane ville ha gjort. Dette kan vi kun spekulere om, men vi kan likevel tenke oss at flere svensker med norske ektefeller var i større grad integrerte i Eiker, enn det tabellen gir uttrykk for. Slik kan vi si at vi har en indre gruppe av svensker i Eiker, de som var gift med en eikværing, som vi i stor grad kan si var integrert. Deretter finner vi gruppen som var gift med andre nordmenn, som vi kan tenke oss var fortsatt relativt integrerte i Eiker, om i mindre grad enn den helt innerste gruppen. Til slutt finner vi gruppen med svensker som giftet seg med andre svensker eller ikke var gift i det hele tatt, som vi kan si var i mindre grad integrerte enn de to indre gruppene. Til sammen kan vi likevel si at de fleste svenskene var integrerte i deres ekteskap i Eiker.

Vi kan til slutt undersøke om det var forskjell på ekteskapene til de svenske mennene og kvinnene. Dersom vi kan se at mennene og kvinnene giftet seg annerledes fra hverandre, kan det fortelle oss videre om hvorvidt kjønne var ulikt innlemmet i Eiker. Vi kan dermed sette opp en oversikt over svenskernes ekteskap fordelt på deres kjønn, som blir slik;

¹⁴⁸ Folketelling 1865 Eiker prestegjeld, 004 Brekke, 0014 Brekke, Ole Brynildsen, hentet 15.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01038091001646>

¹⁴⁹ Folketelling 1875 Eiker prestegjeld, 022, 0020 Solbergeie, Oluf Jonassen, hentet 15.09.1 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01052123010300>

Tabell 12:
Svenskenes ekteskap, fordelt på kjønn

Svenske menn gift med	Nordmenn	Svensker	Menn totalt	Svenske kvinner gift med	Nordmenn	Svensker	Kvinner totalt
1865	33 (84,6 %)	6 (15,3 %)	39		4 (40 %)	6 (60 %)	10
1875	47 (75,8 %)	15 (24,2 %)	62		9 (36 %)	16 (64 %)	25
1891	62 (78,5 %)	17 (21,5 %)	79		24 (58,5 %)	17 (41,5 %)	41
1900	65 (73,8 %)	23 (26,1 %)	88		33 (60 %)	22 (40 %)	55
1910	68 (80 %)	17 (20 %)	85		31 (63,3 %)	18 (36,7 %)	49

For de svenske mennene ser vi klart tendensen til innvandrerne å gifte seg med nordmenn. Gjennom hele perioden ligger den norske andelen av mennenes ektefeller langt over den svenske. Selv om vi i 1900 ser en liten økning av svenskene, er dette fremdeles i klart mindretall til de som giftet seg med inn i majoritetsbefolkningen. Dette skiller seg ikke ut fra normen med ekteskap vi kjenner fra før av på denne tiden, som når Myhre skriver i *Nasjonalstatens tid* at man i Arendal kunne se at over 70 % av svenske menn giftet seg med norske kvinner, mens i Kragerø finner man en lignende andel da «[...] giftermål mellom to svensker bare [gjaldt for] ¼ av alle ekteskap der svensker var involvert.»¹⁵⁰ Vi kan jo stille spørsmål med hvorfor det var slik, men svaret kan vi finne i to vinklinger;

For det første var det et tydelig flertall av menn blant de svenske innvandrerne, som vi har allerede etablert. Det var jo stort sett arbeid svenskene utvandret til Norge for, og derfor finner vi langt flere arbeidsføre, unge menn enn kvinner i vår periode. Dette gjenspeiler seg jo også for Eiker-området, selv med to store fabrikker i kommunene som kunne tilby arbeid vanligvis forbeholdt kvinnene, noe de også gjorde. For det andre kan vi trekke inn Myhres konklusjon, når han skriver at «De aller fleste innvandrerne var ugifte, men en del tok med seg ektefelle

¹⁵⁰ Niemi, I nasjonalstatens tid 1814-1940, s. 265.

og kanskje barn fra Sverige.»¹⁵¹ Igjen ville det være mer naturlig for disse svenske ungene å gifte seg med noen lokalt enn hjemme i Sverige, da de var ugifte da de kom til Eiker og først da fikk mulighet eller ønsket å gifte seg når de fant seg et stødig arbeid. De som allerede var gift og hadde familie hjemme i Sverige hadde nok mindre insentiver til å hente familien til Norge og Eiker framfor å ta del i de store sesongmigrasjonene, selv om de relativt færre svenske mennene som gjorde dette kan bekrefte at dette skjedde. Når vi da ser at et fåtall av de svenske ektemennene faktisk har koner som også kommer fra Sverige, vet vi at det dreier seg om ektefeller som fulgte enkemannen på et eller annet tidspunkt. Dermed kan vi anta at de fleste svenske mennene var integrert i Eiker gjennom hele perioden.

Hos de svenskene kvinne derimot, finner vi en litt annen utvikling. I de to første folketellingene ser vi at det er med-svensker kvinnene har vært gift med, ikke nordmenn på lik linje med svenskene. Det er ikke før i 1891 at svensk-norske ekteskap hos kvinnene begynner å ligne på det hos de svenske mennene. Forklaringen på flertallet av helsvenske ekteskap hos kvinnene, ligger nok i at dette flertallet fulgte den svenske ektemannen til Eiker, når ektemennene utvandret for å søke arbeid under de dårlige tidene i Sverige.

Når da antallet ekteskap mellom svenske kvinner og norske menn øker i 1891, er det nok som følge av en ny gruppe svenske kvinner som kom på egen hånd, som de faktisk var nokså alene om; «Sammen med katolske nonner var disse unge svenske jentene det fremste eksempel på selvstendig kvinnelig migrasjon i denne perioden; de fleste andre kvinner dro på grunn av sine ektefeller.»¹⁵² Ettersom mange av de svenske kvinnene kom alene, ville det være mer naturlig å gifte seg med en nordmann, dersom man tenkte å forbli i landet.

Dette kan fortelle oss at mens de svenske mennene i stor grad var integrert i Eiker gjennom hele perioden, ser det ut til at kvinnene de første årene av vår periode ikke var det. De var gift med en annen svenske, og ville følge ham dersom han søkte arbeid på en annen plass i landet. Når vi videre ser at svensk-norske ekteskap blir normen i 1891 og utover, tyder det nok på samme grad av integrering som hos mennene.

4.3.1 Oppsummering

Når vi har nå har undersøkt sivilstatusen til våre svenske innvandrere og hvorvidt dette indikerer deres integrasjon inn i lokalsamfunnet i Eiker, kan vi nok konkludere med at de

¹⁵¹ Myhre, «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker», s. 102.

¹⁵² Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 137.

følger den samme tendensen som vi ser ellers i landet i denne perioden. En del av svenskene vi finner i folketellingene var ugifte, men de aller fleste av svenskene hadde likevel ektefeller enten før de kom til Eiker eller etter at de hadde etablert seg her. De giftet seg med både andre svensker og nordmenn. Halvparten av disse nordmennene kom fra rundt om i landet, mens den andre halvparten kom fra lokalbefolkningens egne rekker. Går vi ut ifra det Lars Sveinung Lid fant ut i sin masteroppgave, kan vi konkludere med at svenskene med norske ektefeller hadde større sannsynlighet til å forbli i Eiker enn de med svenske ektefeller, eller ingen ektefeller i det hele tatt. I alle fall i slutten av vår periode, der vi ser at både antallet og andelen svensk-norske ekteskap være på sitt høyeste. Unntaket for dette var kvinnene i starten av vår periode, som fremdeles var hovedsakelig gift med andre svensker. Men kvinnene følger senere samme utviklingen som mennene gjorde, slik at det det i liten grad er snakk om forskjell mellom kjønnene når innvandringen tok til. Videre kom flere av de norske ektefellene, som ifølge tabellen ikke var fra Eiker, allikevel fra nærliggende strøk. De var nærme nok til å ha en viss tilknytning til Eikerbygdene, om de så ikke var derifra, og dermed en større grad av integrering enn antatt.

4.4 Tilhørighet til kirkesamfunn

Når vi snakker om integrering og segregering av den svenske innvandrerbefolkningen i Eiker, kan vi videre undersøke hvor deres religiøse tilhørighet lå. I dagens samfunn er det tydeligere ulikheter mellom deler av innvandrerbefolkningen og majoritetsbefolkningen, og hvilken religion eller religiøse retninger de følger. Jo mer til felles man har i det religiøse aspektet, jo mindre konfliktfylt blir integreringen.

Dersom vi skal undersøke den religiøse tilhørigheten til de svensken innvandrerne, i forhold til innbyggerne i Eiker, kan dette være en mulig fremgangsmåte for å indikere deres grad av integrering eller segregering, om i mindre sikker grad enn ekteskapene eller statsborgerskapene. I denne perioden eksisterte det en statskirke for Norge og en for Sverige, både under og etter Unionsoppløsningen av 1905. Det naturlige ville være å være medlem og ha tilhørighet til den statskirken en av døpt og oppvokst i. På en side kan dette indikere at et valg om å opprettholde den tilhørigheten til statskirken svenskene var kjent med og følte seg hjemme i dersom de ikke så noen grunn til å tilhøre den norske statskirken. Dersom en svenske var medlem av den norske statskirken, kan dette indikere en ny tilknytning til Norge og befolkningen, som for eksempel gjennom ekteskap med en nordmann.

Videre fantes det en rekke med dissentermenigheter rundt om i landet der svenskene slo seg ned alle utenfor den norske statskirken og dermed majoritetsbefolkningens religiøse tilhørighet. Slik som Anne-Cathrine Olving la frem i hennes masteroppgave om svensk innvandring til Fredrikshald;

«[Kom mange av svenskene] til landet uten familie, og søkte et fellesskap og godt miljø. De som hadde med familie søkte og samhørighet, og menighetene og avholdslagene ble da naturlige treffpunkt for folk med like normer og verdier, og et sted å hente krefter fra. Tistedalsmiljøet var ikke så lett å bli en del av, i det tistedølene så på svenskene som inntrenger og fremmedelement. Det er da nærliggende at svenskene søkte selskap hos sine egne og i menighetene. Mange hadde bakgrunn fra svenske dissentermenigheter, og det må ha følt trykt å bli del av menighetene i Tistedal.»¹⁵³

Her ser vi svenskernes religiøse tilhørighet som følge av både intern motivasjon til å holde sammen med sine likesinnede, samt et ytre press fra nordmennene i Tistedal som ikke var velkomne mot svenskene. Er vi i stand til å finne lignende funn i Eiker, vil dette være interessant.

På den andre siden tilhørte det store flertallet av både Norge og Sverige deres respektive statskirker, som byr på sine problemer. Religionen en vanlig nordmann og en vanlig svenske fulgte, den lutheranske kristendommen, var nokså like hverandre.¹⁵⁴ Mens dette kan bety at svenskene ble lett assimilert inn i den norske befolkningen¹⁵⁵, er det da også rimelig å si at et bytte fra en statskirke til en annen var et stort steg for enkelte svensker; Framfor å være et bevisst valg for å integrere eller assimileres inn i lokalbefolkningen, kan det ha vært et pragmatisk valg.

Følgende kan vi stille spørsmål om den religiøse tilhørigheten spilte en så avgjørende rolle i svenskernes integrering, dersom dissenterkirkene var akseptert av Den norske statskirken og resten av majoritetsbefolkningen. Dissenterloven av 1845 sa at

«Dissenterne, eller Saadanne, som bekjende sig til den christelige Religion, uden at være Medlemmer af Statskirken, have fri offentlig Religionsøvelse inden Lovs og

¹⁵³ Olving, «Svensk arbeidsinnvandring til Fredrikshald 1870-1910», s. 90.

¹⁵⁴ Myhre, «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker», s. 101.

¹⁵⁵ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 145.

Ærbarheds Grændser, og kunne danne Menigheder under Ledelse af egne Præster eller Forstandere.»¹⁵⁶

Altså var det ikke lenger ulovlig å melde seg ut av statskirken, og andre kirkesamfunn ble tillatt innenfor Norge. Dersom disse utbryterkirkene var akseptert av Den norske statskirken, kan si at tilhørighet til et annet kirkesamfunn ikke automatisk ekskluderte en fra resten av samfunnet.

Videre står vi ovenfor den samme problematikken som vi gjorde med svenskene og deres statsborgerskap. I 1865 har vi ingen informasjon om hvilket kirkesamfunn eller trossamfunn hver enkelt person tilhørte. Vi må til 1875 før vi kan lese hvilket religiøst samfunn svenskene våre tilhørte. Skal vi lese dataene fra 1875 som troverdige, er tilsynelatende alle svenskene i Eiker tilhørende den norske statskirken, da deres trossamfunn er merket med «s» for statskirken. Er dette riktig, kan dette virke litt merkelig med tanke på alle som er sesongarbeidere og hatt lite grunn til å oppholde seg i landet i lengre tid. I 1891 får vi mer nyanserte tall, som kan bety at man enten mer sikre tall å gå ut ifra, eller at vi faktisk ser en vekst av svensker som tilhører den svenske statskirken.

Jeg skal dermed forsøke å undersøke svenskenes religiøse tilhørighet opp mot deres grad av integrering, assimilering eller segregering. I det minste kan mine undersøkelser underbygge hypotesen om at svenskenes religiøse tilhørighet var såpass lik den norske, at den spilte liten rolle i deres grad av integrering. Med tanke på at man tilsynelatende ikke gjorde forskjell på den svenske og den norske statskirken i 1875-folketellingen, velger jeg å ta i bruk folketellingene fra 1891, 1900 og 1910 i akkurat denne undersøkelsen.

Går vi ut ifra disse folketellingene, kan vi samle informasjon om hvilket trossamfunn hver enkelt person tilhørte på den tiden. Dette gjør vi ved å se på kategorien «trossamfunn» på individet sin innføring i folketellingene. Gjør vi dette med hver folketelling vi kan ta i bruk, kan vi lage en tabell som ser slik ut;

¹⁵⁶ Kirkehistorisk arkiv ved Norsk Lærerakademi, «Dissenterloven av 1845», hentet 01.08.19 fra http://www.fagsider.org/kirkehistorie/lover/1845_dissenterloven.htm#pp1

Tabell 13:
Svenskenes kirketilhørighet i Eiker

Hele Eiker: Svensk tilhørighet til	Den norske statskirken	Den svenske statskirken	Annet	Totalt
1891	201 (93,5 %)	6 (2,8 %)	8 (3,7 %)	215
1900	223 (94,9 %)	1 (0,4 %)	11 (4,7 %)	235
1910	182 (74,3 %)	45 (18,4 %)	18 (7,3 %)	245

Som vi kan lese ut ifra tabellen, ser vi i likhet med statsborgerskapene at svenskene i stor grad har tilhørighet til den norske statskirken. Kun et mindretall tilhører den svenske statskirken. Selv når vi ser en sterk økning av tilhørighet til svenskenes statskirke i 1910, står disse for 18 prosent av alle svenskene i hele Eiker. De resterende tilhører den norske statskirken eller noe annet. Vi kan ut ifra dette anta at en stor grad av svenskene enten følte en genuin tilhørighet til de lokale kirkene og det religiøse livet i Øvre Eiker og Nedre Eiker, eller at de i det minste så på det som fornuftig å knytte seg til kirkesamfunnet som var i bygda.

Det er allikevel to ting av interesse vi kan undersøke nærmere fra disse tallene. For det første kan vi stille spørsmål til hvorfor vi plutselig ser en økning på svensker i den svenske statskirken mellom 1900 og 1910. For det andre kan vi undersøke svensken som faller under kategorien «Annet», sammenlignet med dissentersamfunnene Olving skrev om.

Det er rimelig å spørre seg om hvorfor vi ser en så stor økning av svensker som fremdeles var i den svenske statskirken akkurat mellom 1900 og 1910. Mellom 1891 og 1900 ser vi en tilsynelatende nedgang i antall medlemskap her, før økningen senere. En mulig forklaring jeg vært inne på før, er at dataene vi har fra denne tiden blir mer presise ettersom vi nærmer oss vår egen tid. Det kan spekuleres at folketellingene fra 1891 og 1900 er uferdige eller ufullstendige, og at vi rett og slett ikke har all informasjonen tilgjengelig.

Dette virker allikevel ikke som et tilfredsstillende svar, dersom vi skal ha tillitt til at de som skrev ned folketellingene gjorde en adekvat jobb som ble oppfattet som viktig. Videre ser vi jo at de enkelte svenskene har sådan utfyllende informasjon nedskrevet om seg, til og med i 1891. For eksempel kan vi ta for oss Anders Ullstrøm fra 1891-folketellingen, som vi skal tro tilhørte den svenske statskirken. Når det er så videre nedført at han var omreisende predikant,

kanskje for den svenske statskirken, er det hensiktsmessig å tro at informasjon vi har er til å stole på. Dette svarer allikevel ikke på spørsmålet om hvorfor vi ser den kraftige økningen i 1910.

Mer fornuftig er det nok å undersøke nærmere hvem akkurat disse svenskene var. Går vi nærmere inn på 1910-folktellingen, kan vi se at nesten alle svenskene som oppgav at de tilhørte den svenske statskirken, finner vi nesten alle i samme gruppe; Av de til sammen 45 svenskene, arbeider 24 av dem på Fredfoss Ullvarefabrikk. 14 av dem ser vi er enten gift med eller er i familien med en som arbeider der, mens de resterende sju finner vi spredt over resten av Øvre Eiker og Nedre Eiker. Dette antyder det samme som statsborgerskap-spørsmålet gjorde i forrige kapittel; det er rimelig å anta at disse svenskene var nyankommet til Eiker og Fredfoss Ullvarefabrikk, og derfor ikke hatt behov å sogne til et norsk kirkesamfunn.

Vi kan bekrefte dette ved å se på deres sivilstatus og hvor ektefellen kom fra; Kun 15 av de 45 svenskene i den svenske statskirken var gift, og alle utenom én var gift med en annen svenske. Marinius Kollin¹⁵⁷ var gift med Karen Sopia Kollin, født i Østfold sammen med sine barn.¹⁵⁸ Selv om vi kan trygt anta av Karen Sopia var norsk, blant annet som følge av sitt norske statsborgerskap, kan vi lese at også hun tilhørte Den svenske statskirken, sammen med alle sine tre barn. Ser vi på de resterende svenskene, ser vi at 28 av dem fremdeles var ugifte og to var ugifte. Ut ifra dette kan vi anta at de fleste svenskene som fremdeles tilhørte Den svenske statskirken, gjorde det som følge av at de ikke hadde trengt å gifte seg gjennom Den norske statskirken med en nordmann, som kan tyde på at de i sammenheng med sin religiøse tilhørighet var delvis adskilt fra resten av lokalbefolkningen. Sånt sett ser vi fellestrekk med funnene til Anne-Cathrine Olving og hennes svensker som fant sammen med i det religiøse livet. Men vi skal igjen påpeke at disse svenskene var relativt nye i Eiker, og en senere undersøkelse av folketellingen for 1920 kan kanskje gi svar på om de gikk videre til Den norske statskirken etter hvert som de etablerte seg her. I tillegg har vi allerede etablert at Den norske statskirken og Den Svenske statskirken var nokså like, slik at dette ikke nødvendigvis kan regnes for en tydelig indikator for hvorvidt svenskene var fullstendig integrerte eller segregerte. Til slutt var jo Karen Sopia Kollin medlem av Den svenske statskirken, selv om hun var norsk. Gjorde dette henne mindre norsk?

¹⁵⁷ Folketelling 1910 Øvre Eiker herred, 002 Røkeberg, 0053 Bolstad, Marinius Kollin, hentet 15.08.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036473000823>

¹⁵⁸ Ibid., Karen Sopia Kollin, hentet 15.08.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036473000824>

Det andre interessante vi kunne undersøke her, var svenskene som vi har kategorisert som «Annet». Denne gruppen var langt fra så markant som de andre to vi har undersøkt, men de inneholder andre interessante trossamfunn som er verdt å se på;

Tabell 14:
Svensker i dissenterkirker og annet

	Metod- ister	Den Lutheranske Frimenighet	Frimisjon	Baptister	Advent- ister	Guds Menighet	Intet samfunn, Utrådt	Ukjent
1891	2	-	-	-	-	-	2	4
1900	-	1?	-	-	-	-	10	-
1910	-	1	2	3	1	1	4	6

Igjen ser vi både et større tallmateriale i 1910 enn de forrige folketellingene, men også en større variasjon av hvilke kirkesamfunn svenskene tilhørte utenom statskirkene. Ingen av gruppene er markant større enn de andre, og ingen av dem ser ut til å ha vært å finne i Eiker i lengre tid. Unntaket er gruppen «Intet samfunn, Utrådt», som er betegnelsen på folk som ikke hadde noe kirkesamfunn de tilhørte. Det er vanskelig å si noe om gruppene vi ser i 1891 og 1900, men det vi kan si at er det også før 1910 fantes svensker her som stod utenfor det tradisjonelle kirkesamfunnet til Eiker generelt, om de så var få.

Anne-Cathrine Olving poengterte i sin oppgave at svensker som nylig kom til Fredrikshald, søkte sammen i ulike menigheter for fellesskap og et godt miljø, da de følte seg tilsidesatt av nordmennene og en statskirke som mislyktes i å inkludere dem.¹⁵⁹ Blant dissenterkirkene som var store i Fredrikshald, nevner hun Baptistkirken som en av de store. Baptister finner vi også her i Eiker, med tre svenske medlemmer i 1910. Andre dissenterkirker som trakk på svensker, finner vi også Frimisjonen både i Norge generelt og i Eiker.¹⁶⁰ Sammen med de andre dissenterkirkene vi finner på Eiker på denne tiden, er det grunnlag for å si om de var integrerte eller ikke?

Selv om det er fristende å trekke paralleller med Olving sine funn i Østfold og Fredrikshald, er det nok ikke slik at disse svenskene var i noe særlig grad adskilt eller utstøtt fra resten av

¹⁵⁹ Olving, «Svensk arbeidsinnvandring til Fredrikshald 1870-1910», s. 89-90.

¹⁶⁰ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 309.

befolkningen. Mens det i Østfold/Fredrikshald var en mye større konsentrasjon av svensker som kunne holde seg adskilt fra resten av den norske befolkningen, er det riktignok å se for seg at svenskene som var baptister, adventister eller ikke hadde noe samfunn å følge, nok ikke hadde stort annet valg enn å måtte ta hensyn til resten av lokalsamfunnet i Eiker; de var rett og slett for få. Selv om baptistene var den største gruppen med en dissenterkirke blant svenskene i 1910, var det ikke mer enn 17 baptister til sammen på hele Eiker i samme tid. Det samme gjelder for Johan August Palm, som var alene i hele Eiker i å være adventist¹⁶¹, samt de som tilhørte Guds Menighet med bare åtte i hele Eiker. Siden de var relativt få om å stå utenfor statskirken, kan de på et vis ha opplevd å være segregert eller adskilt fra resten av befolkningen. Dersom de opplevde dette, var det heller på grunn av sin trosretning, og ikke på grunn av at de var svenske. Samtidig kunne dette ha betydd at de ble integrert i denne subkulturen av et norsk kirkesamfunn, og opplevd en viss tilhørighet der.

Hva så med de som ikke tilhørte et kirkesamfunn, de utrådte? Denne gruppen var også liten i forhold til resten av den svenske befolkningen, men til forskjell fra de andre gruppene kan vi ikke si at de var en mer eller mindre solid gruppe. De var per definisjon uten et religiøst samfunn, utmeldt av det samfunnet de tidligere tilhørte. At de var utmeldt av enten statskirken eller noe annet samfunn, kan allikevel bety at de var religiøse. Deres utmeldelse var en midlertidig situasjon, som igjen kunne bety at man uoffisielt hadde en tilhørighet til andre. Oscar J. Holm for eksempel var «uttraadt, intet samfunn» i 1910, mens hans norske kone fremdeles var meldt i Den norske statskirken.¹⁶² Etersom han hadde oppholdt seg i Amerika i flere år på dette tidspunktet, kan det tenkes at han ikke var meldt inn i noen kirke som følge av hans opphold der. Dette er likevel kun spekulasjon, ettersom vi har ikke noe informasjon utenom folketellingene som kan fortelle oss om hver enkeltes religiøse overbevisning.

Johan Albert Larsson selv og hans kone står oppført som uten et kirkesamfunn, uten at vi kan si noe sikkert om det. Både i 1900 og 1910 var de «udtraadt, intet samfund», sammen med deres barn. Om de var ikke-troende eller valgte å stå utenfor begge statskirkene kan vi ikke si noe om. Vi kan likevel påstå at de ikke var mindre integrerte i lokalsamfunnet av den grunn, ettersom de ikke var alene i Eiker om å stå utenfor kirken. I Øvre Eiker kan vi til sammen finne omtrent 70-80 innbyggere som stod utenfor noe trossamfunn, og i Nedre Eiker et

¹⁶¹ Folketelling 1910 Øvre Eiker herred, 019 Dramdal, 0034 Horsrud (gaard), Johan August Palm, hentet 01.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036473008931>

¹⁶² Folketelling 1910 Øvre Eiker herred, 010 Lunde, 0006 Lilleberg, Oscar J. Holm, hentet 15.09.19 fra <https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036473004059>

hundretalls som var det samme. Sånt sett skilte ikke disse svenskene seg ut fra et antall eikværing, ei heller de andre eikværingene som ikke tilhørte noen kirke. De var å finne over begge kommunene, og stod ikke for solid gruppe mennesker som holdt seg for selv.

4.4.1 Oppsummering

Gjennom mine undersøkelser av folketellingene for 1891, 1900 og 1910, vil jeg påstå at de fleste svenskene i Øvre Eiker og Nedre Eiker var integrert i det religiøse livet i kommunene. De aller fleste svenskene var medlem eller tilknyttet Den norske statskirken, selv om de ble færre ifølge 1910. Om de aktivt gikk i kirken mens de bodde i Eiker, kan vi ikke si noe om. Det at så mange oppgav sitt trossamfunn som det samme som resten av befolkningen i Eiker, kan likevel bety at de opplevde det som naturlig eller gunstig å tilhøre det samme kirkesamfunnet som eikværingene, enten de ble medlem gjennom ekteskap med en nordmann eller gjennom andre veier.

De som valgte å stå utenfor Den norske statskirken var et mindretall av svenskene våre, selv med økning av de som tilhørte Den svenske statskirken, andre kirkesamfunn eller ikke tilhørte noe i det hele tatt i 1910. Det at de ikke tilhørte den samme kirken som nordmennene generelt kan tyde på at de ikke så det som hensiktsmessig å tilhøre Den norske statskirken, og dermed oppleve seg selv som annerledes enn nordmennene generelt. Samtidig vet vi at statskirkene i begge landene var nokså like hverandre, at det ikke nødvendigvis gjorde disse svenskene mindre integrerte eller assimilerte i det religiøse livet i Eiker. De fleste av svenskene i Den svenske statskirken i 1910 var jo nyankomne og ugifte, dersom de hadde andre svensker rundt seg, hatt liten grunn til å gå over til statskirken i Norge før de var gift.

Når vi da finner et fåtall av svensker i andre dissenterkirker i Eiker, som baptister og adventister, representerer de heller en religiøs minoritet framfor et etnisk eller nasjonalt. Om de så ønsket å segregere seg fra resten av samfunnet i Eiker, var de for få til å gjøre det effektivt. Igjen er det vanskelig å si noe konkret om de selv oppfattet seg som integrert eller ikke. Jeg ønsker å konkludere med at disse mindre dissentersamfunnene, til forskjell fra dissenterkirken i Østfold med et mye større medlemskap av svensker enn i Eiker, ikke var store nok til å erstatte samfunnet de ellers måtte ha blitt integrert inn i.

4.5 «Vesle-Sverige» - Svenske nabolag eller naboer?

Den siste måten vi skal forsøke å si noe om svenskernes grad av integrering, assimilering og segregering, er å undersøke hvor svenskene faktisk bodde i Øvre- og Nedre Eiker. Når en snakker om bosetningsmønster for innvandrere, rettes spørsmålet fort i retningen av hvilken grad de bodde spredt med lokalbefolkningen, eller om utlendingene samlet seg i visse geografiske områder i det man kan kalle for etniske ghettoer. En undersøkelse av hvor svenskene bodde i Eiker, kan fortelle oss noe om hvilken grad svenskene var segregerte fra resten av eikværingene i kommunene og aktivt gikk inn for å bo med med-svensker, som vil tyde på at de var lite integrerte. Dersom vi heller finner at de bodde spredt over hele vårt geografiske område, kan det tyde på at svenskene i liten grad så på det som nødvendig å bo segregert fra resten av befolkningen, og dermed være i større grad integrerte.

Det vi vet om svenskene på landsbasis derimot, viser til at svenskene sjeldent adskilte seg fra nordmennene fullstendig. "At enkelte boligområder ble kalt «Lille Sverige», er knapt noe tegn på lav grad av integrasjon eller til og med segregering. Vanligvis bodde nordmenn og svensker godt blandet, selv om svenske leieboere hadde tendens til å foretrekke svenske husverter.»¹⁶³ Derfor er det misvisende å kalle et nabolag som ble oppfattet som «svenske» for ghettoer. Allikevel det er av interesse å undersøke om svenskene bosatte seg så tett i Eiker som vi ser de gjorde i noen deler av landet, og hvorfor de følgende gjorde det. Vi finner eksempler på tette konsentrasjoner av svensker i visse industriområder i landet, slik som Olving fant med svenske jernverksarbeidere i Tistedal. Forklaring på konsentrasjonen av svensker var at det hadde «[...] bygd seg opp en liten konsentrasjon med svensker i tilknytning til jernverket. Dette var i grunnen jernverkets fortjeneste, i og med at de hadde sine arbeiderboliger der, og at det var en betydelig andel svenske arbeidere ved verket.»¹⁶⁴ Når det var slike lokale variasjoner av tette, svenske nabolag i noen steder av landet, gjaldt det samme for Eiker?

Ut ifra det vi kan finne i folketellingene, ser det ikke ut til at det var noen spesielt «svenske» nabolag i Eiker i den tidligere perioden jeg har undersøkt. Vi finner noen husholdninger med fire eller flere svensker under samme tak, men her er det heller snakk om en svensk familie som bor sammen. I 1875 kan vi så antydninger til en større konsentrasjon av svensker ved to gårder i Solbergelva, Nedre Eiker; Ved Vinnæs gård finner vi 11 svensker boende, mens vi

¹⁶³ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 265.

¹⁶⁴ Olving, «Arbeidsinnvandring til Fredrikshald 1870-1910», s. 58.

ved Solbergeie finner 15, begge gruppene stort sett tilknyttet teglverkene eller spinneriet i nærheten. Dersom svenskene skulle hatt muligheten til å segregere seg fra resten av befolkningen dette året, er det nok her det kunne ha skjedd.

Når vi ser svenskene i sammenheng med hele området derimot, ser vi at det er lite trolig at de var segregert i noe betydelig grad. Ved solbergeie, der vi finner 15 svensker i 1875, finner vi til sammen 232 eikværingar i samme område. Det samme kan vi si for Vinnæs, der det totalt bodde 109 innbyggere, sammenlignet med de 11 svenskene. Svenskene i Vinnæs stod for en større andel av innbyggerne enn de i Solbergeie, men det er lite treffende å argumentere for at de var segregert av den grunn. Ser vi på listenumrene i tillegg til gårdsnavnene, ser vi at det er flere eiendommer det er snakk om, slik at svenskene bodde nokså spredt blant resten av befolkningen, som vi nok kunne forvente oss.¹⁶⁵

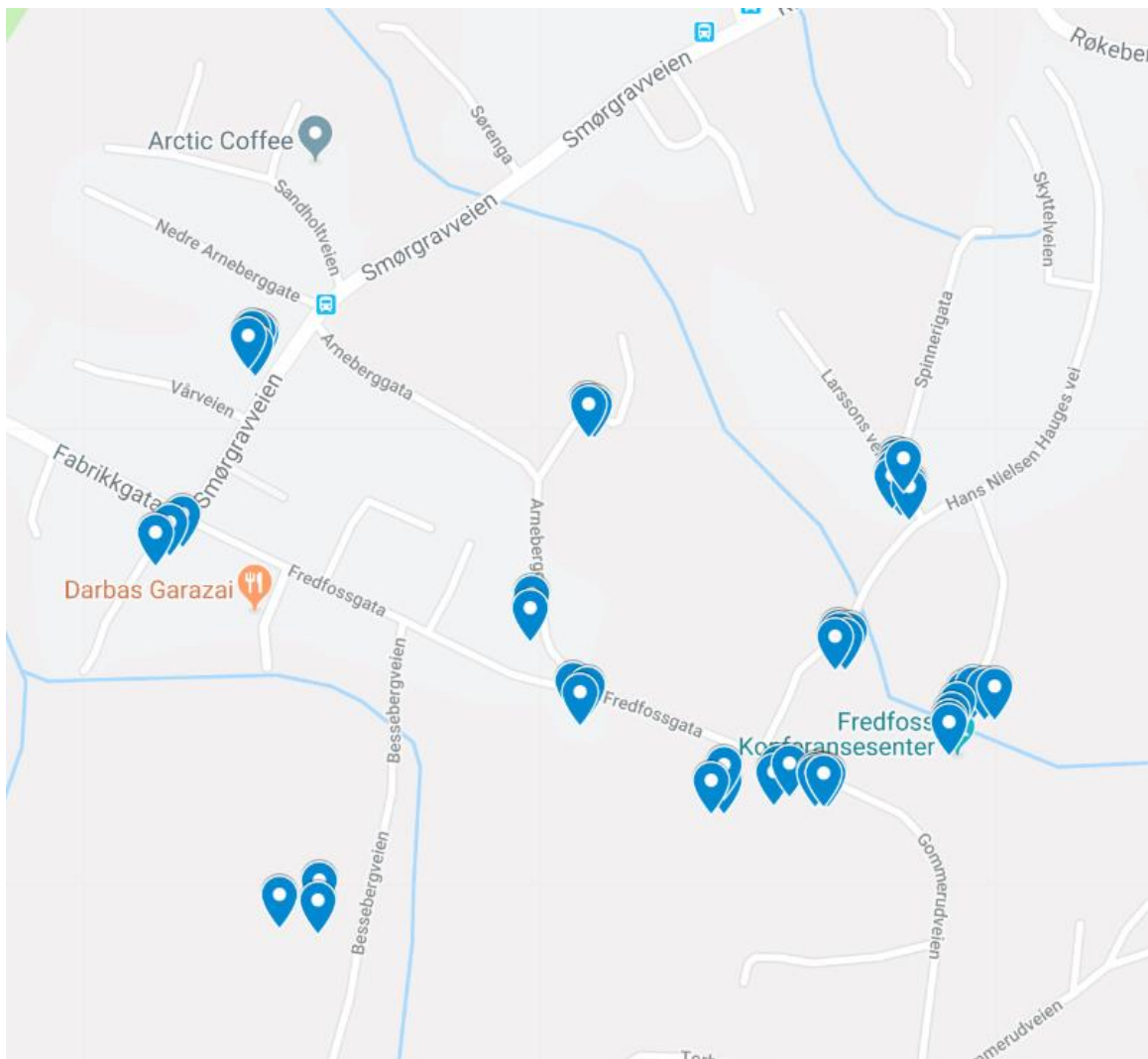
Beveger vi oss fremover i tid, finner vi noe tydeligere tegn på små konsentrasjoner av svensker. I Øvre Eiker skiller området rundt Røren seg meg mest ut som et slikt svensk område, med 17 svensker boende relativt nærme hverandre ifølge folketellingen. Her ser det ut til at minst fire svenske familier har vært bosatt, i tillegg til en håndfull svensker med norsk familie eller ingen familie. Konsentrasjonen kan vi anta henger sammen med at de svenskene mennene arbeidet som steinhuggere i nærheten. Igjen er ikke konsentrasjonen sterk nok til å si at det eksisterte et «Vesle-Sverige» på Røren i 1891, sammenlignet med andre områder. For Nedre Eiker sin del, ser vi igjen at området i Solbergelva, der 28 svensker er å finne. Jeg vil nødvendig si at dette viser til en varig segregering av den svenske befolkningen her, da flesteparten av dem arbeidet som sesongbaserte steinhuggere. Det samme gjelder for Ulverud og de 33 svenskene vi kan finne her, selv om jeg kan tenke meg at det svenske miljøet her var tydeligere. Allikevel vil jeg påstå at dette området i større grad var et innflyttermiljø med både svensker og andre norske innflyttere, framfor et «svensk» nabolag.

Når vi kommer frem til 1900 og 1910, begynner vi derimot å se antydninger til et tydeligere svensk nabolag i Eiker. Det er på denne tiden at området rundt Fredfos Uldvarefabrik får sitt kallenavn, og som det kalles for den dag i dag; «Vesle-Sverige».¹⁶⁶ Dette kan vi se på et kart av Fredfoss, der alle de svenske beboerne er notert:

¹⁶⁵ Brochmann og Kjeldstadli, *Innvandringen til Norge*, s. 145.

¹⁶⁶ Bent Ek, «Vesle-Sverige», hentet 01.09.19 fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Vesle-Sverige>

Svenske beboere rundt Fredfoss Uldvarefabrik i 1910

Hvert blå merke representerer én svensk beboer. Der merkene overlapper hverandre, er det som oftest snakk om en hel-svensk familie som bor sammen, eller en bolig der flere arbeidere bodde sammen. Klyngen med merker helt høyre i bildet viser derimot ikke til en spesielt sammensatt gruppe svensker, men heller svenskene jeg ikke var i stand til å plassere nøyaktig. Når de likevel har bodd i samme krets som de andre svenskene, er det naturlig å tenke seg at også disse bodde nærme fabrikk.

Slik som ved Tistedal, var dette som følge av at arbeiderne ved fabrikk bodde i nærheten, da de først ble tatt hånd om av Larsson og hans familie; «Efter utvidelsen i 1898 var arbeidertallet vokset til 25-30, og antallet av dem Larssons husstand hadde til forpleining, var en tid mellom 20 og 25 arbeidere og funksjonærer.»¹⁶⁷ Etter hvert blir vi fortalt at arbeiderne

¹⁶⁷ Erichsen, *Aalgaards Uldvarefabrikker*, s. 180.

begynte å bosette seg privat rundt fabrikk: «Men ikke desto mindre vokset en fast grunnstamme av funksjonærer og arbeidere sammen med sitt yrke og sin bedrift, og adskillige av dem bosatte sig i sine egne hjem i fabrikkens umiddelbare nærhet.»¹⁶⁸

Sånn sett virker det som at det vokste fram en bevissthet at det var noe «svensk» med området rundt Fredfoss og fabrikk, og derfor navnet «Vesle-Sverige» faktisk ble tatt i bruk. En betydelig del av befolkning rundt fabrikk var svenske, spesielt i 1910 da 54 svensker er å finne i bare tellerkretsen av Røkeberg, som Fredfoss ligger i. Samtlige av disse jobbet ved Fredfoss, slik at hvis vi skal lete etter et tydelig «svensk» nabolag i Eikerbygdene, er det området her som passer best.

Å si at disse svenskene var fullstendig segregerte fra resten av befolkning, er likevel vanskelig å konkludere. Det var tross alt ikke bare svensker som arbeidet ved Fredfoss. Mens 32 av arbeiderne ved Fredfoss var svensker i 1910, var det totalt 95 som var tilknyttet samme fabrikk. Sant nok står svenskene for en tredjedel av arbeidsstyrken, men de resterende to tredjedelene var nordmenn, og mange av dem bodde nok i de samme arbeiderboligene eller i nærheten av fabrikk. Sånt sett kunne det ikke vært mulig for svenskene her å segregere seg totalt fra resten av befolkningen, verken på arbeidsplassen eller utenfor. Nordmennene var å finne til og med i «Vesle-Sverige».

4.5.1 Oppsummering

Sammenlignet med områdene i Østfold, var det ikke noen områder i Eiker som var fullstendig befolket av svensker. De nærmeste tilfellene jeg kan komme fram til utenom «Vesle-Sverige» ved Fredfoss i 1900 og 1910, er med steinhuggerne i Solbergelva i 1875 og Røren i 1891. Det er boligområdet rundt Fredfoss som er det nærmeste eksempelet på et etnisk boligområde vi har i Eiker. Det er likevel vanskelig å si at dette var en «svensk ghetto», men heller et område der svenskene var mange.

Ellers i Eikerbygdene ser det ut til at svenskene i stor grad var å finne godt spredt på gårdene og nabolagene. Selv der jeg har antydning at svenskene var godt representert, er det likevel grunn til å tro at de har bodd spredt mellom lokale eikværing, og ikke fremstått som et samlet «svensk» nabolag. Igjen blir området rundt Fredfoss det nærmeste eksempelet vi kommer, og det er vel derfor man den dag i dag kaller området for «Vesle-Sverige».

¹⁶⁸ Erichsen, *Aalgaards Uldvarefabrikk*, s. 180.

4.6 Konklusjon av kapittel

På starten av dette kapittelet stilte vi spørsmålet om hvorvidt de svenske innvandrerne i Eiker var integrert inn i resten av lokalbefolkningen eller ikke, og hvordan vi kunne komme frem til et svar på dette. Det første spørsmålet har vært vanskeligere å kunne svare på enn det andre, og jeg kan ikke si med sikkerhet at jeg har kommet frem til en fullverdig konklusjon. Jeg vil likevel argumentere for, gjennom undersøkelsene mine av svenskens religiøse tilhørighet, statsborgerskap, ekteskap og navn, at vi kan anta svenskene i stor grad var integrert i samfunnet i Øvre- og Nedre Eiker.

Svenskenes navn og navnebytte konkluderte vi viste en varierende grad av å ha blitt integrert og assimilert inn i befolkningen. De fleste svenskene vi har funnet hadde norske skrivemåter av sine navn, både fornavn og etternavn, som kunne bety at de ønsket å skille seg mindre ut fra resten av befolkningen. Problemet blir allikevel at vi ikke kan være sikre på at de har endret navna sine frivillig, eller om navna har blitt skrevet på den norske skrivemåten av de som har skrevet svenskene inn i folketellingene, som vi vet skjedde ellers i landet. Vi kan likevel anta at noen valgte å endre sitt svenske navn til et norsk et, ettersom vi finner noen innvandrere som beholdt sin svenske skrivemåte enten gjennom hele perioden eller i enkelte folketellinger. Den norske skrivemåten virker å ha vært normen, men dette er ikke en tydelig indikator på integrering eller ikke.

Hvilket statsborgerskap svenskene hadde, synes derimot å være en tydeligere indikator på akkurat dette. Statsborgerskap var noe de fleste svenskene nok måtte ta et aktivt valg til om de skulle ha eller ikke, spesielt etter 1888 da den nye statsborgerloven ble vedtatt.

Statsborgerskapet kan videre fortelle oss noe om integreringen, da det var visse goder man fikk nytte av å være norsk statsborger; rett til fattighjelp, stemmerett og lettere tilgang på arbeid ved visse arbeidsplasser. Selv om man ikke uten videre ble oppfattet som «norsk» av andre nordmenn med et statsborgerskap i hånden, indikerte det likevel et steg i retningen av å bli norsk, og dermed integrert og assimilert inn blant befolkningen. Vi konkluderte denne undersøkelsen med at flesteparten av svenskene i Eiker hadde norske statsborgerskap, selv om andelen uten det økte mot slutten av vår periode. Dette kan vi tolke som at svenskene i stor grad var integrert/assimilert i Eiker, selv etter statsborgerloven i 1888 tilsynelatende skulle ha krympet andelen med norsk statsborgerskap. Når vi i 1900 og 1910 får en sterk vekst av svensker med svensk statsborgerskap, kunne vi peke på at disse svenskene var nykommere til

Eiker som følge av den industrielle veksten i kommunene, og ikke nødvendigvis et ønske om å beholde det svenske statsborgerskapet. Det tok tid for svenskene å anskaffe det, og en undersøkelse av den følgende folketellingen fra 1920 kan kanskje bekrefte dette. Vi kan dermed konkludere at svenskene med norske statsborgerskap var mest sannsynlig også integrert her,

Svenskenes ekteskap er kanskje vært tydeligste indikator på svenskenes integrering/assimilering, og nok den mest konsistente måten å måle det på gjennom hele vår periode. Ekteskap med nordmann kunne bety at man hadde større tilknytning til lokalsamfunnet ektefellen kom fra eller nasjonen generelt, mens ekteskap med en svenske eller ikke ekteskap i det hele tatt kunne bety en mindre grad av tilknytning. Hvorfor etablere seg et sted når man verken hadde kone eller familie å forsørge, eller som igjen hadde familie i bygda? Når vi da kan se at flertallet av svenskene i Eiker hadde norske ektefeller, tyder det på at svenskene til en viss grad var integrerte i lokalsamfunnet. Av disse finner vi en indre kjerne av svensker som hadde ektefeller akkurat fra Eiker, som igjen kan bety at de var i enda større grad integrerte eller helt assimilert inn i befolkningen.

Undersøkelsen vår om svenskenes religiøse tilhørighet tyder mye på det samme som våre tidligere slutninger. Flertallet av svenskene vi har med å gjøre tilhørte Den norske statskirken gjennom hele perioden, mens et mindretall fremdeles oppgav at de hadde tilknytning til Den svenske statskirken. Vi påpekte at vi ikke si om svenskene var aktive i kirken ut ifra folketellingene, men det er rimelig å anta at de likevel følte en mer eller mindre hensiktsmessig tilknytning til kirkesamfunnet i Eiker siden de tilhørte Den norske kirken. De hadde jo muligheten til å forbli i Den svenske statskirken, tilhøre et annet kirkesamfunn eller være utmeldt, slik at flertallet av svensker i landets statskirke tyder på at de var integrerte med resten av nordmennene. Antallet svensker i Den svenske statskirken kunne forklares med at de ennå ikke var gift da de ankom Eiker, og at de statskirkene vi har med å gjøre var såpass like at det muligens ikke var et problem. De svenskene som likevel tilhørte alternative kirkesamfunn eller ikke noe i det hele tatt, kan vi argumentere for at de representerte en religiøs minoritet framfor en etnisk en, da vi finner andre nordmenn i disse gruppene. Disse gruppene var videre for små til å praktisk sett segregere svenskene fra resten av samfunnet, slik at de vanskelig kan ha latt være å være integrert på andre måter.

Svenskenes bostedsmønster forteller oss at de i stor grad bodde spredt rundt om i bygdene i Eiker, med det store unntaket ved Fredfoss der vi kunne finne den største konsentrasjonen

gjennom hele perioden vår. Dette betydde likevel ikke at svenskene var fullstendig segregert fra resten av befolkningen, da andre nordmenn også var å finne i de samme nabolagene og i den samme fabrikken. Framfor å være et «svensk» ghetto eller noe lignende, er det mer korrekt å si at svenskenes tilstedeværelse her var som følge av nærheten til fabrikken, og ikke en bevist segregering fra eikværingene rundt dem. Samtidig kunne denne måten å bosette arbeiderne sine på gjøre det vanskeliggjøre svenskenes tilpasning til de som ikke bodde der, slik at svaret ikke er entydig. Ellers ser det ut til at svenskene var lite segregert fra befolkningen, og i større grad integrert som deres naboer. Alt i alt er inntrykket mitt det samme som Myhre sitt; «Den svenske innvandringen til Norge fram til 1905 begynte som integrering og endte som nesten fullstendig assimilering. Men bare nesten. Man ble ikke løst fullstendig opp i det norske samfunnet, men kom til å påvirke det på sitt eget vis.»¹⁶⁹

¹⁶⁹ Myhre, «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker», s. 102.

4.7 Nils Johnsson Hägg (1835-1906), svensk eikværing

Avslutningsvis ønsker jeg å trekke frem Nils Johnsson Hägg som et eksempel på hvor godt tilpasset man kunne bli i Eiker. Jeg mener ikke å si at Hägg sitt tilfelle gjelder universelt for alle svenskene jeg har undersøkt, men som en anekdote kan livet til Hägg si noe om mulighetene til å bli en del av lokalsamfunnet;

(Jernbaneformann Nils Johnsson Hägg, antageligvis fra 1885 og muligens fra hans 50-årsdag.

Bildet tilhører Tore Hæg, etterkommer av Nils J. Hägg)

Nils Johnsson Hägg ble født den 20. september, 1835 i Kyrbol, Vestre Värmland. Familien bestod av de to foreldrene og sju barn, der Nils selv den nest eldste. Faren var soldat og moren hjemmевærende, etter å ha vært tjenestepike. Før eller da nødåra for den svenske landsbygda nådde familien Hägg, ser vi at fire av barna flyttet for hver seg, nok for å finne lykken vekk fra hjemmet; Nils selv forlot Sverige og utvandret til Norge, der han i 1863 var å finne i Skotselven.

I 1865 finner vi Nils arbeidende som en av veiarbeiderne, samt at han nå var gift; den heldige damen var eikværingen Inger Margrethe Andreasdatter. Sammen fikk de seks barn, fire av de som overlevde til voksen alder, inkludert farfaren til informanten min. Utover århundret fikk Nils arbeid som banevokter for Skotselven stasjon. Under leggingen av strekningene til Bergensbanen, fikk Hägg stilling som baneformann, ikke en dårlig stilling for tiden. Før Nils

Johnsson gikk bort i 1906 av alderdom, rakk han å sitte i valgkomiteen for Bakke Arbeiderparti, ifølge Drammens Tidende fra 1904.

Historien om Nils Johnsson Hägg, eller Nils Johnsen Hæg/Hegg som han het på norsk, viser til en svensk innvandrer som nok fant seg godt til rette i både det norske samfunnet, men også blant de lokale eikværingene. Han ble tidlig gift med en eikværing og stiftet familie i Skotselven, der han også bodde resten av sitt 71 år lange liv. Han jobbet seg opp fra å være en typisk veiarbeider, til å bli baneformann og med en rolle i det lokale Arbeiderpartiet. Alt i alt ser Nils ut til å ha vært så norsk som mulig.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Delen bygger på samtale og tilsendt informasjon fra Tore Hæg, etterkommer av Nils Johnson Hägg.
Side **78** av **104**

5. Eikers innbyggere og deres oppfattelse av svenskene

Innvandring har historisk sett ført til ulike holdninger og reaksjoner fra lokalbefolkningen innvandrerne kommer i kontakt med. Jo større ulikhetene var, jo mer skeptisk kunne innvandrerne bli møtt; mistanke om kriminelle hensikter, etniske/nasjonale stereotyper og så videre. Svensker var intet unntak fra dette. Holdninger om de svenske innvandrerne varierte fra person til person og sted til sted. På en arbeidsplass kunne en svensk arbeider bli stemplet som revolusjonær og fagforeningsmann av ledelsen, mens han på et annet sted kunne bli dårlig likt av de andre arbeiderne fordi han stod i konkurranse om ansettelse og lønn.¹⁷¹ Andre stereotyper av svensker var han som loffet rundt mens han utnyttet fattigvesenet, for ikke å glemme mistanken om de kriminelle eller kvinneforførende svenskene. Avisene ga i alle fall stor spalteplass til å skrive om de svenske kriminelle i landet.¹⁷²

Det er likevel en overdrivelse å påstå at denne oppfatningen var allmenn for hele befolkningen, og ikke minst at det var et representativt bilde for den reelle virkeligheten. Svensker kunne bli oppfattet, på lik linje som lavtlønnede konkurrenter i arbeidsmarkedet eller kriminelle, som flittige arbeidere med dyp kunnskap som manglet her til lands, eller rett og slett ikke som et problem. Stort sett var de aller fleste svenskene ikke var stort forskjellige fra den vanlige nordmannen eller ble oppfattet som det.¹⁷³ For avisene og stereotypene de rapporterte, var i stor grad overdrevne enkeltilfeller.¹⁷⁴

For å kunne si noe om hvordan svenskene ble oppfattet av lokalbefolkningen på Eikerbygdene, må vi først etablere hvilke kilder vi har å ta bruk til dette. Sekundærlitteraturen vi har er ikke like god til å komme til slike konklusjoner, og jeg går dermed ut ifra kilder og beretninger vi har fra og nærmere perioden i undersøker.

5.1 Arbeiderminner – Arbeiderne forteller selv

Det første kildegrunlaget vi kan undersøke, er intervjuene gjort av Norsk folkemuseum av arbeidere. Intervjuene ble gjort på 1950-tallet, og de som ble intervjuet var aktive i arbeidslivet tiårene før og/eller etter 1900. Arbeidere som ble intervjuet kom fra hele landet og ulike industrier, men vi har en del arbeidere fra Øvre Eiker og Nedre Eiker her som vi kan

¹⁷¹ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 335.

¹⁷² *Ibid.*, s. 203.

¹⁷³ Myhre, «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker», s. 101.s

¹⁷⁴ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 270.

undersøke. Alle arbeidere her jobbet innenfor treforedlingsindustrien som var sterk tilstede på Eikerbygdene, og hadde mye å fortelle om deres liv både utenfor og på arbeidsplassen.¹⁷⁵

Dessverre forteller arbeiderne lite eksplitt om svenskene. Av de tretten ulike arbeidere som ble intervjuet til arbeidsminnene, nevnes svensker av kun tre av deltakerne; Hans Lauritz Olausen Kaas, John Wenneberg og Karl Engstrøm. Wenneberg var selv svensk, men arbeidet ikke i Eiker i vår periode og nevner ikke noen svensker som befant seg på Eiker. Karl Engstrøm sin far var svensk, men døde tidlig i hans barndom. Hans Kaas var selv norsk, og nevner lite. Kaas og Engstrøm er her de mest interessante. Hans Kaas minnes i sitt intervju om tiden da tresliperiet ved Hellefoss Tresliperi ble anlagt noe kort om svensker:

«Da sliperiet på Hellefoss begynte, var det mest sagbruksarbeidere som fikk arbeid der. Men da jeg var 8-9 år gammel, husker jeg at det var anleggsarbeid her, det var kanalsprenging. Da var det mest svenske anleggsslusk og jeg husker at de sloss så blodet skvatt noen ganger her nede.»¹⁷⁶

Det interessante å trekke fra Kaas sitt intervju, er siste del. Han husker at de svenske anleggsarbeidere sloss, om det så var seg imellom eller mellom dem selv og de andre norske arbeidere. Inntrykket av at svenskene var glade i å sloss er ikke ukjent fra et nasjonalt perspektiv. Svenske arbeidere hadde rykte på seg for ikke kun å være voldelige, men samt være noen fylliker på arbeidsplassen.¹⁷⁷

Vi kan også finne samme oppfatning av svenskenes drukkenskap i en annen førstehåndsberetning. I Reidar Lunds bok *Arbeidsfolk*, forteller Hans Hansen om et lignende miljø, denne gangen i Solbergelva i Nedre Eiker. Denne beretningen kommer fra tiden rett etter vår periode, men det er mulig å tenke seg at denne oppførselen ikke var helt ny for verken bygda eller de svenske arbeidere.

«Omreisende arbeidere fra Finland, Sverige og Norge danna et fargerikt, men konfliktfylt miljø. Ikke sjelden blei det drekking og slåssing i hæljerne. En bolig like ved Solberg Skole, «Port Arthur» på folkemunne, blei et samlingssted for folk som likte å «feste».»¹⁷⁸

Det er likevel et viktig poeng at denne drukkenskapen og volden blant svenskene kun nevnes én gang i arbeidsminnene og én gang hos Reidar Lund. Karl Engstrøm på sin side, omtaler dem uten å nevne vold eller alkohol. Engstrøm beskriver svenske montører og en svensk

¹⁷⁵ Norsk Folkemuseum, *Arbeiderminner, Tremasse-, cellulose-, og papirindustri*. Minnemateriale (1950-1958)

¹⁷⁶ Norsk folkemuseum, *Arbeiderminner, Tremasse-, cellulose- og papirindustrien*, Hans Lauritz Olausen Kaas.

¹⁷⁷ Niemi, *I nasjonalstatens tid 1814-1940*, s. 270.

¹⁷⁸ Reidar Lund. *Arbeidsfolk: Stemmer fra Nedre Eikers nære fortid* (Oslo: Kolofon, 2017), s. 195.

maskinfører på Mjøndalen Cellulosefabrikk, samt at hans egen far kom til Norge som svensk pottemaker, uten noen mer fargerik beskrivelse av deres oppførsel.¹⁷⁹ I *Arbeidsfolk* finner vi flere nevneverdige beskrivelser av svenske innvandrere, her på Solberg Spindri: «Det var til og med mange svenske jenter der i perioder, og spesielt de første åra. Da måtte bedriften til Sverige for å finne erfarne veversker som kunne lære opp de hjemlige jentene.»¹⁸⁰ Her ser vi at de svenskene veverskene på Solberg Spindri ikke ble omtalt negativt, men beskrives som erfarne og nødvendige for bedriften. Dette er ikke en eksplisitt positiv framstilling av dem, men en mer nøytral bemerkelse i flere intervjuer som handler om mye forskjellig. Karl Engstrøm sitt intervju skriver slik om de svenskene han nevner;

«Da cellulosefabrikken begynte, kom det lærte papirfolk hit [Mjøndalen] fra Skotselva og Vestfossen og andre steder. Det var en svensk maskinfører her og en tid. Og under anlegget var det mange svenske montører her. Men alt dette var jo før min tid. Og siden har det ikke vært mange svensker her.»¹⁸¹

Dermed er det ikke et samstemt bilde av svensker som fordrukne, slik de tidligere sitatene kan indikere. På en side kan man påpeke at to av intervjuene nevner at svenskene drakk og sloss, så det må ha vært så viktig at arbeiderne husket dette flere tiår senere. Hans Kaas var mellom åtte og ni år gammel da han så svenskene sloss på Hellefoss, som ville ha vært i 1887-1888, og han ble intervjuet i 1950, nesten 60 år senere. Alternativt var dette et rykte som hang på svenskene, og som Hans Kaas ble fortalt opp gjennom oppveksten, slik at hendelsen kan ha blitt husket feil eller fortalt nok til å feste seg. Den andre beskrivelsen er av nye dato, men viser også til et voldelig miljø av svensker.

På den andre siden kan det tenkes at den mer nøkterne beskrivelsen er mer reel. For det første er det jo kun to av arbeiderne som nevner svenskene som slåssglade og fulle. De andre arbeiderne fokuserer i intervjuene på andre temaer enn disse, som de sant nok gjør fordi i Arbeidsminne fikk utlevert et skjema med flere spørsmål som ikke direkte omhandlet svenske og andre utenlandske kollegaer. Arbeidere forteller mer om deres barndom og foreldre, deres arbeidsplass generelt, rutinene og miljøet der. Det flere av dem trekker frem av konflikter, dreier seg i stor grad om forholdet mellom arbeiderne og deres arbeidsgivere ved fabrikkene.¹⁸² De nevner ikke noe turbulent forhold eller konfrontasjoner mellom norske og

¹⁷⁹ Norsk folkemuseum, *Arbeiderminner, Tremasse-cellulose og papirindustrien*, Karl Engstrøm.

¹⁸⁰ Lund, *Arbeidsfolk: Stemmer fra Nedre Eikers nære fortid*, s. 13.

¹⁸¹ Norsk folkemuseum, *Arbeiderminner, Tremasse-, cellulose og papirindustri*, Karl Engstrøm.

¹⁸² Norsk folkemuseum, *Arbeiderminner, Tremasse-, cellulose og papirindustri*, Andreas Ek.

svenske arbeidere, som vi kan finne fra andre steder i landet i samme periode, der svenskene ble sett på som truende for nordmennenes arbeidsplass.¹⁸³

For det andre kan vi stille spørsmålsteget ved om det var spesielt svensker som så problematiske. Som vi leser i beretningen til Hans Hansen, var det ikke bare de svenske anleggsarbeidere som skapte konflikt. Her nevnes det «Omreisene arbeidere fra Finland, Sverige og andre steder i Norge [...]».¹⁸⁴ Det var altså ikke bare svenskene, men også de andre arbeidere som sloss og drakk. Hvis det ikke var spesielt for svenskene, blir det mer fruktbart å spørre om hvorvidt arbeiderne generelt hadde lett for å sloss og drikke, uten hensyn til deres nasjonalitet, eller om disse episodene festet seg hos arbeidere fordi de var såpass spesiell. Det første kan vi trekke likhetstrekk til slåsskamper mellom ungdomsgjenger, da spilte liten rolle hvorvidt en av gjengene var svensk eller ikke.¹⁸⁵ Det kan i større grad henge sammen med fattigdomsproblemene som fantes i Sverige, og de problemene det brakte med seg med arbeidere over til Norge.¹⁸⁶ For ikke å glemme hvordan arbeidertilværelsen kunne være med på å skape problem for de omreisende arbeidere. Mange av dem var jo unge mannfolk i et nokså fremmed land, som nok ikke gjorde tilværelsens noe enklere.

For det tredje kan vi tenke oss at mangelen av beskrivelser av svenskene hos arbeidere kan være et funn i seg selv. Som sagt forteller arbeidere om flere sider av deres liv, blant annet hvordan det var å arbeide på fabrikkene, samt konfliktene mellom dem selv og deres arbeidsgivere. Som tidligere nevnt var ikke deres oppfatning eller forhold til svensker eksplisitt spurt om i intervjuene, og nevnes kanskje derfor lite. Mangelen av dette kan allikevel fortelle oss noe, om vi spekulerer. Andreas Ek fra Vestfossen Cellulosefabrikk fortalte om den mindre konflikten mellom arbeidere som stemte Høyre og Venstre ved Stortingvalget i 1890.¹⁸⁷ Videre kunne Nils A. Steen fortelle at arbeidere ved Krokstad Cellulosefabrikk ved flere anledninger ble truet med umiddelbar oppsigelse dersom de organiserte seg.¹⁸⁸ Det nevnes dog ikke om hvilken side svenskene stod på i disse konfliktene, eller om hvorvidt de involverte seg i det hele tatt. Ettersom de ikke nevnes i denne sammenhengen av noen av de intervjuede arbeiderne, kan vi trekke en mulig konklusjon at de ikke spilte en vesentlig rolle til å bli sett på som et problem. I det minste kan denne

¹⁸³ Niemi, *I nasjonalstatens tid, 1814-1940*, s. 218-219.

¹⁸⁴ Lund, *Arbeidsfolk: Stemmer fra Nedre Eikers nære fortid*, s. 195.

¹⁸⁵ Niemi, *I nasjonalstatens tid, 1814-1940*, s. 338.

¹⁸⁶ *Ibid.*, s. 337.

¹⁸⁷ Norsk folkemuseum, *Arbeiderminner, Tremasse-, cellulose- og papirindustri*, Andreas Ek.

¹⁸⁸ *Ibid.*, Nils A. Steen.

mangelen bety at dersom svenskene var et problem på arbeidsplassene deres, så var de det ikke alene om å være det, eller at de rett og slett ikke hadde noen spesiell mening om svenskene som var der. De mer negative oppfatningene vi har lest ovenfor blir i dette tilfelle mer et unntak for regelen, de episodene som var utenfor normen av hvordan de var til vanlig.

Til slutt skal vi minne oss selv på at intervjuene jeg har fått tilgang til, er fra arbeidere som jobbet i treforedlingsindustrien i Eiker. Når vi ser at hvor mange svensker vi kan finne i denne industrigrenen, gir det mening at de ikke ble oppfattet som et problem at de norske arbeiderne. Treforedlingsindustrien i Eiker rekrutterte tross alt lokalt fra bygdene, der erfaring og kompetanse fra den «gamle» industrien fremdeles var å hente.¹⁸⁹ Var svenskene få, var de nok sjeldent noe problem.

5.2 Aviser

Jeg nevnte innledningsvis i kapittelet at avisene fremstilte en overrepresentasjon av svenske kriminelle, til tross for at svenskene nok ikke var mer kriminelle enn andre. Beskrivelser om hvor voldelige svenskene kunne være, finner vi i samtlige aviser fra denne perioden. Selv om de ulike redaksjonene ikke nødvendigvis er representative for hele befolkningen, får vi et inntrykk av noen av holdningene som var å finne i landet.

For Eiker-området finner vi ikke noen av de gamle, lokale avisene fra denne tiden, i alle fall ikke i de digitaliserte arkivene til Nasjonalbiblioteket. I en fremstilling om de lokale avisenes holdninger til svensker, er jeg nødt til å undersøke andre aviser i området som innbyggerne i Eiker kan ha lest. Avisene fra Drammen er nok de mest relevante som hadde lesere også her i bygda. Alternativet er å finne sekundærkilder som omtaler avisene fra denne tida. Dessuten er det tilgangen på aviser fra vår periode begrenset, slik at jeg vil ta i bruk aviser fra et par år utenfor vår periode, som nok er nærme nok til å vise de samme eller lignende holdningene.

Fra avisene i Drammen kan vi 1. januar 1914 lese en artikkel med tittelen «Det blev døden.», som lyder;

«Gaardbruker Gunnar Hoppestad fra Gjerpen er i julen avgaat ved døden på sykehuset i Skien. En brutal svensk anlægsarbeider hadde for 2-3 uker siden truet ham til at skydse sig sent en kveld – ellers vilde svensken, som var fuld, skyte ham. Efter turen fikk Hoppestad, som er 70 aar, igjen et gammelt underlivsonde og maatte lægges ind

¹⁸⁹ Bjarnar, *Elvekulturen*, s. 422.

paa sykehuset, hvor der for en tid siden blev foretat operation. Nu er altsaa døden blit følgen.»¹⁹⁰

Senere samme år kan vi lese i samme avis om den svenske taleren, herr Jensen, som holdt flere møter om anti-militarisme i både Drammen og ellers i landet. Avisen er ikke nådig i dens omtale om den svenske herr Jensen, når de skriver at «Svensken haaner Norges forsvar under nordmænds bifald.»¹⁹¹ Flere artikler kommer følgende etter flere møter med denne herr Jensen, der folk tar til motmæle mot svensken og hans anti-militære holdninger. Flere artikler om svenskenes voldelige stereotyper, blant annet en med overskriften «Overfald paa politiet. Farlige svensker.»¹⁹²

Alt i alt gir artiklene i Drammens Tidende et inntrykk om den kjente stereotypen om svenskene vi har lest om; de var revolusjonære som var farlige for landet, voldelige og fordrukne. Hadde vi hatt tilgang på avisene for Eiker-området, hadde det vært interessant å se om vi hadde funnet den samme journalistikken vi ser her. Inntil videre må vi holde oss til hva avisene utenfor Eiker skrev.

En artikkel fra Eiker har jeg likevel fått lest, som forteller oss noe om holdningen mot svenske jenter ved Solberg Spinderi. Fra *Solberg Tidende*, gjengitt på nettsiden til Eiker Arkiv, kan vi finne en artikkel fra rundt 1914-1915. Selv om dette egentlig er etter vår periode, er det ikke utenkelig at svenskene man omtaler er de samme som vi kan finne i 1910. Det er uansett ikke mange år etter våre undersøkelser, og holdningene er lite tenkelig å ha endret seg drastisk i den tiden. Artikkelen forteller om politivakten Solberg Spinderi man hadde ansatt for å ta seg av de forventede politipliktene ved bedriften;

«Den første private politivakt ved Solberg ble ansett 1914-15, i forbindelse med igangsettingen av veveriet. Det ble da engasjert en del svenske veversker som skulle være behjelpelig med opplæringen på vevstuen, og disse ble innkvartert i en av bedriftens arbeiderboliger. Samtidig kom det også veversker fra Hjula, Nydalen og Halden, samt en finsk familie. Særlig de svenske pikene ble etterhånden så populære blant stedets mannlige befolkning at bedriften fant seg nødsaget til å ansette en egen politivakt som i første rekke skulle sørge for at det hersket ro og orden ved arbeiderboligen, men også ta seg av andre politimessige oppgaver innen bedriften.»¹⁹³

¹⁹⁰ Drammens Tidende, «Det blev døden», 01.01.1914, hentet fra https://www.nb.no/items/c760a5231fb5cc994394a7159ba03d4b?*&page=5

¹⁹¹ Drammens Tidende, «Antimilitæristmøte i Drammen.», 16.03.1914.

¹⁹² Drammens Tidende, «Overfald paa politiet. Farlige svensker.», 24.03.1914.

¹⁹³ Magne Grønvold, «Småplukk fra Solberg Tidende 1967», hentet 30.07.2019 fra <https://eikerarkiv.no/smaplukk-fra-solberg-tidende-1967/>

De svenskene jentene som arbeidet ved spinneriet, var altså godt likt av de mannlige solbergværingene rundt fabrikken og boligene til arbeiderne. Artikkelen antyder at jentene fikk denne oppmerksomheten akkurat fordi de var svenske, eller i alle fall fordi de av en eller annen grunn skilte seg ut fra de andre veverskene. Siden de var utenlandske, kan de ha blitt oppfattet som eksotiske av de lokale mannfolka, sammenlignbart med skottejentene som arbeidet en kort periode ved 'Kalosjen', gummivarefabrikken i Krokstadelva.¹⁹⁴ Det hadde vært interessant å se om slike begeistring for kvinnelige svensker også var å finne ellers i Eiker, men hittil er denne artikkelen den eneste jeg har klart å finne. Vi kan likevel anta at de svenske jentene kunne bli virke interessante for de mannlige eikværingene generelt, men at så drastiske tiltak som å ansette politivakter lite trolig var normen for hele området. Damene på Eiker kan vi tenke oss var mindre positive til de svenskene jentene, som ville vært forståelig ut ifra mennenes interesse mot dem. Dette i seg selv kunne nok skape konflikt, men ikke som følge av jentenes «svensket» eller dem selv, da det var mannfolka som ga dem oppmerksomhet. Denne artikkelen gir et lite innblikk i hvordan folk forholdt seg til svenskene, men er nok ikke representativt for hele befolkningen, selv om den er nok til å humre av.

Det generelle bilde en får av å lese de tilgjengelige avisene fra denne tiden, finner man i avisene ellers i landet. Svensker som gruppe ble fremstilt som voldelige, fordrukne kriminelle, som burde skamme seg over å snakke ned om Norge og nordmenn, slik vist i Drammens Tidende. Når vi likevel kan lese at de var populære blant de lokale mannfolka, ser vi at bildet var mer nyansert enn som så. Hadde avisene fra Eiker vært tilgjengelig, hadde det vært interessant å se om sentimentet i Drammens Tidende var likt også her, eller om de lokale redaksjonene rapporterte svenskene annerledes. Inntil videre må vi nøye oss med å spekulere om det kildematerialet vi har tilgjengelig.

5.3 Litteratur fra samtiden

Vi har videre muligheten til å undersøke holdningene til svenskene på Eiker, gjennom å lese og analysere litteratur vi har fra den tiden. I vårt tilfelle skal jeg ta i bruk to bøker av Nils Johnsen, skrevet på midten av 1910-tallet. Nils Johnsen jobbet i sin levetid som lærer og redaktør, men viktigst for oss virket han som bygdebokforfatter for de to Eiker-kommunene.¹⁹⁵ De to verka, *Eker – Træk av en storbygds saga* og *Nedre Eker* fra 1914, er

¹⁹⁴ Ek og Sølvberg, *Kalosjen 100 år – Norges eldste gummivarefabrikk 1896-1996*, s. 20.

¹⁹⁵ Bent Ek, «Nils Johnsen (1868-1932)», hentet 08.08.19 fra

[https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Nils_Johnsen_\(1868-1932\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Nils_Johnsen_(1868-1932))

som antydnet ovenfor bygdebøker om Øvre Eiker og Nedre Eikers historie, samt politiske, sosiale og økonomiske forhold i samtiden Johnsen skrev dem. Det er i stor grad det Johnsen skrev om sin egen samtid jeg skal ta i bruk.

La oss begynne med Johnsens bygdebok om Nedre Eiker før og rundt 1914. I boken beskriver Johnsen de viktigste sidene av samfunnet i kommunen med oversiktlig skjønn. Han legger fram relevante faktaopplysninger som kommunens innbyggertall, geografiske karakter og beliggenhet, kommunens historiske bakgrunn og datidens industri. Han nevner blant annet ulike fabrikker og arbeidsplasser der vi vet det arbeidet svensker, som de flere teglverkene, kalkbrenneriene og treforedlingsindustriene i Nedre Eiker. I sammenheng med dette blir vi kort fortalt om når de ble etablert, hvor stor arbeidsstokken var og lignende informasjon. Leter vi etter noen direkte omtale av de mange svenskene vi vet befant seg i Nedre Eiker før og mens Johnsen skrev sin bok, finner langt i fra så mye som de andre sidene ved samme lokalsamfunnet. Går vi gjennom hele boken og dens innhold, som er i underkant av to hundre sider lang, finner vi svært sjeldent noen referanse til svenske innvandrere og deres tilstedeværelse i Nedre Eiker, enten for godt eller vondt. Av det jeg har klart å finne i boken, er det kun én som blir nevnt med hans 'egentlige' nasjonalitet, en viss Magnus Bjurström. «Da denne brændte [smie i Vestfossen] ble de [spiker] senere smidd i Krokstadelven. En svenske, Magnus Bjurström, smidde denslags spiker i mange aar.»¹⁹⁶ Utenom denne korte fotnoten om den da nedlagte Krokstad Spikerfabrikk, nevner ikke Johnsen noen flere svensker i denne boka.

Det er likevel personer han skriver om som faktisk er svensker, dog uten at forfatter Johnsen tar med deres nasjonalitet eller opprinnelse; Spinderimester (Edvard) Rydgren, Nils Andersen, Otto Andersen og Klas Kalander. Ved å gå igjennom folketellingene, har jeg kunnet konkludere med at disse kom fra Sverige. Rydgren-familien er nokså kjent i Nedre Eiker den dag i dag, mens de tre andre var nye for meg. Så hvorfor nevner Johnsen disse ved navn, men velger å utelate deres opprinnelse når han allerede har nevnt det ved ett tilfelle?

For å kunne svare på dette, kan det være hensiktsmessig å gå igjennom hans andre bok, «Eker – Træk av en storbygds saga». Også her får vi ulike beskrivelser av samfunnet som fantes i

¹⁹⁶ Nils Johnsen, *Nedre Eker*. (Mjøndalen, ukjent, 1914), s. 31.

Øvre Eiker, eller kun Eker og Eiker da man fortsatt ønsket å hete det etter kommunedelingen; de ulike bygdene, industri, lokalhistorie og så videre. I denne boka finner vi flere tydelige referanser til svenskene. De aller fleste av disse referanse angår ikke vår tidsperiode, men heller gamle gårdsnavn og svenske soldater på 1500-tallet. Den ene referansen til våre svensker finner vi i nokså sent i boka;

«Ekers arbeiderstand er for en stor del indflyttet fra forkjellig sted gjennom længere tidsrum. Den ældre arbeiderbefolkningen var sterkt blandet med tysk blod ; senere er den rekruteret fra forskjellige norske bygder og byer og til dels fra Sverige ; en del stammer selvfølgelig ogsaa fra Ekers bondestand.»¹⁹⁷

Utenom denne bemerkelsen om opphavet til arbeiderklassen i Øvre Eiker, skriver Johnsen særdeles lite om svenskene i kommunen. I det hele tatt er det sjeldent at Johnsen skriver om utlendingene som befant seg i både Øvre- og Nedre Eiker i denne tiden. Det er allikevel mulig å identifisere én svenske her, den kanskje mest kjente i Øvre Eiker; Johan Albert Larsson, som vi allerede kjenner fra etableringen av Fredfoss Ullvarefabrikk og de svenske arbeiderne han brakte med seg. Det er ikke bare interessant det Johnsen skriver om J. A. Larsson og etableringen av Fredfoss, men også det som ikke skrives om han. «Did kom en dag en fremmed tilreisende; hans hjem var hinsides grænsen. Denne mand hadde det samme aapne blikk for stedets utviklingsmuligheter som i sin tid bragte Hans Nielsen Hauge til at gjøre «Mølla» til et litet industricenrum.»¹⁹⁸ Videre skriver Johnsen at Larsson «[...] blev norsk statsborger i 1905. Hvad denne mand har utrettet i de forløpne 18 aar er næsten som et eventyr.»¹⁹⁹

Vi får altså vite at Larsson kom til Norge fra utenfor bygda, etter hvert ble norsk statsborger og til slutt klarte å etablere en fabrikk på Fredfoss som tydelig gjorde et imponerende inntrykk på Johnsen. Av det vi kan lese videre herifra, er at det blir trukket likhetstrekk mellom Larsson og predikanten Hauge, som vi ikke skal se bort fra er et kompliment til Larsson. Det er dermed interessant å se hva Johnsen har valgt å ikke skrive om Larsson og Fredfoss, med tanke på det vi allerede vet om ham. For det første har Johnsen valgt å unnlate Larsson nasjonalitet i det hele tatt, og heller gi en vag antydning til hvor han kom i fra med «hinsides grænsen.» Man kan få inntrykket av at Johnsen ønsker å dempe Larsson bakgrunn fra Sverige,

¹⁹⁷ Johnsen, *Eker: Træk av en storbygds saga*, s. 607-608.

¹⁹⁸ Johnsen, *Eker: Træk av en storbygds saga*, s. 231.

¹⁹⁹ Ibid.

der han hadde tidligere erfaring fra tekstilindustrien. Og videre påpeker Johnsen at Larsson jo fikk statsborgerskap i 1905, og dermed kunne regnes som en nordmann. For det andre tar ikke Johnsen med at Larsson hadde med seg en håndfull svenske arbeidere til Fredfoss for etableringen av fabrikken, samt at Larsson hadde finansiell støtte fra sin forhenværende sjef hjemme i Sverige.²⁰⁰ Hvorfor velger Johnsen å ikke skrive om disse sidene av Larsson og ullvarefabrikken, og som spurt før, de andre personene vi vet er svensker?

På den ene siden kan det komme av hans skepsis og generelt negative oppfatning av svensker og utlendinger. Ut ifra det vi kan lese fra disse to bøkene av ham, kan vi trekke frem noen eksempler fra tidligere i samme bok; For det første ser Johnsen på med skepsis til det han oppfatter som slutten på det norske håndverkeryrket og middelstanden, som blir ødelagt av konkurransen fra «halv-lærte fuskere» der håndverkeryrker ligger «åpent og ubeskyttet» i «frihetens navn».²⁰¹ Ikke bare er det pengespekulantene som står til ansvar for dette, kan man tenke seg, men også de som erstatter de i dette yrket; Industribedriftene og industriarbeiderne. Det var spesielt husflidarbeidere som Johnsen opplevde ble tilsidesatt av de nye industriene i Eiker, som ifølge han selv ikke kommer til å overleve uten at staten griper inn for å redde deres stand.²⁰² Når vi fra før har lest i boka at Eikers arbeiderstand, som altså tar del i oppløsningen av dette yrket og dets stand, har sin opprinnelse delvis fra utlandet, kan vi komme med en slutning om hva Johnsen forsøker å fortelle leseren; som konflikten mellom by og land, var arbeiderklassen problematisk for norske håndverkere, både de utenlandssettede og de Norge.

For det andre kan vi få inntrykket av hans negative innstilling til Sverige som helhet, dersom vi leser et avsnitt under hans beskrivelse av fattigvesenet på Øvre Eiker;

«At nævne de mange tvistemaal Ekers fattigvæsen har havt i tidens løp, og som dels er løst ved voldgift dels ved processer, vilde bli for vidløftig. Jeg skal bare til slutning nævne en refusjonssak, der Ekers fattigvæsen kom i krig med Den svenske stat. Det reddet æren, men tapte pengene [...]»²⁰³

²⁰⁰ Erichsen. *Aalgaards Uldvarefabrikker*, s. 174.

²⁰¹ Johnsen, *Eker: Træk av en storbygds saga*, s. 252.

²⁰² *Ibid.*, s. 623.

²⁰³ *Ibid.*, s. 429.

Flere elementer i dette avsnittet er relevant å trekke frem. For det første påpeker Johnsen at Eikers fattigvesen har hatt for mange konflikter opp gjennom årene til å nevne alle, men den han bruker som eksempel er konflikten man hadde med den svenske stat. Dette kan godt være en ren tilfeldighet på Johnsens side, men muligheten er ikke utenkelig for at dette var bevist, dersom Johnsen ønsket å fremstille Sverige som den provoserende part. Dette kan underbygges ved å se på hans formuleringer om tvisten; «[...] Ekers fattigvæsen kom i krig [...]» og «Det reddet æren, men tapte pengene.». Først beskrives uenigheten om utbetalingen til en viss Jakob Sandengen ikke bare som en konflikt, men som en krig, som om det hadde vært en lang dragkamp mellom den svenske staten og det lokale fattigvesenet. Videre får vi vite at kommunen klarte å beholde æren sin, selv om de fremdeles utbetale et beløp på over 190 riksdaler. Selv om man tapte saken til en viss grad, kan man oppleve at Johnsen hadde et behov for å påpeke at man allikevel reddet æren til fattigvesenet, kommunevesenet og i dets forlengelse hele Eiker. Alt i alt kan det se ut til at Johnsen viser en meget skepsis til både utlendinger som kommer og tar over arbeidet til gode, lokale nordmenn, og til de ulike statene hvor disse halv-lærte fuskerne kom i fra.

På den andre siden er det like legitimt å argumentere for et mindre fiendtligstilt bilde på Johnsens side, om ikke komplimenterende overfor svenskene i bygda. For det første kan vi se igjen se på hans beskrivelse av Eikers arbeiderklasse og deres opphav. Det er sant at Johnsen skriver at arbeiderklassen har sitt opphav i både tyske og svenske aner. Det er likevel viktig å merke seg at Johnsen i tillegg til disse to utenlandske nasjonalitetene nevner andre nordmenn i arbeidernes rekke og deres forfedre, både utenfra kommunenes grenser og innenfor; «En del stammer selvfølgelig ogsaa fra Ekers bondestand.»²⁰⁴ Dermed kan vi ikke konkludere med at Johnsen ser på arbeidere som kun uverdige, utenlandske innflyttere som tar arbeidsplasser til norske håndverkere, men at det også finns nordmenn blant dem. Vi kan trekke flere ulike konklusjoner fra dette.

Den første kan lyde som at Johnsen stiller seg skeptisk til det voksende proletariatet av arbeidere i Øvre- og Nedre Eiker og de konsekvensene de vil ha for samfunnet rundt ham, uavhengig av hvor de kommer fra, men spesielt utenfra bygdene. Eller han vise en viss form for forbehold til innflyttere generelt utenfra Eiker, og sette Eikerbygdene høyere enn bygdene

²⁰⁴ Johnsen, *Eker: Træk av en storbygds saga*, s. 607-608.

rundt som lokalpatriot. Man kan få et slik inntrykk, da Johnsen forteller at man på Eiker henter jernovner til støpning fra utenom bygda framfor å skaffe det lokalt; «det er nemlig et specifikt norsk karaktertrekk, at man gaar over bækken efter vand; helst til utlandet, i hvert fall ut av bygden.»²⁰⁵ Sânt sett kan vi sette Johnsen i et større, nasjonalt perspektiv av datidens samfunnsutvikling i landet. Eiker var jo et tidligere jordbrukssamfunn som nå var i tilbakegang, slik som det var ellers i landet. Når denne delen av samfunnet var på vikende, førte det ut i konflikt med industrisamfunnet og arbeiderklassen som truet med å erstatte det.²⁰⁶ Johnsen faller nok innenfor samfunnsgruppen som støttet bøndene, mens han stiller seg mest skeptisk til arbeiderklassen.

Den andre konklusjonen gjør det mulig å sette arbeidere og i forlengelse av dem, svenskene, i et mer positivt lys. For det første omtaler Johnsen ikke bare nedlatende og med diverse betenkeligheter, men beskriver dem til tider med gode kvaliteter. «Ekers arbeider er sindig og rolig; han tar avstand fra al sabotagepolitikk. I alt som angaar arbeidsforhold har han rik erfaring [...] han er ingen farende flyttefugl, men bundet til bygden ved fødsel og sleg, ved hus og hjem og historie. [Han er] like saa god patriot som nogen [...]»²⁰⁷ Dette kan godt mulig referere til kun de arbeiderne som har sine røtter fra Eiker, mens Johnsen foretrekker å la de utenlandske og utenombygdes arbeidere bli utelatt fra denne generøse rosing. Dette hindrer dog ikke Johnsen fra å gi sine komplimenter til innbyggere som vi vet kom fra Sverige, som J. A. Larsson. Følgelig er det for det andre flere mindre kjente svensker som han snakker godt om. Går vi tilbake til Johnsens bok om Nedre Eiker, finner vi først en mann med navn Otto Andersen som var å finne i Nedre Eiker fra i alle fall 1890-tallet og utover. Vi får høre om denne byggmester Andersen først i sammenheng med tuberkulosehjemmet som skulle konstrueres i Modum, der han blir valgt inn i byggekomiteen for Nedre Eiker i 1907.²⁰⁸ Han blir nevnt igjen senere i boka, der Johnsen kan fortelle at Andersen igjen ble valgt til en byggekomite, denne gangen i sammenheng med Nedre Eiker pleiehjem.²⁰⁹ Johnsen har lite å kritisere over disse to pleiehjemmene, sett bort i fra at tuberkulosehjemmet kostet adskillig mer enn planlagt, og at pleiehjemmet «[...] her er altfor fint og moderne, saa pensionærene av den grunt skulde føle seg fremmed på stedet.»²¹⁰

²⁰⁵ Ibid, s. 233.

²⁰⁶ Kjeldstadli, *Et splittet samfunn 1905-1935*, s. 12.

²⁰⁷ Johnsen, *Eker: Træk av en storbygds saga*, s. 609-610.

²⁰⁸ Johnsen, *Nedre Eker*, s. 142.

²⁰⁹ Ibid., s. 162.

²¹⁰ Ibid., s. 162.

Vi finner enda en svenske i Johnsens bok, en nyansatt veivokter ved navn Nils Andersen i 1906.²¹¹ Denne Andersen nevnes ikke igjen noe annet sted i Johnsens bok, verken i en negativ forstand eller noen berømmende ord. Det kan argumenteres for at ettersom Johnsen ikke har noe direkte flatterende å skrive om disse to svenskene, som han ikke en gang nevner med deres opprinnelse, at han simpelheten ikke har noe godt å si om dem. På den andre siden har Johnsen ikke unngått å farge utlendinger og andre utenfra Eikerbygdene negativt, så en lysere tolkning av våre svensker er mulig; I og med at han ikke skriver noe spesielt negativt om de som faktisk befant seg på Eiker, om han så utelater at de var svenske, kan være positivt. Dette kan likeledes forklares dersom han ikke så på disse svenskene som et 'problem' når de faktisk bodde og virket i kommunene. Dette kommer vi straks tilbake til etter den tredje og siste mulige forklaringen.

Det tredje alternativet kan formodentlig være at svenskene ble oppfattet forskjellig fra Øvre Eiker til Nedre Eiker, avhengig eller uavhengig om det faktisk var forskjell på de to ulike befolkningene. Tar vi for oss de to bøkene jeg har tatt i bruk for denne undersøkelsen, er det iøynefallende hvor ulikt fokus Johnsen legger på utlendingene og utlandets forhold til Eiker. Mens jeg i *Eker – Træk i en stobygds* saga har funnet flere tilfeller der utlendinger og utlandet blir beskrevet lite heldig, forholder Johnsen seg mer lavmælt i *Nedre Eker*.

Til slutt kan vi igjen stille spørsmålet vi stilte innledningsvis om dette temaet; Hvorfor velger Johnsen å utelate de omtalte svenskernes opprinnelsesland når han har skrevet om dem? Tidligere skrev jeg at Johnsen blant annet skriver om J. A. Larsson og hans opprinnelse fra «hinsides grænsen», uten å nevne hvor utenfor denne grensen han kom fra. Videre kom jeg frem til at Larsson fikk norsk statsborgerskap i 1905, og at dette for Johnsens eventuelle ønske om å dempe hans svenske opphav, til fordel for å gjøre ham til en viktig lokalperson. Vi har allerede konkludert med at Johnsen oppfattes som en patriot av det lokale Eiker, slik at et slikt resonnement ikke er utenkelig. Dersom vi setter det inn i en nasjonal kontekst, kan vi videre si at Johnsens konservative verdenssyn med skepsis til det nye, globale industrisamfunnet, neppe ville fremheve nasjonaliteten til en utlending som faktisk lyktes i bygda.

²¹¹ Johnsen, *Nedre Eker*, s. 137.

Vi kan likevel legge fram en annen teori om hans sløyfing av deres 'svenskhet'. Det kan godt være at Johnsen, i de tilfellene med våre fire uoffisielle svensker, ikke ser på det som relevant å nedskrive hvor de faktisk kom i fra. For det første kan vi trekke likhetstrekk med fortellingene vi undersøkte i kapittelet overfor, der norske arbeidsfolk fortalte om sine liv i industrien. De la frem historier om fulle og slåsskampglade svensker på arbeidsplassen, men i det hele bestod deres minner fra arbeidslivet i liten grad av svenskene og hva de gjorde. Vi kan trekke samme slutning som vi gjorde overfor, og legge fram en mulig forklaring om at Johnsen ikke så på de svenskene som faktisk bodde i Øvre- og Nedre Eiker som et problem, ulikt de han beskriver både nasjonalt og internasjonalt; Det var de som bor utenfor de to kommunene som skapte trøbbel, ikke de som bodde og arbeidet der. En slik oppfatning kunne man finne andre steder i landet, slik som en av lederne av den lokale arbeiderforeningen i Arendal uttalte seg om saken. De svenske ungdømlingene som kom og arbeidet billig i Arendal, før de dro hjem for vinteren, forlot de norske, familieforsørgende arbeiderne uten arbeid. Som Bråstad selv skriver, «De fastboende svenskene ble ikke nevnt, det er sesongpendlerne man var ute etter.»²¹²

Denne mangelen av problemer og dermed deres mindre relevans, kan støttes av noe så banalt som plassmangel. Johnsen skriver allerede i forordet av *Eker* at «Boken blir stor, større end beregnet, skjønt omtrent en tredjepart er skaaret vek. Men stoffer har været rikt, og nu er det ikke tid til yderligere beskjæring», og til slutt «Al slegshistorie er uteladt, da den vel nærmest har privat interesse.»²¹³ Dermed kan det tenktes at Johnsen ikke skriver om deres opphav og svenskene i Øvre Eiker, både som følge at boken allerede er på over seks hundre sider, samt at deres bakgrunn fra utlandet er av privat interesse. Det første momentet er dog nok mer relevant for vår del. Noe lignende skriver Johnsen i tillegg i *Nedre Eker*, der vi kan lese at «Av hensyn til en begrænset bevilgning har jeg ogsaa været nødt til at begrænse fremstillingen. Dog trur jeg det har lykket at faa med det væsentlige.»²¹⁴

²¹² Bråstad, «Et lokalt perspektiv – innflytting til Agder», s. 49.

²¹³ Johnsen, *Eker: Træk av en storbygd's saga*, Forord.

²¹⁴ Johnsen, *Nedre Eker*, Forord.

5.4 Konklusjon av underkapittel

Det er ikke lett å komme til en tydelig konklusjon om hvilke holdninger man hadde til de innvandrede svenskene på Eiker. Det jeg har kommet frem til i dette kapitlet, viser flere tvetydigheter, men jeg har forsøkt så godt det lar seg gjøre å komme til noen konklusjoner. På den ene siden kan vi komme frem til at svensker hadde et rykte på seg for noen ganger å være fordrukne, andre ganger voldelig og til tider både og. Noen på Eiker kunne ha det inntrykket av dem at de skadet norske arbeidsplasser som heller burde ha tilhørt norske arbeidere, og at Sverige som helhet var lite vennlig innstilt mot Norge og lokalmiljøet.

På den annen siden kan vi konkludere med at svenskenes tilstedeværelse i Eiker var lite problematisk for de lokale eikværingene, både arbeiderne og de i det øvrige sjiktet av samfunnet. Som sagt ble svenskene sjeldent nevnt i minnene fra arbeidere fra denne perioden, og de episodene de snakket om kan antas å være unntaket for regelen, framfor å være et representativt bilde på dem på lik linje med hvordan det var nasjonalt. Svenskene har i stor grad blitt utelatt eller lite nevnt i kildene jeg har fått tatt i bruk. Der de har blitt nevnt, ekskludert det øvrige eksempelet, blir de enten skrevet om på en positivt eller nøytral fremstilling. Enten er deres tilstedeværelse i Eiker beskrevet kort og konkret, eller får vi høre om deres gode kvaliteter og viktige bidrag til lokalsamfunnet, om så deres egentlige nasjonalitet er dysset ned av forfatteren, slik som Rydgren og Larsson. I det hele får jeg inntrykket av at svenskene ikke ble oppfattet som et problem for de som bodde i eikerbygdene. Dersom de hadde vært det, ville for eksempel Johnsen skrevet mer eksplisitt om dem i sine bøker, og ikke kun snakket negativt om Sverige som stat og utlendinger generelt uten å nevne de som bodde i Eiker. Johnsens konservative tonelegging i bøkene er nok en gjenspeiling av de nasjonale strømningene, framfor å peke ut spesifikke utlendinger i bygda.

Det er allikevel vanskelig å konkludere med noe annet enn kun tolkninger av de kildene jeg har fått tatt i bruk. Sammenligner vi med de andre masteroppgavene jeg har tatt i bruk, kan vi se liknende stereotyper og svenskenes drukkenskap og vane til slagsmål. Olving peker på de tilreisende svenske arbeiderene, «Lufferane», som hadde akkurat dette rykte på seg i Fredrikshald/Halden.²¹⁵ Disse arbeiderne arbeidet i korte perioder på et sted, før de dro videre for å finne nytt arbeid. Fyll og slåssing var vanlig for dem, som hun skriver kunne komme av usikkerheten i det å være ufaglært. Dette høres kjent ut når vi tenker tilbake på

²¹⁵ Olving, «Svensk arbeidsinnvandring til Fredrikshald 1870-1910», s. 60.

anleggsarbeiderne i Solbergelva og «Port Arthur», samt de svenske anleggsarbeiderne ved Hellefoss tresliperi. Samtidig ser vi ikke de samme arbeidskonfliktene i Eiker som Olving gjorde. Mens svenske fagfolk i Fredrikshald/Halden ble oppfattet som en trussel av de norske arbeiderne, finner vi ikke den samme oppfatning hos oss.²¹⁶ De gangene svenske fagfolk blir nevnt hos de tidligere arbeiderne, er det ikke med den samme skepsisen vi ser hos Olving. Dette kan jo begrunnes med at de svenske maskinmontørene ble sjeldent lenge nok til å true nordmennene, mens veverkene ved Solberg Spinderi var der for å lære opp de norske arbeiderne, ikke erstatte dem.

I avisene jeg har lest, har jeg funnet lignende beskrivelser av svensker som man har gjort nasjonalt, uten å finne noe spesifikt som skiller seg ut for akkurat eikerbygdene. Dette er nok som følge av at lokalavisene for Øvre- og Nedre Eiker ikke er digitalisert på Nasjonalbiblioteket, utenom den ene artikkelen fra Solberg Tidende. Dermed er dette et tema som er langt ifra undersøkt tilfredsstillende nok til å komme med noe definitivt, og videre undersøkelser i andre kilder er mulig å gjennomføre for å kunne finne flere momenter for å belyse eikerbygdens holdninger til svenskene mer enn det jeg har allerede funnet.

²¹⁶ Olving, «Svensk arbeidsinnvandring til Fredrikshald 1870-1910», s. 49.

6. Konklusjon

Jeg har gjennom mine undersøkelser forsøkt å legge frem en helhetlig fremstilling av den svenske innvandringen til Eiker mellom 1865 og 1910. Gjennom analyser av folketellingene, lesing av ulik litteratur og samtidsberetninger, har jeg sett på innvandrergruppens sammensetning og størrelse gjennom tidene, hvordan de ble med eller adskilte seg fra lokalsamfunnet, og hvordan lokalsamfunnet så på dem.

Samtidig som Norge opplevde sin første masseinnvandring fra vår svenske nabo i øst, fikk også Eiker oppleve sin del av den svenske innvandringen. Et betydelig antall svensker var å finne i Eikerbygdene gjennom perioden, relativt godt fordelt på de ulike bygdene i både et samlet Eiker og to adskilte Eiker-kommuner. Aller flest av dem var unge arbeidsføre menn som søkte arbeid der det var tilgjengelig, og det fant de også her i Eiker. Før Eiker for alvor ble et industrisamfunn mot slutten av 1800-tallet, var svenskene å finne i store deler av arbeidslivet; Dagarbeidere som nok hjalp til på gårdene rundt om i Eiker, mer faste husmenn og bønder med egen jord, skogsarbeidere og tjenestefolk i de tradisjonelle primærnæringene. Videre arbeidet svenskene i de typiske «rallar»-yrkene sine, med jernbanearbeidere og veiarbeidere som befant seg i Eiker gjennom hele perioden fra 1865 til 1910. Men svenskene var og å finne innenfor et variert håndverkeryrke, med murere, skreddere, skomakere og urmakere for å nevne noen. I industrien rundt om i Eiker var de også å finne, fra cellulosefabrikkene til gummivarefabrikken, fra tresliperier til spinneriet. Ettersom den industrielle utviklingen fortsetter i Eikerbygdene, hadde flere svenske sitt arbeid her, selv om de aldri ble dominerende i industrien. Over store deler av Eiker var det altså en eller annen svenske å finne blant arbeidsstokken, for ikke å glemme bakeren, kusken eller grisehandleren.

To konsentrasjoner av svensker i næringslivet skiller seg likevel ut fra denne spredte gruppen; I Nedre Eiker var det steinhuggerne og teglverksarbeidere, der svenskene nok arbeidet for sesongen før de dro videre til annet arbeid, eller hjem til Sverige. Svenskene her var nok godt ønsket av eikværingene, da slikt arbeid var møkkete for dem. I Øvre Eiker finner vi den andre konsentrasjon av svenske arbeidere rundt Fredfoss Uldvarefabrik, der de hadde sine arbeid. Utenom disse to sentrene for svenske arbeidere, er det ikke en overrepresentasjon av dem i de andre næringene vi finner i Eiker.

I undersøkelsen av hvorvidt svenskene var assimilert inn i befolkningen i Eiker, eller om de ble en integrert eller segregert del av den, kunne jeg konkludere med at de alle fleste av dem var integrerte eller assimilerte. Noe annet funn ville vært uventet å finne. For det første tyder

det nasjonalt til at svenskene hadde få problemer med å først bli integrert, for så assimilert inn i det norske samfunnet, siden nordmenn og svensker var så like som de var. Dessuten var svenskene som minoritetsgruppe presset til å integrere og/eller assimilere seg inn i majoritetsbefolkningen, under en stat med fokus på nasjonal ensformighet. Var det ikke lett for svenskene å assimileres, var det i alle fall pragmatisk nok å integreres.

Jeg kom frem til at det var vanskelig å konkludere noe håndfast om dette, ut ifra svenskenes navn og navneendringer. Selv om tendensen i folketellingene var å ha den norske skriveformen av navnet, er det for mange usikkerheter rundt dette til å si noe sikkert. De aller fleste svenskene hadde opp gjennom perioden for undersøkelsen hadde en norsk skriveform, men vi vet ikke om navnene i folketellingene stemmer overens med det svenskene enten oppgav eller faktisk brukte ellers. Muligheten for at navnene ble skrevet feil er stor, slik at vi ikke kan være sikre. Videre ser vi at noen endrer navnene sine i løpet av perioden, men ikke konsekvent fra svensk til norsk; noen ser vi endret fra norsk til svensk, ikke omvendt, men noen igjen endret det ikke i det hele tatt. Dermed er inntrykket at vi vanskelig kan si noe om svenskenes grad av assimilering i Eiker i denne tiden, men stoler vi på folketellingene, ser tendensen til å ha brukt et norsk navn.

Svenskenes statsborgerskap virket som en bedre indikator på om svenskene var integrerte eller assimilerte. Jeg vil begrunne dette som en god indikator, ettersom svenskene i stor grad måtte ta et aktivt valg i å anskaffe statsborgerskap i Norge, og statsborgerskap ga goder svenskene hadde nytte av dersom de bodde her. Majoriteten av svenskene vi finner mellom 1865 og 1910 hadde norske borgerskap eller statsborgerskap mens de oppholdt seg i Eiker. Andelen av de som hadde norske statsborgerskap sank i og etter 1900, slik at man i 1910 hadde en nesten lik fordeling på av norske og svenske statsborgerskap. Flesteparten av svenskene hadde likevel norske statsborgerskap, slik at de selv opplevde å være integrert inn i Eiker. Veksten av de med svensk statsborgerskap kunne jeg forklare med de nyankomne svenske arbeiderne i 1900 og 1910. Videre stilte statsborgerskap krav som medførte at svenskene, som kanskje ønsket å bli norsk statsborgere, ennå ikke hadde oppholdt seg lenge nok i landet etter 1900 til å oppnå det. Konklusjonen her er likevel at de som oppholdt seg i Eiker over lengre tid hadde grunn til å anskaffe norsk statsborgerskap, og at flesteparten hadde det.

Undersøkelsen av svenskenes ekteskap kom jeg frem til var den tydeligste indikatoren på om svenskene var innlemmet i samfunnet på Eiker eller ikke. Både om man var gift eller ikke,

eller hvor svenskene ektefeller kom fra, påvirket hvor sannsynlig det var for svenskene å forbli i bygda. Flesteparten av svenskene i folketellingene for Eiker kunne vi konkludere var i første rekke gift, og deretter var de fleste gift med nordmenn. For kvinnene gjaldt ikke dette i 1865 og 1875, men de resterende folketellingene viser samme tendensen for å gifte seg med nordmenn. Altså var de fleste svenskene nok integrert i Eiker, og i noe grad assimilert når de var gift med en eikværing.

Videre viste undersøkelsen om hvilket kirkesamfunn svenskene tilhørte, at majoriteten tilhørte Den norske statskirken. Gjennom hele perioden var det et flertall av svenskene som tilhørte samme statskirke som eikværingene, selv om de siste tiårene viste en voksende gruppe svensker som fremdeles var i Den svenske statskirken. En liten gruppe sto utenfor begge disse kirkesamfunnene, og tilhørte enten en mindre kirke eller sto fullstendig utenfor. Når tendensen med å være i Den norske statskirken likevel så tydelig som det var, tyder det på at svenskene i stor grad var godt integrert eller fullstendig assimilert inn i det religiøse livet i Eiker. Om de var aktive i kirken eller ikke, kan vi samtidig ikke si noe om ut ifra kildematerialet, med det store antallet medlemskap gir i alle fall inntrykket av at normen var å bli med i det norske kirkesamfunnet.

Som nevnt angående svenskene arbeid og yrker, er det boligområdet rundt ullvarefabrikken i Fredfoss som likner på et etnisk nabolag, et «Vesle-Sverige». Selv om jeg fant to områder ellers i Eiker med nevneverdige konsentrasjoner av svensker på Røren og Solbergelva, er det bostedsmønsteret på Fredfoss som skilte seg mest ut. Samtidig som svenskene nok var fornøyd med å ha egne landsmenn rundt seg i et fremmed land, er det vanskelig å si at «Vesle-Sverige» var et segregert nabolag av svensker. Svenskene var ikke i flertallet ved Fredfoss Uldvarefabrikk, verken som arbeidere eller beboende. Nordmenn bodde spredt mellom de svenske beboerne; Rettere sagt var det nok svenskene som bodde spredt mellom nordmennene, som ellers i Eikerbygdene, bare mer konsentrert rundt Fredfoss.

Et spørsmål som var vanskeligere å svare på i undersøkelsen, var hvordan eikværingene selv oppfattet de svenske innvandrerne. Mangel av kildemateriale som direkte omtaler svenskene i Eiker er det største hinderet, men noen slutninger har vært mulig å trekke. Fra arbeiderne og andre intervjuede eikværing fra rundt 1900-tallet, hører vi historier om svenske anleggsarbeidere som både drakk og sloss, gjerne om hverandre. Slike beskrivelser høres likt ut som en av de mange stereotypene man hadde om de svenske innvandrerne ellers i landet. At dette var et representativt bilde for alle svenskene, derimot, er ikke konklusjonen her.

Andre arbeidere fortalte om svenske maskinmontører og veversker som ble hentet til Eiker uten noen videre problemer. Faktisk nevnes svenskene nesten ikke i det hele tatt i noen av intervjuene, som om de sjeldent var et problem verdt å nevne.

Avisene som noen eikværingene kunne lese, beskrev svenskene nokså likt som avisene gjorde ellers i landet; vold, fyll, farlig sosialistisk retorikk var attributter svenskene fikk på seg av redaksjonen, i alle fall i Drammen. Solberg Tidende på sin side beskrev de svenske kvinnene ved Solberg Spinderi som godt likt blant mennene i bygda. Videre undersøkelser av lokalavisene er likevel nødvendig å gjennomføre, for å få et mer representativt og lokalt perspektiv på akkurat dette.

Nils Johnsen kom også med beskrivelser av svenskene i Eiker, men ikke direkte. Svenskene han nevner med navn, nevner han ikke med deres nasjonalitet. De han skriver om som følge av deres nasjonalitet, nevner han enten uten videre beskrivelse, eller konsekvent i et negativt lys. Ut ifra at han representerte et tradisjonelt, nasjonalistisk synspunkt, er inntrykket mitt at han nødvendigvis ønsker å nevne svenskene som gjorde det bra i Eiker, med deres nasjonalitet. Istedenfor dette, beskriver han deres opprinnelse som «hinsidiges grensen», eller ikke i det hele tatt. Likevel er inntrykket mitt at selv om Johnsen ønsker å fremheve den lokale forankringen hos svenskene han nevner, samtidig som han problematiserer svenskene med utlendingene, er det i stor grad arbeiderklassen og det moderne, kapitalistiske industrisamfunnet han var skeptisk til. Svenskene i Eiker var i seg selv ikke problemet, men heller det voksende proletariatet.

Helhetsinntrykket av jeg har fått av kildematerialet mitt er derfor at svenskene i det store og det hele ikke var problematiske for eikværingene ellers i bygdene. Episodene med fyll og vold var nok relativt sjeldne hendelser som ble husket, framfor den vanlige svensken som bød på få vanskeligheter. Lokalt var de nok for få til å konkurrere med eikværingene på arbeidsplassene der de intervjuede arbeiderne jobbet. Avisene hadde på sin side vane med å portrettere svenskene på en karikert måte, med overdreven rapportering av kriminalitet, vold og mer.

Undersøkelsene mine stemmer i stor grad overens med hva den tidligere forskningen sier om den svenske innvandringen. Tiåret med den sterkeste veksten av svenske innvandrere, fant Einar Niemi ut at var tiåret mellom 1860-1870-tallet. Empirien for Eiker tilsier den samme relativt store veksten. Som Niemi også har konkludert, var svenskene å finne i alle lag av det norske samfunnet og arbeidslivet, samtidig som det var lokale variasjoner. Mens Olving fant

mange svensker ved jernverket og skotøyfabrikken i Fredrikshald, er det i teglverks-, steinhugger- og tekstilindustrien der svenskene var sterkest representert i Eiker.

Hvordan svenskene tilpasset seg samfunnet rundt en, ser vi varierer fra den ulike forskningen. Niemi konkluderte at svenskene gikk relativt problemfritt inn i det norske samfunnet, som følge av de mange likhetene mellom de to nasjonalitetene. Språk, kultur og religion var nokså likt. Myhre fant det samme, når han skrev at dette var en forholdsvis smertefri affære. Olving konkluderte at svenskene i Fredrikshald i større grad kunne skille seg ut fra nordmennene, blant annet i det religiøse livet da mange tilhørte dissenterkirker med andre svensker. Lars Sveinung på sin side fant at samtlige svensker på Odda tilhørte Den svenske statskirken, men at dette ikke nødvendigvis betydde at de skilte seg ut. Når tallene for Eiker viser at flesteparten av dem tilhørte Den norske statskirken, tyder det likevel på at svenskene i Eiker var mer tilpasset. De andre indikatorene peker på det samme, som bostedsmønsteret. Olving kunne peke på en konsentrasjon av svensker rundt jernverket, mens Lid fant en synkende grad av svenske nabolag på Odda. I Eiker var den tydeligste konsentrasjonen å finne på Fredfoss, som minner mest om jernverket hos Olving. I forhold til svenskens ekteskap, later det til at nasjonalt sett var de fleste svenske innvandrerne ugift, ifølge både Myhre og Niemi, samtidig som et ekteskap betydde en større sjanse for å bli i Norge. Det samme fant Lid ut i sine undersøkelser. I Eiker tilsier empirien at majoriteten av svenskene var gift.

Hvordan svenskene ble møtt av nordmennene og eikværingene, ser i stor grad ut til å ha smertefritt. Svenskene var nokså like nordmennene tross alt. Konflikter kunne likevel oppstå når svenskene representerte en konkurranse på arbeidsplassen, eller når en kunne peke på svenskene som fordrukne, skitne eller kriminelle. Olving sin forskning viste, som intervjuene fra arbeidere fra Eiker også fortalte, tilreisende svenske arbeidere som ble uglesett for å både drikke og sloss. I Eiker synes det ikke å ha vært en allmenn frykt for at svenskene skulle ta innbyggernes arbeidsplasser. Den som uttrykte dette mest var Nils Johnsen, men den vanlige arbeideren ser ut til å ha hatt få problemer med svenskene. Olving sitt undersøkelsesområde var tross alt i Østfold, et av kjerneområdene til svenskene i Norge, der de var en større gruppe enn i Eiker.

7. Anvendt litteratur

- Bjarnar, Ove. *Elvekulturen*. Bind 3 i *Eikers Historie*. Hokksund: Øvre Eiker Kommune, 1994.
- Brochmann, Grete, og Knut Kjeldstadli. *Innvandringen til Norge: 900-2010*. Oslo: Pax forlag, 2014.
- Bråstad, Kjell J. «Et lokalt perspektiv – innflytting til Agder». I *Migrasjon i Norden*, Vol 3, red. Aud Mikkelsen Tretvik, 44-53. Oslo: Foreningen Norden, 1997.
- Ek, Bent, *Fabrikken ved Hellefossen – Borregaard Hellefos 1898-1998*. Hokksund: Borregaard Hellefos A/S, 1998.
- Ek, Bent og Kjell Sølvsberg, *Kalosjen 100 år: Norges eldste gummivarefabrikk 1896-1996*. Krokstadelva: @s.n.@, 1996.
- Erichsen, Egil Werner, *Aalgaards Uldvarefabrikker: A/S De Forenede Ullvarefabrikker D.F.U. : 1870-1945*. Oslo: D.F.U, 1947.
- Fageraas, Knut Bech, Bjørn Bækkelund, Christer Nilsson og Eyvind Bagle. *Masse papir – Norske papir- og massefabrikker gjennom 150 år*. Elverum: Norsk Skogmuseum, 2006.
- Kjeldstadli, Knut. *Et Splittet Samfunn: 1905-1935*. Bind 10. Oslo: Aschehoug, 2005.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortiden er ikke hva den en gang var – En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Lund, Reidar. *Arbeidsfolk – Stemmer fra Nedre Eikers nære fortid*. Oslo: Kolofon, 2017.
- Myhre, Jan Eivind «Historiske perspektiver på flytting» i *Migrasjon og tilpasning*, red. Odd Lovoll (Tid og tanke, nr. 3, 1998).
- Myhre, Jan Eivind «Kajsa, Sven og hundre tusen svensker – Innvandringen fra Sverige til Norge på 1800-tallet» i *Norsk-svenske relasjoner i 200 år, redigert av Sørensen, Øystein og Nilsson, Torbjörn*, 89-104. Oslo: H. Aschehough & Co. (W. Nygaard), 2005.
- Niemi, Einar, Knut Kjeldstadli, Jan Eivind Myhre, Åsta Brenna, og Trond Bjorli. *I Nasjonalstatens Tid, 1814-1940*. Bind 2 i *Norsk innvandringshistorie*. Oslo: Pax forlag, 2003.

Skeie, Jon, *Fra splittet storbygd til kommunalt fellesskap – 1885-1935*. Bind 1 i *Øvre Eikers historie*. Hokksund: Øvre Eiker kommune, 2015.

Tjelmeland, Hallvard og Grete Brochmann, *I globaliseringens tid 1940-2000*. Bind 3 i *Norsk innvandringshistorie*. Oslo: Pax forlag, 2003.

Try, Hans og Berit Eide Johnsen, red. *Arbeidsvandringar på Agder*. Vol. 20. ADH-serien (trykt utg.). Kristiansand: Agder Distrikshøgskole, 1990.

Andre masteroppgaver

Haugen, Liv Brox, *Innvandrede arbeideres bidrag til industrialiseringen av Norge i perioden 1840-1900*, Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2001.

Lid, Lars Sveinung. *Svensk innvandring til Odda 1906-1930*. Hovedfagsoppgåve i historie, Universitetet i Bergen, 2001.

Olving, Anne-Cahtrine. *Svensk arbeidsinnvandring til Fredrikshald 1870-1910*. Hovedfagsoppgave i historie, NTNU, 2007.

Folketellinger

Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1865 for 0624P Eiker prestegjeld*. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/38091>

Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1875 for 0624P Eiker prestegjeld*. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/52123>

Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1891 for 0625 Nedre Eiker herred*. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/52791>

Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1891 for 0624 Øvre Eiker herred*. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/52790>

Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1900 for 0625 Nedre Eiker herred*. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/37120>

Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1900 for 0624 Øvre Eiker herred*. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/37119>

Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1910 for 0625 Nedre Eiker herred*. Hentet fra <https://www.digitalarkivet.no/source/36474>

Statistisk sentralbyrå, *Folketelling 1910 for 0624 Øvre Eiker herred*. Hentet fra

<https://www.digitalarkivet.no/source/36473>

Arkivmateriale fra Norsk folkemuseum

Ark 1001-30 – Arbeiderminner. Serie F – Tremasse, cellulose- og papirindustrien.

Minnemateriale:

L0001 – 0006 – J – K - 0009 - Borgersen, Theodor Krogstad Cellulosefabrikk, Nedre Eiker Tilv. nr 54, 60.

L0001 – 0006 – J – K - 0010 - Steen, Nils Krogstad Cellulosefabrikk, Nedre Eiker Tilv. nr 144, 160

L0002 - 0001 – M – N. 0002 - Borgen, Kristoffer Mjøndalen Tilv. nr 133.

L0002 -0001 – M – N. 0003 - Egenstrøm, Karl Mjøndalen Cellulose Tilv. nr 23.

L0002 - 0001 – M – N. 0004 - Marthinsen, Marinius Mjøndalen Cellulose Tilv. nr 22.

L0002 -0001 – M – N. 0005 - Aasen, Jørgen Mjøndalen Cellulose Tilv. nr 134, 150.

L0002 - 0004 – S. 0007 - Borge, Emil Skotselv Cellulosefabrikk Tilv. nr 162, 203, 239.

L0002 - 0004 – S. 0008 - Hansen, Petter Skotselv Cellulosefabrikk Tilv. nr 163.

L0002 - 0004 – S. 0009 - Haugen, Martinius Skotselv Cellulosefabrikk Tilv. nr 122, 137.

L0002 - 0004 – S. 0010 - Iversen, Gustav Skotselv Cellulosefabrikk Tilv.nr 26.

L0002 -0004 – S. 0011 - Knivedalen, Jacob Skotselv Cellulosefabrikk Tilv. nr 121.

L0002 -0004 – S. 0012 - Strøm, Ole Skotselv Cellulosefabrikk Tilv. nr 164.

L0003 – 0001 – T – Y. 0007 - Ek, Andreas Hansen Vestfos Cellulosefabrikk Tilv. nr 34, 36, 38, 153.

L0003 – 0001 T – Y. 0008 - Gunnerud, Hans Vestfos Cellulosefabrikk Tilv. nr 503, 528, 533, 535, 538.

Kilder hentet fra internett

Andersen, Reidar. «Mjøndalen Kalkovne». Hentet 01.09.19 fra

<https://eikerarkiv.no/mjondalen-kalkovne/>

Eiker Arkiv, «Bergverk». Hentet 16.08.19 fra <https://eikerarkiv.no/manedens->

[kulturminnetema-kulturminner-pa-nett/bergverksdrift-pa-eiker/](https://eikerarkiv.no/manedens-kulturminnetema-kulturminner-pa-nett/bergverksdrift-pa-eiker/)

Ek, Bent. «Fossesholmgodset». Hentet 16.08.19 fra

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fossesholmgodset>

Ek, Bent. «Nils Johnsen (1868-1932)». Hentet 08.08.19 fra

[https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Nils_Johnsen_\(1868-1932\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Nils_Johnsen_(1868-1932))

Ek, Bent. «Vesle-Sverige». Hentet 01.09.19 fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Vesle->

[Sverige](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Vesle-Sverige)

Kirkehistorisk arkiv ved Norsk Lærerakademi, «Dissenterloven 1845». Hentet 01.08.19 fra

http://www.fagsider.org/kirkehistorie/lover/1845_dissenterloven.htm#pp1

Nyborg, Chris. «Folketellingen 1865». Hentet 16.08.19 fra

https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Folketellingen_1865

Statistisk sentralbyrå, «14 prosent av befolkningen er innvandrere». Hentet fra

<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/14-prosent-av-befolkningen-er-innvandrere>

Tolgensbakk, Ida. «Leksikon: Pass». Hentet 11.09.19 fra

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:Pass>

Antall ord i oppgave: 34 755.